

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

РОМАНЕНКО ОЛЬГА ПЕТРІВНА

УДК 81'373.45: 004.81: [811.111'01: 821.111]

ДИСЕРТАЦІЯ

КОМБІНАТОРНА СЕМАНТИКА ДЕМІНУТИВІВ
У НОВОГРЕЦЬКІЙ, СЕРБСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

(на матеріалі колискових пісень)

035 Філологія

03 Гуманітарні науки

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. П. Романенко

Науковий керівник: Корольова Алла Валер'янівна, доктор філологічних наук,
професор

Київ – 2022

АНОТАЦІЯ

Романенко О. П. Комбінаторна семантика демінутивів у новогрецькій, сербській та українській мовах (на матеріалі колискових пісень). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія. – Київський національний лінгвістичний університет, Київ, 2022.

У дисертації запропоновано новий комбінаторно-семантичний підхід до вивчення фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов.

Уперше в сучасній етнолінгвістиці *апробовано* термін **фольклорні демінутиви**, під якими в роботі розуміються зменшувально-пестливі мовно-поетичні знаки, що набули комбінаторно-експресивного потенціалу в такому жанрі народно-поетичної творчості, як колискові пісні, монотонний наспів яких і музичний ритм зумовлюють їх фонологічну дистрибуцію, граматичну валентність, семантичну сполучуваність і концептуальну інтеграцію.

Здійснено кластеризацію демінутивів і *розкрито* їх комбінаторний потенціал у семасіологічному та ономасіологічному аспектах. *Установлено* зв'язок демінутивної деривації із взаємодією кореневої й афіксальної морфем, результатом якої стає транспозиція первісного значення слова і набуття в його семантичній структурі семи 'зменшення'. Внутрішня граматична валентність демінутивного суфікса виражається в його вибірковій комбінаториці з основами певних частин мови. Внутрішня семантична сполучуваність відбувається за рахунок актуалізації у готового демінутивного утворення зменшувально-оцінного й експресивно-оцінного компонентів значення.

Схарактеризовано ономасіологічний комбінаторний потенціал демінутивних утворень, де вони є ономасіологічним базисом для фольклорних демінутивів, а асоціативні комплекси виконують роль перемикачів при взаємодії основи й демінутивного суфікса.

Мотивація фольклорних демінутивів є наскрізною психоментальною операцією, що відображає зв'язки між мотиватором та демінутивом на підставі комбінацій різних фрагментів знань про позначуване і психічних функцій етносвідомості. Творення фольклорних демінутивів передбачає формування ономасіологічної структури на підставі виявлення мотиваційної бази і селекції мотиватора з різних сфер: істинних (пропозитивно-диктумна сфера), експресивно-оцінних (сфера модусу), метафоричних (асоціативно-термінальна сфера) та змішаних (пропозиційно-диктумна та асоціативно-термінальна сфери).

Розкрито когнітивні механізми модусної мотивації демінутивів в умовах внутрішньої комбінаторики, коли ономасіологічний базис активізує оцінний компонент модусу, який у комбінації з емоціями людини впливає на формування у фольклорного демінутива семантики “зменшеності” та “пестливості”. *Схарактеризовано* зовнішню комбінаторику модусної мотивації фольклорних демінутивів у широкому контексті у процесі їх переміщення з однієї концептуальної сфери до іншої.

Для розкриття внутрішньої і зовнішньої комбінаторики фольклорних демінутивів новогрецької, сербської та української мов у дисертації *розроблено* комплексну методику зіставно-типологічного аналізу цих утворень, відібраних із колискових пісень трьох лінгвокультур.

За основу зіставлення *обрано загальний кластер демінутивності*. У плані формального вираження – це кластеризація демінутивів за способами фонемної комбінаторики суфіксів і твірних основ; у плані вираження змісту – це кластеризація демінутивних утворень за ЛСГ у трьох мовах; на функційному рівні – це метафорична і метонімічна кластеризація фольклорних демінутивів як результат їх концептуальної інтеграції з однієї сфери до іншої.

Установлено, що комбінаторика демінутивних суфіксів на морфологічному рівні виражається в дистрибутивних особливостях морфів, зокрема в їхній обмеженій дистрибуції, яка регулює вибір суфікса відповідно до фіналі основи в кожній із досліджуваних мов.

Для чоловічого роду це *виражено*: у лабіалізації фіналі основи іменникових та прикметникових суфіксів української мови на -ок, чергуванні /i/ в закритому складі з /o/, /e/ та чергуванні /e/ з фонетичним нулем на -ик, -ок, -очок, -инок, консонантній акомодатії фіналі основи (зміна г, к, х на ж, ч, ш) у слов'янських мовах на -очок, -ечок, -ак та в прогресивній палаталізації фіналі основи на -юш, -ак.

Для жіночого роду – у лабіалізації фіналі основи української (-очк-, -оньк-, -юн-) та новогрецької мов (-оўла, -олоўла), чергуванні /i/ у закритому складі з /o/, /e/ та чергуванні /e/ з фонетичним нулем на -ка в українській мові, консонантній акомодатії фіналі основи (зміна г, к, х на ж, ч, ш) у слов'янських мовах на -к-а, -иц-а, регресивній асиміляції: за глухістю на -ка в українській мові; за м'якістю – на -очк- -еньк-, -ечк- в українській мові та зміні наголосу на -оўла – у новогрецькій.

Для середнього роду – у консонантній акомодатії фіналі основи (зміна г, к, х на ж, ч, ш) у слов'янських мовах на -ко, прогресивній палаталізації фіналі основи на -це в українській мові, нарощенні основи на -áкi – у новогрецькій.

Грамматичну комбінаторику реалізовано у зменшувально-пестливому та емоційно-оцінному значенні демінутивних суфіксів, що залежить від роду основи, до якої вони приєднується. В українській та сербській мовах демінутив “успадковує” рід твірної основи, у новогрецькій мові – “блокує” вихідний рід і надає свій граматичний показник, найчастіше – середній рід.

Частота вживання фольклорних демінутивів чоловічого і жіночого роду серед трьох мов найбільша в українській і сербській мовах. Жіночий рід фольклорних демінутивів новогрецької мови є малопродуктивним. Частота вживання фольклорних демінутивів середнього роду серед трьох мов є найбільшою у новогрецькій мові. Середній рід фольклорних демінутивів сербської мови є загалом малопродуктивним.

В українській мові суфікси множини більш продуктивні, ніж у сербській (зафіксовано лише один демінутивний суфікс множини -иц-).

У новогрецькій мові демінутивних суфіксів множини не виявлено. Українська мова є найпродуктивнішою серед демінутивних прикметників; у новогрецькій мові наявний лише один фольклорний демінутив із прикметниковим суфіксом, а в сербській – жодного. Дієслівні демінутивні суфікси є малопроодуктивними, а прислівниковий -еньк- виявлено лише в українській мові.

Комбінаторна семантика демінутивів представлена 9 спільними ЛСГ: “Тварини”, “Рослини”, “Нежива природа”, “Родинні зв’язки”, “Артефакти”, “Приміщення”, “Вік”, “Стан”, “Частини тіла”.

На когнітивному рівні у функційному плані досліджено фольклорні демінутиви як результат концептуальної інтеграції з різних сфер їхнього вживання в коліскових піснях, що є артефактами усної народної творчості греків, сербів та українців.

Виявлено найпродуктивніші спільні метафоричні моделі фольклорних демінутивів у трьох мовах дослідження: “Тварина” – “Вік”, “Нежива природа” – “Вік”, “Тварина” – “Родинні зв’язки”, а також метонімічні моделі: “Рослина” – “Рослина” та “Абстрактне поняття” – “Абстрактне поняття”.

Когнітивні метафоричні моделі у трьох мовах дослідження, що внаслідок концептуальної інтеграції утворили бленд, який належить до ЛСГ “Вік” або ЛСГ “Родинні зв’язки”, наявні у всіх мовах та найбільше поширені у новогрецькій: “Тварина” – “Вік”, “Нежива природа” – “Вік”, “Природне явище” – “Вік”, “Рослина” – “Вік” та ін. У сербській мові це метафоричні моделі “Тварина” – “Родинні зв’язки”, “Нежива природа” – “Вік”, в українській мові: “Тварина” – “Вік”, “Назва етносу” – “Вік”.

Загальна кількість метафоричних моделей в українській і новогрецькій мовах майже однакова (в українській – 11, в новогрецькій – 10). Це відображає подібні психоментальні характеристики українців і греків, їхнє прагнення максимально поетизувати навколишній світ, образно матеріалізувати емоції, естетично осмислювати буття й оспівувати його в усно-народній творчості.

Доведено гіпотезу Сепіра – Уорфа про вибірковість національної мовної свідомості, що фіксує ті об'єкти навколишньої дійсності, які виявляються особливо значущими для представників певної лінгвокультури.

Ключові слова: комбінаторна і когнітивна семантика, кластеризація демінутивів, фольклорні демінутиви, емоційно-експресивний потенціал, синтагматика, фонемна дистрибуція, концептуальна інтеграція, метафори, артефакти, колискові пісні.

ABSTRACT

Romanenko O. P. Combinatorial semantics of diminutives in Modern Greek, Serbian and Ukrainian languages (on materials of lullabies). – Qualifying Academic Paper. Manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy, Specialty 035 Philology. – Kyiv National Linguistic University, Kyiv, 2022.

The dissertation *proposes* a new combinatorial-semantic approach to the study of folklore diminutives in lullabies of Modern Greek, Serbian and Ukrainian languages.

For the first time in modern ethnolinguistics, the term of folklore diminutives *was tested*, which in the work are understood as diminutive linguistic and poetic signs that have acquired combinatorial and expressive potential in such a genre of folk poetic creativity as lullabies, the monotonous singing of which and the musical rhythm determine their phonological distribution, grammatical valence, semantic connectivity and conceptual integration.

Diminutives were *clustered* and their combinatorial potential was *revealed* in semasiological and onomasiological aspects. The connection of the diminutive derivation with the interaction of root and affixal morphemes *is established*, the result of which is the transposition of the original meaning of the word and the acquisition of the meaning “reductions” in its semantic structure. The internal grammatical valence of the diminutive suffix is expressed in its selective combinatorics with the bases of certain parts of speech. Internal semantic connectivity occurs due to the actualization of the diminutive-evaluative and expressive-evaluative components of the meaning in the ready-made diminutive formation.

The onomasiological combinatorial potential of diminutive formations is *characterized*, where they are the onomasiological basis for folk diminutives, and associative complexes play the role of switches in the interaction of the base and the diminutive suffix.

The motivation of folklore diminutives is an end-to-end psychomental operation that reflects the connections between the motivator and the diminutive on the basis of combinations of various fragments of knowledge about the signified and mental functions of ethnic consciousness. The creation of folk diminutives involves the formation of an onomasiological structure based on the identification of the motivational base and the selection of the motivator from various spheres: true (propositive-dictum sphere), expressive-evaluative (modus sphere), metaphorical (associative-terminal sphere) and mixed (propositional-dictum and associative - terminal sphere).

The cognitive mechanisms of mode motivation of diminutives in the conditions of internal combinatorics *are revealed*, when the onomasiological basis activates the evaluative component of the mode, which in combination with human emotions affects the formation of the semantics of “reducedness” and “tenderness” in the folk diminutive. The external combinatorics of the modus motivation of folklore diminutives in a broad context in the process of their movement from one conceptual sphere to another *is characterized*.

In order to reveal the internal and external combinatorics of folklore diminutives of Modern Greek, Serbian and Ukrainian languages, the dissertation *developed* a complex method of comparative and typological analysis of these formations, selected from lullabies of three linguistic cultures.

The general cluster of diminutiveness was chosen as the basis of the comparison. In terms of formal expression, it is a clustering of diminutives by methods of phonemic combinatorics of suffixes and creative bases; in terms of content expression, it is a clustering of diminutive formations according to LSG in three languages; at the functional level, it is a metaphorical and metonymic clustering of folklore diminutives as a result of their conceptual integration from one sphere to another.

It has been established that the combinatorics of diminutive suffixes at the morphonological level is expressed in the distributional features of morphs, in particular

in their limited distribution, which regulates the choice of the suffix in accordance with the final of the base in each of the studied languages.

For the masculine gender *is expressed* in: a labialization of the final stem of noun and adjectival suffixes of the Ukrainian language on (-ok), the alternation of /i/ in a closed syllable with /o/, /e/ and the alternation of /e/ with phonetic zero on (-ik , -ok, -ochok, -inok), consonant accommodation of the stem final (change of h, k, kh to zh, ch, sh) in Slavic languages to (-ochok, -echok, -ak) and in the progressive palatalization of the final bases on (-iush, -ak).

For the feminine gender *is* in: a labialization of the final stem (-ochk-, -onk-, -iun-) of Ukrainian and (-ula, -opula) modern Greek languages, alternation of /i/ in a closed syllable with /o/, /e/ and alternation of /e/ with phonetic zero on (-ka) in Ukrainian, consonant accommodation of the final stem (change of h, k, kh to zh, ch, sh) in Slavic languages on (-k-a, -its-a), regressive assimilation: due to deafness on (-ka) in the Ukrainian language; for softness to (-ochk- -enk-, -echk-) in Ukrainian and change of stress to (-ula) in Modern Greek.

For the neuter gender *is* in: a consonantal accommodation of the stem final (change of h, k, kh to zh, ch, sh) in Slavic languages to (-ko), progressive palatalization of the stem final to (-tse) in Ukrainian, extended stems in (-aki) in Modern Greek.

Grammatical combinatorics *is implemented* in the diminutive-affectionate and emotional-evaluative meaning of diminutive suffixes, which depends on the kind of base to which they are attached. In the Ukrainian and Serbian languages, the diminutive “inherits” the gender of the creative base, in Modern Greek it “blocks” the original gender and gives its grammatical indicator, most often the neuter gender.

It was determined that the frequency of use of folklore diminutives of the masculine and feminine gender among the three languages is the highest in the Ukrainian and Serbian languages. The feminine gender of folklore diminutives of Modern Greek is unproductive. Meanwhile, among the three compared languages, the frequency of using neuter of folk diminutives is the highest in Modern Greek. Modern

Greek is followed by the Ukrainian language, and the neuter gender of folk diminutives of the Serbian language is unproductive.

In Ukrainian, plural suffixes are more productive than in Serbian (only one diminutive plural suffix (-its-)).

No diminutive plural suffixes *have been found* in Modern Greek. Ukrainian is the most productive among diminutive adjectives; in Modern Greek, only one folklore diminutive with a diminutive adjective suffix, and in Serbian – none. Verbal diminutive suffixes are unproductive, and adverbial suffixes are found only in the Ukrainian language (-enk-).

The combinatorial semantics of diminutives *is expressed* in their paradigmatics (semantics) and syntagmatics (combinatorics). Paradigmatic relations of folklore diminutives are represented by nine common LSGs, namely LSG “Animals”, LSG “Plants”, LSG “Inanimate nature”, LSG “Family ties”, LSG “Artifacts”, LSG “Premises”, LSG “Age”. , LSG “Condition”, LSG “Parts of the body”.

At the *cognitive level*, folklore diminutives have been studied functionally as a result of conceptual integration from different areas of their use *in lullabies, which are artifacts of the oral folk creativity* of Greeks, Serbs, and Ukrainians.

The most productive MMMs among the three languages of the study *were identified*: “Animal” – “Age”, “Inanimate nature” – “Age”, “Animal” – “Family ties”, as well as cognitive metonymic models: “Plant” – “Plant” and “Abstract concept” – “Abstract concept”.

Cognitive metaphorical models in the three languages of the study, which as a result of conceptual integration formed a blend that belongs to the LSG “Age” or the LSG “Family Ties”, present in all languages and most common in Modern Greek: “Animal” – “Age”, “Inanimate nature” – “Age”, “Natural phenomenon” – “Age”, “Plant” – “Age”, etc. In Serbian, these are metaphorical models “Animal” – “Family ties”, “Inanimate nature” – “Age”, in Ukrainian: “Animal” – “Age”, “Name of ethnic group” – “Age”.

Almost the same number of MMM *is found* in the Ukrainian and Modern Greek languages (in Ukrainian – 11, in Modern Greek – 10), which signals the psychomental essence of the character of Ukrainians and Greeks to maximally poeticize and aesthetically perceive the surrounding world, make sense of it and figuratively materialize emotions.

The hypothesis of Sapir-Whorf about the selectivity of national linguistic consciousness, expressed by folklore diminutives, which captures those objects of the surrounding reality that are particularly significant for representatives of a certain linguistic culture, *is proven*.

Keywords: *combinatorial and cognitive semantics, clustering of diminutives, folk diminutives, emotional and expressive potential, syntagmatics, phoneme distribution, conceptual integration, metaphors-artifacts, lullabies.*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні

наукові результати дисертації

1. Романенко О. П. Етапи розвитку комбінаторної семасіології: від теорії сполучуваності до комбінаторної синтагматики. *Науковий журнал “Молодий вчений”*. 2019. Травень. № 5.1 (69.1). С. 177–180.

2. Романенко О. П. Комбінаторний потенціал демінутивів. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич : Видавничий дім "Гельветика". 2019. Вип. 26. Том 2. С. 93–99.

3. Романенко О. П. Когнітивні механізми комбінаторики демінутивів. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Філологія. Педагогіка. Психологія*. 2020. Випуск 39. С. 82–89.

4. Романенко О. П. Когнітивна інтеграція демінутивів. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. Запоріжжя : 2020. № 2. С. 120 – 126.

5. Романенко О. П. Методологія вибору tertium comparationis для дослідження категорії демінутивності в різних індоєвропейських мовах. *KELM. ISAP*. Люблін : 2020. №6 (34). С. 57–62.

6. Романенко О. П. Морфонологічна комбінаторика фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. 2021. Том 24. № 2. С.69–77.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Романенко О. П. Продуктивні моделі демінутивів у сербських, новогрецьких та українських колискових піснях. *Перспективи розвитку філологічних наук: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 2–3 листопада 2018 р.)*. Харків. 2018. С. 73–76.

8. Романенко О. П. Наукові передумови для розробки теорії сполучуваності: тези Міжнародної науково-практичної конференції “*Ad orbem per linguas. До світу через мови*” (м. Київ. 20 – 22 березня 2019 р.). Київ : Видавничий центр КНЛУ. С. 299–300.

9. Романенко О. П. Сполучуваність демінутивів у сербській, новогрецькій та українській мовах: матеріали V Міжнародної наукової конференції “*Світ мови – світ у мові*” (м. Київ, 24–25 жовтня 2019 р.). Київ. С. 160–162.

10. Романенко О. П. Методи і методики зіставного дослідження категорії демінутивності: тези Міжнародної науково-практичної відеоконференції “*Ad orbem per linguas. До світу через мови*” (м. Київ, 13–14 травня, 2021 р.). Київ: Видавничий центр КНЛУ. С. 330–332.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЛСГ – лексико-семантична група

ФД – фольклорний демінутив

КММ – когнітивна метафорична модель

МПК – ментально-психонетичний комплекс

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	2
ABSTRACT.....	7
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	14
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1 КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ КОМБІНАТОРНОЇ СИНТАГМАТИКИ ФОЛЬКЛОРНИХ ДЕМІНУТИВІВ В ІНДОЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВАХ.	27
1.1 Етапи розвитку комбінаторної семасіології: від теорії сполучуваності до комбінаторної синтагматики	27
1.2 Комбінаторно-семіотичний потенціал демінутивів	34
1.3 Когнітивні механізми комбінаторики демінутивних утворень. .	43
1.4 Концептуальна інтеграція фольклорних демінутивів на основі теорії Ж.Фоконьє і М. Тернера.....	50
Висновки до розділу 1.....	57
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ЗІСТАВЛЕННЯ КОМБІНАТОРНОЇ СЕМАНТИКИ ФОЛЬКЛОРНИХ ДЕМІНУТИВІВ У НОВОГРЕЦЬКІЙ, СЕРБСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	60
2.1 Методологія вибору tertium comparationis для дослідження кластеру демінутивності в різних індоєвропейських мовах	60
2.2 Методи і методики зіставного дослідження кластеру демінутивності.....	68
2.3 Комплексна методика зіставлення фольклорних демінутивів у новогрецькій, сербській та українській мовах	73
2.3.1 Мотиваційна основа фольклорних демінутивів у колискових піснях.....	73
2.3.2 Зіставно-типологічне дослідження фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов...	76
Висновки до розділу 2.....	79

РОЗДІЛ 3 МОРФОНОЛОГІЧНА, ГРАМАТИЧНА ТА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА КОМБІНАТОРИКА ФОЛЬКЛОРНИХ ДЕМІНУТИВІВ У КОЛИСКОВИХ ПІСНЯХ НОВОГРЕЦЬКОЇ, СЕРБСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ.....	81
3.1 Програмне забезпечення “Multi Text Finder” та його ефективність для вибірки фольклорних демінутивів із текстів колискових пісень новогрецької, сербської та української мов.....	81
3.2 Морфонологічна комбінаторика фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов...	84
3.3 Граматична комбінаторика фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов...	91
3.4 Лексико-семантична комбінаторика фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов....	105
Висновки до розділу 3.....	118
РОЗДІЛ 4. КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНА КОМБІНАТОРИКА ФОЛЬКЛОРНИХ ДЕМІНУТИВІВ У КОЛИСКОВИХ ПІСНЯХ НОВОГРЕЦЬКОЇ, СЕРБСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ	123
4.1 Когнітивні метафоричні та метонімічні моделі фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької мови.....	126
4.2 Когнітивні метафоричні та метонімічні моделі фольклорних демінутивів у колискових піснях сербської мови.....	133
4.3 Когнітивні метафоричні та метонімічні моделі фольклорних демінутивів у колискових піснях української мови.....	136
4.4 Зіставлення когнітивних метафоричних та метонімічних моделей фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов	145
Висновки до розділу 4	151
ВИСНОВКИ.....	153
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	157

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	170
ДОДАТКИ.....	171

ВСТУП

Дисертація присвячена зіставному вивченню комбінаторної семантики фольклорних демінутивів у новогрецькій, сербській та українській мовах.

Комбінаторна семантика як міждисциплінарний напрям сучасної когнітивно-орієнтованої лінгвістики (Ю. Д. Апресян, М. В. Владацька, О. С. Кубрякова та ін.) утвердилася в результаті синтезу двох наукових сфер: по-перше, синтагматики (О. С. Ахманова, О. В. Бондарко, Н. А. Бурка, В. Г. Гак, Л. Єльмслев, Д. М. Шмельов, Л. В. Щерба та ін.), яка досліджує механізми сполучуваності (*дистрибутивно-фонемної* (Ю. Д. Апресян, В. В. Морковкін, З. Гарріс, Д. М. Шмельов) і *валентнісно-граматичної* (С. Д. Кацнельсон, Л. Тен'єр, Ч. Філлмор, Д. М. Шмельов та ін.) мовних одиниць або їх елементів, а, по-друге, комбінаторики (М. В. Владацька, В. В. Левицький, М. М. Маковський, І. О. Мельчук), що спрямована на вивчення правил комбінації слів, які підпорядковані певним комунікативним завданням і які можна утворити із заданої кількості слів за допомогою когнітивних і логічних операцій.

Започаткування *комбінаторної лінгвістики* як нової наукової дисципліни було зумовлено потужним впливом синтагматики і відбувалося здебільшого у двох аспектах: *семантико-граматичному* (Л. Г. Барлас, Б. І. Косовський та ін.) і власне *синтаксичному* (Б. М. Головін, О. І. Смирницький, Л. Теньєр та ін.). Згодом ця проблематика набула дещо іншої інтерпретації і перейшла в площину *комбінаторної семасіології* (Ю. Д. Апресян, В. Г. Гак, М. М. Маковський та ін.), яка ставила більш широкі цілі й завдання – розкрити всі можливі семантичні (експліцитні й імпліцитні) потужності слова крізь призму різних типів його сполучуваності.

З огляду на окреслені тенденції, можна припустити, що теоретичними засадами комбінаторної семасіології послуговували дві фундаментальні теорії: *теорія лексичного значення слова* (І. А. Мельчук, А. А. Уфимцева, Д. М. Шмельов) і *теорія сполучуваності слів* (Ю. Д. Апресян, В. Г. Гак, М. М. Маковський).

Найбільш складними і донині не розв'язаними питаннями у цьому плані залишилися аспекти експресивно-емоційної (або ширше – конотативно-прагматичної) сполучуваності (М. В. Влавацька “Механізми сполучуваності слів в утворенні експресивних колокацій”), де з-поміж сполучуваних елементів різних мовних систем дискусію викликають такі одиниці словотвору, як **демінітиви** (П. І. Білоусенко, З. О. Валюх, В. С. Ващенко, Н. Ф. Клименко, Н. В. Руда та ін.).

У результаті обговорення питань демінутивного словотвору та його комбінаторних потенцій дослідники запропонували оптимальне, хоча й дещо абстрактне визначення. *Демінутивність* (О. С. Ахманова та ін.) схарактеризували як лінгвістичне поняття, що виражає “узагальнене значення малого розміру за допомогою зменшувальних афіксів”. Навіть на перший погляд є очевидним, що запропонована дефініція не покриває науковий об'єм цього складного явища, зокрема в частині виконання демінутивами їхнього когнітивно-прагматичного й експресивно-емоційного навантаження.

А тому не випадково, що всі подальші спостереження дослідників над демінутивністю, зокрема і на матеріалі обраних у дисертації мов: *новогрецької* (Г. Бабіньотіс, Г. Папагеоргіу, М. Тріандафілідіс), *сербської* (А. Беліч, І. Гріцкат, Д. Даничич, В. Йованович, М. Стеванович, Д. Чампар), *української* (П. І. Білоусенко, З. О. Валюх, В. С. Ващенко, Н. Ф. Клименко, В. А. Чабаненко), були спрямовані на аналіз їх функцій, передовсім, експресивно-емоційної. Робилися спроби зіставити морфосемантичні особливості зменшувальних суфіксів та їх функцій у новогрецькій, сербській і російській мовах (П. Асімопулос).

Попередній огляд досліджуваної проблеми дає підстави припустити, що найбільшою мірою комбінаторний експресивний потенціал демінутивів розкривається в різних жанрах і видах *народно-поетичної творчості*, яка є джерелом виникнення цих утворень, адже зберігає живу народно-розмовну мову, її історичний і культурно-національний контекст, мовотворчий досвід кожного етносу.

В усній народній творчості демінутиви найширше представлені в дитячому фольклорі, з-поміж жанрів якого виділяють окремо **колискові пісні**, які, за словами І. Є. Руснак, “призначені передусім для засинання дитини, про що свідчить їх монотонний наспів, текстова та, відповідно, музична ритміка й специфічна фонетика, яка є першим звуконаслідуванням немовляти – стадій агукання та белькотіння” (І. Є. Руснак “Український фольклор”).

Дослідники такого жанру дитячого фольклору (Г. В. Довженок, О. І. Капіца, О. В. Марчун та ін.) відзначають, що смислоутворювальним елементом колискової пісні є *змениувально-пестливі форми*. Семіотична культура “розглядає подібні форми колискових пісень крізь призму виконання ними експресивно-емоційної функції, яка зумовлює комбінаторний потенціал демінутивів. Натомість їхні функції у фольклорному тексті не обмежуються лише експресією й емоціями, а пов’язані також із прагматикою впливу на немовля з метою його заспокоєння, послаблення напруги в ситуації заколисування, а також з імітацією дитячого мовлення” (І. Семанюк).

Актуальність теми дисертаційної роботи зумовлена її спрямуванням на вивчення комбінаторної семантики мовних знаків загалом та експресивно забарвлених мовних одиниць зокрема. У цьому контексті проблемними і не до кінця розв’язаними залишаються питання розкриття специфіки комбінаторних відношень між елементами й готовими одиницями експресивно-демінутивного словотвору на рівні морфології, лексичної семантики в різних мовах, з одного боку, та крізь призму процесів концептуальної інтеграції, з іншого.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідницьких робіт Київського національного лінгвістичного університету за напрямом “Гуманітарні науки”. Дисертація є складовою частиною фундаментального наукового дослідження “Ноосферно-ностратична реінтерпретація гіпотез походження людської мови”, що виконується в Київському національному лінгвістичному університеті за рахунок фонду Державного бюджету України

(тему дисертації затверджено вченою радою Київського національного лінгвістичного університету, протокол № 8 від 26 грудня 2018 р.).

Метою дисертації є розкриття дистрибутивно-валентнісної комбінаторної семантики демінутивів у новогрецьких, сербських та українських колискових піснях та побудова метафоричних і метонімічних моделей фольклорних демінутивів на основі когнітивних механізмів концептуальної інтеграції.

Для досягнення мети в дисертації поставлено такі **завдання**:

- сформулювати теоретичні положення роботи, пов'язані з питаннями теорій сполучуваності (лексичної і граматичної / словотвірної), валентності, дистрибуції, синтагматики, комбінаторної семантики і концептуальної інтеграції;
- уточнити визначення поняття демінутивності з позицій експресивного словотвору, комбінаторної синтагматики і концептуальної інтеграції;
- розробити методологію зіставлення демінутивів новогрецької, сербської та української мов в аспекті їх комбінаторної семантики та концептуальної інтеграції;
- здійснити класифікацію фольклорних демінутивів з погляду їх валентно-дистрибутивних можливостей, семантичного потенціалу та когнітивних проєкцій у новогрецьких, сербських та українських колискових піснях;
- побудувати когнітивні метафоричні й метонімічні моделі фольклорних демінутивів на основі механізмів концептуальної інтеграції;
- здійснити зіставно-типологічну характеристику побудованих моделей у трьох досліджуваних мовах.

Об'єктом дослідження є демінутивні суфікси, демінутивні одиниці й фольклорні демінутиви у новогрецьких, сербських та українських колискових піснях.

Предметом дослідження є комбінаторні дистрибутивно-валентнісні характеристики демінутивів, їх комбінаторна експресивно-емоційна семантика, когнітивні метафоричні й метонімічні моделі фольклорних демінутивів у новогрецьких, сербських та українських колискових піснях.

Джерельною базою дослідження є: колискові пісні новогрецької мови “*Τα λαϊκά νανουρίσματα ως ποιητικό είδος*”. Αθήνα, 1996 σ; колискові пісні сербської мови “Учительица Драгана. Народне успаванке”. Режим доступу: <https://draganauciteljica.wordpress.com/2016/01/20/народне-успаванке>; Lukin portal za decu. Pjesmice za decu. – Режим доступу: <http://www.pjesmicezadjecu.com/uspavanke/spavaj-mi-njezno-an%C4%91ele.html>; колискові пісні української мови “Дитячий Фольклор” (Бібліотека української усної народної творчості) Упор., вступна стаття та прим. Г. В. Довженок. Київ: Дніпро. 1986. 97 с.

Фактичний матеріал дослідження становлять 20 демінутивних суфіксів у новогрецькій мові, 23 – у сербській та 54 – в українській; по 80 фольклорних демінутивів у новогрецькій та сербській мовах та 284 – в українській мові.

Методи дослідження. У роботі застосовано такі *методи і прийоми* аналізу мовного матеріалу: *метод словотвірного моделювання* (для виявлення морфонологічної сполучуваності демінутивних суфіксів з твірними основами у новогрецькій, сербській та українській мовах); *зіставно-типологічний метод* з елементами *кластерного аналізу* (для обрання *tertium comparationis*, яким у роботі є *загальний кластер демінутивності* й відповідно до якого здійснювалася: кластеризація демінутивів за способами їх фонемної комбінаторики; кластеризація демінутивних одиниць за ЛСГ у трьох мовах; метафорична і метонімічна кластеризація фольклорних демінутивів як результат їх концептуальної інтеграції з однієї сфери до іншої); *структурний метод* (методика дистрибутивного аналізу і компонентного) – для розкриття комбінаторних фонологічних можливостей демінутивів у складі одиниць різних частин мови та встановлення експресивно-емоційного компонента семантики у складі готових демінутивних одиниць; *валентний аналіз* – для розкриття комбінаторної синтагматики демінутивів; *метод когнітивного моделювання* – для конструювання метафоричних і метонімічних моделей фольклорних демінутивів у трьох мовах.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше* в зіставно-типологічній комбінаторній лінгвістиці здійснено зіставну кластеризацію демінутивних афіксів, демінутивних одиниць і фольклорних демінутивів у новогрецькій, сербській та українській мовах з погляду їх дистрибутивно-валентних можливостей, семантичних виявів та когнітивних проєкцій на матеріалі колискових пісень.

Уперше *апробовано* термін **фольклорні демінутиви**, під якими в роботі розуміються зменшувально-пестливі мовно-поетичні знаки, що набули комбінаторно-експресивного потенціалу в такому жанрі народно-поетичної творчості, як колискові пісні, монотонний наспів яких і музичний ритм зумовлюють фонологічну дистрибуцію, граматичну валентність і семантичну сполучуваність як власне демінутивних суфіксів, так і демінутивних одиниць з їх когнітивно-метафоричним змістом.

Установлено, що на морфологічному рівні комбінаторика демінутивних суфіксів виражається в їхній обмеженій дистрибуції, яка регулює вибір суфікса відповідно до фіналі основи в кожній із досліджуваних мов.

На граматичному рівні комбінаторика залежить від роду основи, до якої приєднується демінутив. В українській та сербській мовах демінутив “успадковує” рід твірної основи, у новогрецькій мові – “блокує” вихідний рід і надає свій граматичний показник, найчастіше – середній рід.

На семантичному рівні комбінаторика фольклорних демінутивів представлена 9 спільними ЛСГ: “Тварини”, “Рослини”, “Нежива природа”, “Родинні зв’язки”, “Артефакти”, “Приміщення”, “Вік”, “Стан”, “Частини тіла”.

На когнітивному рівні у функційному плані досліджено фольклорні демінутиви як результат концептуальної інтеграції з різних сфер їхнього вживання в колискових піснях, що є артефактами усної народної творчості греків, сербів та українців.

Уперше виявлено найпродуктивніші спільні метафоричні моделі фольклорних демінутивів у трьох мовах дослідження: “Тварина” – “Вік”, “Нежива

природа” – “Вік”, “Тварина” – “Родинні зв’язки”, а також метонімічні моделі: “Рослина” – “Рослина” та “Абстрактне поняття” – “Абстрактне поняття”.

Спільні когнітивні метафоричні моделі утворені на основі одиниць ЛСГ “Вік” та ЛСГ “Родинні зв’язки”. Найбільше поширені у новогрецькій мові моделі: “Тварина” – “Вік”, “Нежива природа” – “Вік”, “Природне явище” – “Вік”, “Рослина” – “Вік”; у сербській мові: “Тварина” – “Родинні зв’язки”, “Нежива природа” – “Вік”; в українській мові: “Тварина” – “Вік”, “Назва етносу” – “Вік”.

Теоретичне значення одержаних результатів дослідження пов’язане з тим, що основні концептуальні положення дисертації поглиблюють загальну теорію сполучуваності (лексичної і граматичної / словотвірної), теорію валентності, теорію фонемної дистрибуції, а також є продовженням дискусій із питань комбінаторної семантики і теорії концептуальної інтеграції Ж. Фоконьє і М. Тернера. Одержані висновки підтверджують припущення Сепіра-Уорфа про вибіркковість національної мовної свідомості, що відображає шляхом фольклорної демінутивності фрагменти навколишньої дійсності, значущі для представників кожної етнокультури.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх можна використати на заняттях із порівняльно-історичного і типологічного мовознавства, із зіставної типології новогрецької / сербської та української мов, зі вступу до мовознавства, сучасної української літературної мови (розділ “Словотвір”), з теорії і практики перекладу та ін., а також для укладання багатомовного словника як демінутивних суфіксів, так і фольклорних демінутивів.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертації були апробовані на чотирьох наукових міжнародних конференціях: V Міжнародна науково-практична конференція “Перспективи розвитку філологічних наук” (м. Харків, 2–3 листопада 2018 р.), Міжнародна науково-практична конференція “*Ad orbem per linguas. До світу через мови*” (м. Київ, 20 – 22 березня 2019 р.), V Міжнародна наукова конференція “Світ мови – світ у мові” (м. Київ, 24–25

жовтня 2019 р.), Міжнародна науково-практична відеоконференція “*Ad orbem per linguas. До світу через мови*” (м. Київ, 13–14 травня, 2021 р.).

Публікації. Теоретичні й практичні результати дисертації висвітлено у десятих публікаціях, з яких чотири – у фахових виданнях України категорії Б, одна – в науковому виданні України, одна – в періодичному виданні іншої держави, а також у матеріалах доповідей чотирьох наукових конференцій.

Структура роботи. Дисертація складається з анотацій двома мовами, списку опублікованих робіт авторки дисертації, вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та списку джерел довідкової літератури.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено завдання, об’єкт, предмет, наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, охарактеризовано методи дослідження і фактичний матеріал, вказано форми апробації дисертації.

У першому розділі “**Когнітивно-семантичні засади вивчення комбінаторної синтагматики фольклорних демінутивів в індоєвропейських мовах**” сформульовано теоретичні положення дисертації, пов’язані з питаннями різних теорій сполучуваності (лексичної і граматичної/словотвірної), валентності, дистрибуції, синтагматики, комбінаторної семантики, розкрито когнітивні механізми комбінаторики демінутивів і їх концептуальної інтеграції, а також уточнено визначення категорійного статусу поняття демінутивності.

У другому розділі “**Методологічна база зіставлення комбінаторної семантики фольклорних демінутивів у новогрецькій, сербській та українській мовах**” розроблено комплексну міждисциплінарну методика аналізу комбінаторних можливостей фольклорних демінутивів у різних індоєвропейських мовах в аспекті їх дистрибутивно-валентнісної семантики та концептуальної інтеграції.

Обґрунтовано вибір *tertium comparationis* для зіставлення кластерної організації демінутивності в різних індоєвропейських мовах.

Третій розділ “Морфонологічна, граматична та лексико-семантична комбінаторика фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов” присвячено опису процедури адаптації програмного забезпечення “Multi Text Finder” для вибірки фольклорних демінутивів із текстів колискових пісень новогрецької, сербської та української мов. У цьому розділі зіставлено морфонологічну, граматичну лексико-семантичну комбінаторику фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов.

Четвертий розділ “Когнітивно-семантична комбінаторика фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов” зорієнтований на конструювання метафоричних і метонімічних моделей фольклорних демінутивів на основі теорії концептуальної інтеграції.

Дослідження завершується **висновками**, в яких викладені основні результати дисертаційної праці, списком використаних джерел, списком джерел довідкової літератури та додатками.

РОЗДІЛ 1
КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ
КОМБІНАТОРНОЇ СИНТАГМАТИКИ
ФОЛЬКЛОРНИХ ДЕМІНУТИВІВ В ІНДОЄВРОПЕЙСЬКИХ МОВАХ

1.1 Етапи розвитку комбінаторної семасіології: від теорії сполучуваності до комбінаторної синтагматики

Сучасний стан когнітивно спрямованої лінгвістичної науки живиться здобутками напрацювань представників структурно-семантичної парадигми, ідеї яких і донині не втрачають своєї актуальності. Це, передовсім, ті теоретичні концепції, які пропонують нові підходи до вивчення функційно-мовленнєвого аспекту мови, що сприяв збагаченню теорії сполучуваності слів результатами опрацювання функційно-комунікативного аспекту синтагматики лексичних одиниць загалом та зумовив новий інтерес до вивчення когнітивного аспекту сполучуваності слів.

Становлення теорії сполучуваності слів відбувалося поступово і пройшло різні еволюційні й динамічні стадії: від розділу синтаксису до самостійної теоретичної дисципліни – комбінаторної семасіології, метою якої було вивчення комбінаторно-синтагматичних властивостей мовних одиниць.

Сполучуваність як здатність кожної мовної системи, за словами Д. М. Шмельова, – це “специфічна риса мовних одиниць, яка забезпечує їх функціонування в мовленні” [Шмелёв 1964], а тому шляхи її вивчення варто шукати на перетині фонології і морфології, морфології і синтаксису, лексикології і власне семасіології.

Проте, якщо історично розглядати це питання, то правила сполучуваності слів намагалися осмислити спершу з позицій синтаксису ще античні філософи. За В. В. Виноградовим, “Аполлоній Діскол термін “синтаксис” уживав на позначення зв’язків між словами в реченні, а також між сполученнями звуків,

складів та складних слів. Головне завдання синтаксису, на його думку, полягало в об'єднанні слів у реченні. Та більше, античний філософ був переконаний, що звуки та склади поєднуються у слова не хаотично, а згідно з певними правилами, так само і слова об'єднуються в реченні на основі закономірних синтаксичних зв'язків, характер яких зумовлений належністю слова до конкретної частини мови. Так цитує мислителя акад. В. В. Виноградов [Виноградов 1958, с. 10].

Філософські ідеї Аполлонія Діскола, за словами В. В. Німчука, були відображені в граматиках Лаврентія Зізання та Мелетія Смотрицького. Саме в праці М. Смотрицького “Грамматика славенскія правильное синтагма” вперше було вжито термін “синтагма”, яким називали результат поєднання слів на основі синтаксичних зв'язків узгодження й керування [Німчук 1985]. Натомість перші заяви граматистів щодо сполучуваності слів ґрунтувалися лише на синтаксичних характеристиках елементів мовлення, а функції та значення словосполучень у різних видах речень до уваги не бралися. У пізніших працях було звернуто увагу на зв'язок між синтаксисом та мисленням, синтаксисом та морфологією, синтаксисом та лексикою, а відтак, закладено основи *вчення про сполучуваність слів*, що належать до різних частин мови.

Як зазначає В. В. Виноградов, “у лінгвістичній теорії XVIII ст. – першої половини XIX ст. сполучуваність слів уже розглядають як феномен, пов'язаний із синтаксисом і лексикологією. О. Х. Востоков досліджує взаємодію лексичних значень і синтаксичних зв'язків слів, тобто роль значення мовних одиниць у структурі семантично зумовлених і лексично обмежених типів словосполучень” [Виноградов 1985, с. 180]. Виходячи з особливостей синтаксичних категорій та конструкцій, а також внутрішніх (синтагматичних) зв'язків слів різних груп, виникає *теорія сполучуваності*, яка тоді ще не мала назви самостійного наукового напрямку.

Надалі мова досліджується як система, і будь-яке її явище аналізується у взаємозв'язку з іншим явищем: слово виявляє свої якості лише в оточенні інших слів.

Реакцією на такий вектор у 60-70х років XIX ст. стає розроблення різних питань синтаксису і, насамперед, у працях засновника Харківської лінгвістичної школи О. О. Потебні, який зазначав, що “граматична форма повинна узгоджуватися зі своїми синтаксичними відношеннями, адже вона і пізнається за цими відношеннями” [Потебня 1887, с. 19]. Учений аналізував іменну та дієслівну *синтаксичну комбінаторику*, але залишав поза межами своєї уваги лексику, що, на думку В. В. Виноградова, впливає на процес поєднання мовних одиниць [Виноградов 1985, с. 341]. Уважаючи просте речення основною синтаксичною одиницею, О. О. Потебня не приділяв належної уваги словосполученню.

Тимчасом академік П. Ф. Фортунатов припускав, що “словосполучення використовуються не лише у структурі речення, але й у системі позначень” [Фортунатов 1956, с. 182]. Учений зазначав, що “питання про типи словосполучень як словесних маркерів або виражень надає дослідникові матеріал для вивчення різноманітних відношень між словами в реченні” [Фортунатов 1956, с. 182].

Наведені оглядово думки вчених показують, що навіть у другій половині XIX ст. питання сполучуваності не були остаточно вирішені, оскільки вивчалися лише на базі відношень слів як різних частин мови у словосполученні або реченні.

Наступні дослідження питань сполучуваності сягають ідей І. О. Бодуена де Куртене, які відкривали “широкі можливості вивчати мову [...] не тільки у стані синхронічної статички, але й у синхронічній “кінематиці” [...] [Бодуен де Куртене 2010, с. 12–13].

Учень і послідовник І. О. Бодуена де Куртене М. В. Крушевський уважав, що системність мови підтримується психологічними за своєю природою законами асоціацій. Уперше вчений надає широке тлумачення понять “асоціація за суміжністю” та “асоціація за подібністю”. Ці способи групування слів у мові “перетворюють безліч слів в одне граматичне ціле. Завдяки асоціації за суміжністю слова утворюють координовану систему, а асоціації за подібністю впорядковують їх у ряди” [цит. за пр.: Виноградов 1958, с. 149]. Його постулати

пояснюють структуру мови та закономірності системних зв'язків, які пізніше в лінгвістиці вживаються як *асоціативні та синтагматичні* відношення – у Ф. де Соссюра, парадигматичні та синтагматичні відношення – у Л. Єльмслева, селекції та комбінації – у Р. Й. Якобсона [цит. за пр. Березин: 1984].

Погоджуємось із Н. О. Андрамоною в тому, що М. В. Крушевський “пов’язує залежність значення слова від його вживання з дією закону зворотного зв’язку між об’ємом і змістом: чим ширше вживання слова, тим менше змісту воно буде в собі містити” [Андрамонова 2013, с. 8]. З цього випливає, що розширення синтагматики слова призводить до звуження його парадигматики, та навпаки. Ці думки доводять, що саме М. В. Крушевський започатковує теорію валентності та сполучуваності в мовознавстві (яку переважно приписують Л. Теньєру і С. Д. Кацнельсону).

На розвиток теорії сполучуваності також вплинули дослідження О. В. Добіаша, який на матеріалі праць “Синтаксис Аполлонія Діскола” та “Досвід семасіології частин мови та їх форм” будує систему синтаксису на семасіологічній основі й акцентує увагу, за спостереженнями акад. В. В. Виноградова, на тому, що “при визначенні значення слів слід враховувати їх здатність приєднувати до себе інші слова. Визначивши значення одного чи іншого слова, можна визначити його роль як частини мови” [Виноградов 1958, с. 376]. Головною частиною мови, за О. В. Добіашем, вважається дієслово, завдяки своїй здатності дієвідмінюватися (на цьому наголошував і Л. Теньєр).

Ці фундаментальні ідеї у 30-ті роки ХХ ст. розвинув Л. В. Щерба, якого теж вважають засновником теорії сполучуваності і який уводить у лінгвістичний науковий обіг термін “синтагма”, розуміючи під ним “інтонаційно-значеннєву єдність, що виражає в певному контексті та в заданій ситуації одне поняття і може складатися з одного слова, групи слів і цілого речення”, іншими словами, це “фонемна єдність, що виражає єдине смислове ціле в процесі мовлення – думки” [Щерба 1963, с. 326-327]. Основна заслуга Л. В. Щерби полягає у тому, що він звернув увагу на закони сполучуваності слів, маючи на увазі “не лише правила

синтаксису, але, що важливіше,— правила комбінування смислів, які не є їхньою сумою, а новими смислами” [Щерба 1963, с. 68] (це ті положення, на яких ґрунтуються основні положення сучасної теорії концептуальної інтерґрації Ж. Фоконьє і М. Тернера, нижче буде йтися про таке поняття, як блендінґ).

Протягом усього ХХ ст. найбільша увага у питаннях сполучуваності або синтагматики приділялась синтаксичному аспекту. Для виявлення синтаксичних відношень розроблялися спеціальні процедури сегментації або членування тексту (мовлення), які дозволяли відокремити одну одиницю від іншої, спираючись на властивості її контрасту з сусідніми одиницями: “Слова в мовленні, писав Ф. де Соссюр, поєднуючись одне з одним, вступають між собою у відношення, що базуються на лінійному характері мови, який виключає можливість вимови двох елементів одночасно. Такі сполучення можна назвати синтагмами” [Соссюр 2004, с. 155–156].

Ідеї Ф. де Соссюра обговорювалися у всіх школах структуралізму (системно-структурної парадигми), де були визначені загальні принципи комбінування знаків при формуванні висловлювання (А. Мартіне).

Для виявлення структурних зв’язків у динамічному синтаксисі Л. Теньєр послуговується терміном “валентність” – можливість дієслова “приєднувати до себе певну кількість актантів [...]” [Теньєр 1988, с. 250]. Але поняття “валентність” лінгвіст співвідносив, як уже вище згадувалося, лише з дієсловом і у зв’язку з цим за кількістю актантів розрізняв авалентні (безособові), моновалентні (неперехідні), дивалентні (перехідні) й тривалентні дієслова.

Паралельно теорію валентності розробляє С. Д. Кацнельсон, який вважає, що вона пов’язана зі здатністю слова вступати у зв’язки з іншими словами на основі лексичного значення. Такий погляд наблизив розуміння валентності до лексичної сполучуваності.

Сучасні лінгвісти (О. О. Селіванова) розрізнення термінів “валентність” і “сполучуваність” будують на характері зв’язків: “валентність розглядається як явище одностороннього зв’язку (сильне слово підпорядковує собі інші слова), а

сполучуваність є двонаправленою категорією (поєднуються один з одним різні класи слів і не визначається пріоритет лише за однією частиною мови або за певним напрямом сполучення)” [Селиванова 2000, с. 56].

І. І. Овчиннікова визначає валентність як “явище мови, що на рівні мовлення знаходить своє вираження у дистрибуції слова, тобто в його оточенні, у конкретних словосполученнях. Відтак, валентність співвідноситься із дистрибуцією як мова і мовлення” [Овчиннікова 1993, с. 115].

Традиційно вирізняють лексичну та семантичну дистрибуцію. Лексична дистрибуція розглядається як специфіка сполучуваності лексичних одиниць із тотожними або близькими значеннями, а при семантичній дистрибуції реалізуються різні поєднання в словосполученнях.

О. І. Смирницький зазначає, що дистрибуція лексем виявляється та існує завдяки лексико-семантичним зв'язкам між лексемами. Окремі слова можуть зв'язуватися за змістом. І така дистрибуція лексем за змістом можлива лише завдяки тому, що у свідомості людини відображаються зв'язки та відношення між предметами та явищами навколишнього світу [Смирницький 2009, с. 115]. Дистрибутивний аналіз ґрунтується на тому, що одиниці мови можуть бути визначені через їх оточення, через зв'язки з іншими одиницями того ж рівня [Смирницький: 2009].

Отже, зачитуємо І. І. Овчиннікову, яка співвідношення понять “валентність” і “дистрибуція” визначає як співвідношення категорій потенційного і реального. Сама ж дистрибуція характеризується як реалізація здатності слова вступати у різноманітні синтагматичні зв'язки, при чому ця властивість закладена в самому слові [Овчиннікова 1993, с. 115–116].

У найсучасніших (когнітивно зорієнтованих) працях під синтагматикою розуміють правила сполучуваності однорівневих мовних одиниць у широкому та вузькому значенні. За М. В. Влавацькою, в широкому значенні – “це розрізнявальна функція мовних одиниць, які є позиційно залежними і утворюють синтагму чи фразу, яка є синтаксичною, інтонаційною та

семантичною єдністю. У вузькому – синтагматика – це підсистема мови залежно від обраної одиниці аналізу, яка призначена для опису відношень в межах цієї підсистеми” [Влавацкая 2017, с. 36].

Залежно від функцій М. В. Влавацька виділяє синтаксичну синтагматику, що вивчає синтаксичну сполучуваність мовних одиниць або закономірності поєднання граматичних класів слів у мовленні. Слідом за В. Г. Гаком, вона виділяє також семантичну синтагматику, де загальні семи, повторюючись у словах, що стоять у синтагматичному ряді в межах речення, ніби підтримують одна одну [Влавацкая 2012].

Нині синтагматика обговорюється в площині *комбінаторної семасіології*, яка вивчає всі можливі семантичні потужності слова крізь призму різних типів його сполучуваності.

Однією зі складових комбінаторної синтагматики / семасіології є *лінгвістична комбінаторика* – поняття, яке з’явилося на початку 60-х років ХХ ст. у зв’язку з машинним перекладом і під яким розуміють (М. М. Маковський) “складання та вивчення комбінацій слів, що підпорядковані певним комунікативним завданням за даних умов їх реалізації і які можна утворити із заданої кількості слів. Комбінаторика виявляється на всіх рівнях мови і є основним принципом організації всіх без винятку мовних одиниць, формою їхнього існування, еволюції та взаємодії” [Маковский 2006, с. 5-7].

Підсумовуючи, зазначимо, що етапами розвитку комбінаторної семасіології, в рамках якої зародилася та розвинулася теорія сполучуваності, а згодом і синтагматика, стали вчення про функції і значення словосполучень у структурі речення, психологічні закони асоціацій та погляди Л. В. Щерби на утворення нових смислів у процесі сполучуваності слів. Накопичений теоретичний і практичний матеріал став потужним фундаментом для розроблення теорії валентності, комбінаторної семасіології (Ю. Д. Апресян, М. В. Влавацька, В. Г. Гак, М. М. Маковський) та згодом теорії концептуальної інтеграції (Ж. Фоконьє і М. Тернер).

1.2 Комбінаторно-семіотичний потенціал демінутивів

Кожна мовна система свого часу була визначена Ф. де Соссюром як знакова, в основу якої покладено оперування знаками. Вивчення закономірностей сполучуваності знаків сприятиме розумінню способів утворення нових значень слів у мовах (тобто полісемії в її вторинній номінації). На сучасному етапі дослідження заявленої у роботі проблематики поняття сполучуваності витлумачують у новому ракурсі крізь призму комбінаторної лінгвістики, зокрема й комбінаторної синтагматики, що, за словами М. В. Влавацької, “розглядає, як правило, сполучуваність однорівневих мовних одиниць та їх комбінаторику, які об’єднані заданим смислом” [Влавацкая 2017, с. 36].

Натомість комбінаторна лінгвістика для виконання своїх завдань залучає всі рівні мови і є “основним принципом організації всіх без винятку мовних одиниць, формою їх існування, еволюції та взаємодії” [Маковский 2006, с. 5-7]. Безумовно, комбінаторика виявляється як на рівні словотвору, так і на рівні сполучуваності слів у контексті.

Словотвір, своєю чергою, спрямований на утворення нового однослівного найменування, що мотивується смисловою та формальною пов’язаністю із вихідною одиницею, яка підлягає формальним та семантичним модифікаціям [Вендина 1990]. На думку О. Єсперсена, “будь-яке мовне явище можна розглядати, виходячи як з його зовнішньої форми, так і з внутрішнього значення” [Есперсен 1958, с. 32].

Якщо досліджувати словотвір традиційно, відштовхуючись від форми похідних лексичних одиниць до значення, то такий підхід буде називатися *семасіологічним* (М. В. Нікітін), а якщо, навпаки, – від значення до форми – то *ономасіологічним* (М. Докуліл, О. С. Кубрякова, О. О. Селіванова). Про розмежування двох підходів згадував у своїх працях Л. В. Щерба, розглядаючи питання утворення нових слів та аналіз готових знаків [Щерба 1974, с. 51].

Вивчаючи словотвірну структуру слова у напрямі від форми до значення, важливим є морфемний склад слова і, зокрема, афіксальний та його вид – *суфіксальний*. Така думка відображає пізнавальний або, якщо слідувати термінам ономасіології, когнітивний процес, що спирається на зовнішні ознаки явища і через них впливає на суттєві властивості сприйманого об'єкта [Янценецкая 1979, с. 14–15].

Глибину цього пізнавального процесу на рівні морфем досліджував І. О. Бодуен де Куртене, який уважав морфему “комплексом звукових комбінацій, об'єднаних в одне ціле на основі асоціацій із відомою групою уявлень – морфологічних чи семасіологічних” [Бодуэн де Куртунэ 2010, с. 118–119].

Учений указував на двосторонній, матеріально-ідеальний характер морфем, які є комплексами звуків як носіїв структурних і семантичних уявлень. Невід'ємною властивістю морфем І. О. Бодуен де Куртене вважав не самі значення, а здатність передавати ширші й різнорідні (морфологічні, лексичні, семасіологічні) “уявлення”, тобто функції; розмежовуючи при цьому структурні й семасіологічні (семантичні) функції морфем [Бодуэн де Куртунэ 2010, с. 96].

Дослідження про морфему І. А. Бодуена де Куртене відкрило для мовознавства нові дослідницькі горизонти: обґрунтування двостороннього, тобто знакового характеру морфем і довело обмежену кількість цих системоутворювальних мовних одиниць, кожна з яких потребувала не тільки фіксації, але й всебічного опису [Бодуэн де Куртунэ 2010].

Полеміка з приводу когнітивної (комбінаторної) сутності морфем не вичерпана і сьогодні. Спираючись на погляди лінгвістів, О. С. Кубрякова зазначає, що “морфема – це знакова одиниця, що передає різні типи лінгвістичного значення; морфема – це двостороння одиниця, для характеристики якої важливими є як форма, так і значення” [Кубрякова 1974, с. 10].

Кореневі морфем, як і афіксальні, мають логіко-граматичне та словотвірне значення. Афіксальні – визначаються як граматичні елементи, що входять до складу слова “з метою зміни його смислу, значення, функції, ролі, до того ж без

порушення його єдності” і які зустрічаються в мові лише у складі слова. Якщо йдеться про словотвірне значення, то це здатність афікса вступати в комбінаторні, або, як зазначає О. С. Кубрякова, стереотипні відношення з іншими морфемами [Кубрякова 1987, с. 132–133].

Комбінаторні зв'язки або, за словами М. Д. Степанової, “внутрішній синтаксис слова”, тобто дистрибуція морфем зумовлена їхніми валентними можливостями або, точніше, обмеженням їх валентності [Степанова 1967, с. 14]. Іншу точку зору з цього приводу висловлює Т. І. Вендіна, яка зазначає, що “більшість морфем є мультивалентними, оскільки вони легко сполучаються з іншими морфемами” [Вендіна 2001, с. 203]. Тим часом О. А. Земська вважає, що, “досліджуючи внутрішню валентність (потенційну сполучуваність) у формально-морфологічному плані, все ж таки спостерігається залежність валентності морфем від певної низки обмежень, які накладає сама система мови на їх сполучуваність: семантичні обмеження пов'язані із семантичною несумісністю морфем; словотвірні обмеження пов'язані зі словотвірною вичерпністю деяких основ утворити нове слово (*маленький, біленький*); морфологічні обмеження, пов'язані з родовою приналежністю основ твірного слова, наприклад, суфікс *-к-а* поєднується лише з основами іменників жіночого роду (*корівка*), проте поєднатися с основами чоловічого роду цей суфікс не може, бо він злитий із закінченнями жіночого роду; в новогрецькій мові до іменників жіночого роду, що містять поєднання суфіксів *-ик-* та *-отητ-* неможливо приєднати типові гіпокористичні суфікси жіночого роду (*εθνικ-отητ-ούλ-α, προσωπικ-отητ-ίτσ-α*) [Карρά 2006, с. 21]; стилістичні обмеження пов'язані зі стилістичною несумісністю морфем (суфікс *-езн-ий* може приєднуватися до прикметників *здоровезний, величезний*, але не до *культурезний*) та ін.” [Земская 1973, с. 197]. Внутрішня валентність афікса з боку семантики, тобто семантична сполучуваність смислових структур твірної основи, афікса та похідної основи у семантичній узгодженості безпосередньо їх складових є виявленням матеріалізованого результату функційної діяльності суфікса в певному його значенні [Степанова 1967, с. 15].

“Значення словотвірних морфем та їх роль у смисловій структурі похідного слова є неоднозначним, бо вони взаємодіють та впливають на семантику похідного слова, уточнюючи та емоційно забарвлюючи її. Взаємодія твірних основ та значень афіксів має вибіркового характеру. Взаємовибірковість семантики твірних основ є фундаментом, семантичним ядром похідних, а афікси виконують роль “модифікатора”, тобто уточнювача значення” [Степанова 1967, с. 16].

“У зв’язку з обмеженою валентністю, обмеженою буде й афіксальна продуктивність. За ступенем участі афікса у творенні нових слів, тобто за ступенем їх продуктивності, розрізняються продуктивні та непродуктивні. Продуктивність або непродуктивність афікса – це його динамічна характеристика, пов’язана з його словотвірним потенціалом” [Вендина 2001, с. 202].

“Словотвірний потенціал, тобто здатність афікса приєднуватися до інших морфем (кореневих чи суфіксальних), у свою чергу, визначається його функціями. Головним критерієм для розмежування морфем афіксації за функціями є характер дериваційних процесів, в яких ці морфем беруть участь: одні слугують для утворення форм слова, інші – використовуються для утворення нових слів. Словотвірні афікси функційно синкретичні, тобто виконують, окрім власне деривативної, ще й граматичні функції, які розглядаються лінгвістами як структурні” [Вендина 1990, с. 13].

Цитуючи Т. І. Вендін, зазначимо, що “крім структурних функцій, зокрема граматичних і власне деривативних, пов’язаних з участю афікса у формуванні нових лексичних одиниць, виділяють семантичні, які виражаються у здатності афікса передавати різні типи значення і характеризуються цільовою установкою мовця; експресивні, номінативні та категоріальні функції пов’язані з приналежністю слова до певної частини мови, до певного типу відмінювання та є відображенням тих категорій, які мають у мові обов’язковий характер” [Вендина 1990, с. 14].

Номінативні функції накладаються на функції вираження об’єктивної та суб’єктивної модальності й оцінки. Дериваційна система кожної мови і

досліджуваних у дисертації мов також має специфічні засоби вираження модальності, позитивної та негативної оцінки, до якої належать і оцінки вираження зменшення або збільшення об'єкта, суб'єкта, предмета номінації тощо. Ці засоби сприяють створенню ніби іншого, паралельного з нейтрально-номінаційним і тим, що частково з ним перетинається, плану змісту похідних. Причинами виникнення таких конотативно-оцінних слів і можливих змін та ускладнень їх семантики є мисленнево-мовленнєва (когнітивна) діяльність людини. Називаючи відповідний об'єкт дійсності, крім природних характеристик денотата, мовець виражає своє суб'єктивне ставлення до нього (переважно суб'єктивну модальність), що закріплюється згодом у колективній свідомості носіїв мови, а в самій мові маркується експресивно-емоційними суфіксами – **демінітивними** чи **аугментативними** [Искандарова 2011, с. 20].

Слова з *демінітивними суфіксами*, або *демінітиви*, трактуються як зменшувальні похідні, що здебільшого супроводжуються ще й значенням суб'єктивної оцінки [Статеева 1982, с. 4]. Саме значення зменшеності (малості) було первинним для демінутивного суфікса, яке зафіксовано у найдавніших писемних пам'ятках. Згодом демінутивний суфікс спрямовує свій семантичний вектор на формування одного з трьох типів значення: 1) зменшеного (об'єктивно-логічного), 2) зменшувально-оцінного та 3) експресивно-емоційно-оцінного. Таким чином, добудова та ускладнення семантики демінутива відбувається за рахунок додавання експресивно-емоційного, або зменшувально-оцінного, компонента.

Те, що демінутивний суфікс має певний семантичний потенціал, доводить хрестоматійний приклад Л. В. Щерби, який є часто цитованим у наукових працях, коли до семантично спустошеної основи додавався демінутивний суфікс: *куздра* – *куздрьонок* – *куздрочка* – *куздрушечка*. Отже, за допомогою суфікса можна визначити кілька важливих смислів: значення особи, тип оцінного значення похідної одиниці: малість, ласкавість тощо [Резниченко 2009, с. 120].

Те, що демінутиви мають широкий спектр конотацій [Баган 2021, с. 22-29] як позитивних, так і негативних, пов'язане з тим, що апроксимативний поділ на “маленький” або “великий” є одним із первинних когнітивних механізмів, що викликає багато асоціацій. Емотивний фактор стимулює виникнення та розвиток багатьох усталених асоціацій, пов'язаних зі “зменшеністю” (опікування малим, ніжність, ласкавість, співчуття тощо). Таким чином, асоціативні мотивуючі комплекси виконують роль поєднаних елементів, так званих перемикачів при взаємодії концептуальних структур основи та суфікса [Резниченко 2009, с. 120-121].

“У перебігу мисленнєвої діяльності людини до зменшених значень додаються додаткові – експресивно-емоційні або оцінні. Оцінка, що безпосередньо пов'язана з пізнавальною активністю людини, базується на порівнянні. Феномен порівняння є універсальним для сприйняття людини, йдеться про механізм непрямого оцінювання: “маленький” і “добре” це чи “погано”, що дозволяє висловити ставлення до оцінюваного об'єкта. Ці об'єкти об'єднані ознакою значущості для людини і пов'язані з її діяльністю та реальним середовищем. Такими є назви осіб, частин тіла, предметів побуту тощо” [Резниченко 2009, с. 118-119]. Меліоративна чи пейоративна оцінка свідчить про значущість поняття для мовних картин світу. Наприклад, звертання до дітей, людей похилого віку та тварин мають традиційно позитивний характер. Пейорація в демінутивній деривації є результатом конфлікту значення основи та демінутивного суфікса [Протасова 2001].

Похідні демінутивні деривати, за спостереженнями Т. І. Вендіної, є “результатом поєднання певних структур знання з певними словотвірними моделями. В межах різних моделей певний тип значення закріплюється за певним суфіксом і є національно-культурно зумовленим” [Вендина 2001, с. 13].

Уважається, що теплий клімат сприяє емоційному темпераменту його представників, а, отже, впливає на розвиток експресивного мовлення. Р. С. Помірко зазначає, що “експресивне значення пов'язане з функціонуванням

емоційно-вольової сфери адресанта, з проявом його емоцій, почуттів, переваг; соціокультурне ж – вказує на середовище, соціальний клас та вік мовця. Ці два види значень взаємодоповнюють одне одного, створюючи цілісну структурно-семантичну картину” [Помірко, Лесько 2013, с. 57]. Р. С. Помірко разом з іншими науковцями припускають, що “різна продуктивність демінутивів у мовах світу та соціальних групах залежить від ступеня інтелектуальності та культурного розвитку, а також від такої риси ментальності, як перевага емоційно-чуттєвого компонента над раціональним у світосприйнятті певного народу” [Помірко, Лесько 2013, с. 59].

Балканська модель світу відображається в балканських мовах, до яких належать *новогрецька та сербська* мови, де категорія простору, тобто визначення місця (свого чи чужого) має вагомим значення, і це пов’язано зі структурою самого балканського простору, реального та метафоричного.

Функцію сегментації простору, за словами Т. Цив’ян, виконують на тлі інших знаків і демінутиви, які “збирають” простір навколо людини, сприяючи створенню близького (свого) локусу, в який залучаються окрім простору ще й його об’єкти та атрибути. Буквальне значення демінутивів (до того ж маленьке, зменшене сприймається лише на близькій відстані) породжує метафоричне, тобто близькість у значенні дружби, симпатії і рухається у бік експресивності. Надмірне наближення може призводити до сприйняття простору як реального, так і метафоричного [Цив’ян 2008, с. 153– 154].

У контексті досліджуваних мов, за Ф. А. Єлоєвою, демінутиви новогрецької мови є внутрішніми модифікаторами, тобто складовими частинами висловлювання (прохання), що можуть вилучатися з нього без порушення граматичної цілісності та зміни його комунікативного спрямування. Внутрішні модифікатори, що передають разом з основним значенням цілу низку додаткових значень, можуть слугувати комунікативним паролем, спрямованим на зміну модальності висловлювання (наприклад, *το ταξάκι σας περιμένει* “машинка чекає на вас”) [Єлоєва 1997, с. 319].

Демінутиви сербської мови у певних комунікативних ситуаціях (наприклад, *хоћемо ли кафицу* чи *може ли једна ракијица?*) виражають, в першу чергу, відчуття близькості й прихильності мовця до співрозмовника. З іншого боку, вживання демінутивів є однією з мовленнєвих стратегій висловлювання чемності у сербській мові [Јовановић 2010, с. 13].

Накопичення знань про словотвірне моделювання в семасіологічному аспекті від форми до змісту, визначення морфемного складу зробило можливим дослідити внутрішній комбінаторний потенціал демінутивів в ономасіологічному плані.

Перші наукові спостереження щодо похідного слова висловлював М. Докуліл, який називав сам процес творення похідного слова підведенням позначуваного під одну з базових категорій людського досвіду, що формують ономасіологічний базис позначуваного (в нашому випадку демінутивний суфікс), якому приписується певна ознака, що формується основою мотивуючого слова. “Ономасіологічною ознакою, яка завжди має більш конкретну порівняно з базисом семантику, є змінна для кожної словотвірної моделі величина, що сприяє уточненню або конкретизації базису” [Јанко-Триницкая 1963, с. 91]. Розробляючи власну ономасіологічну концепцію, О. С. Кубрякова вказує, що ономасіологічний базис набуває ономасіологічної ознаки за допомогою ономасіологічного предикату.

Саме демінутивний суфікс робить слово похідним. За О. С. Кубряковою, “похідне слово – це будь-яка вторинна, зумовлена іншим знаком або сукупністю знаків одиниця номінації зі статусом слова незалежно від його структурної простоти або складності” [Кубрякова 1974, с. 5–6]. “Двочленність структури похідного слова, тобто виділення в ньому ономасіологічного базису та ознаки, дозволяють аналізувати структуру значення похідного слова з боку семантики компонентів структури. Частина компонентів значення похідного слова не збігається ані з форматном, ані з мотивуючою основою, тобто виділяються додаткові компоненти значення слова” [Кубрякова 1974, с. 70].

Словотвірне значення є компонентом лексичного значення похідного слова, зміст якого визначається типом семантичного зв'язку між похідним словом і його твірною основою. З ономасіологічного підходу, І. С. Улуханов класифікує словотвірні значення дериватів як модифікаційні, мутаційні та транспозиційні. Слова з модифікованим словотвірним значенням містять у своєму значенні, крім значення мотивуючого слова, додаткову модифікуючу ознаку, наприклад, *будинок-будиночок* [Улуханов 1996]. Отже, модифікація – це словотвірний продукт, який по відношенню до твірного слова додатково отримує поняттєву ознаку. Основа модифікується семантично або синтаксично за допомогою афіксів, але не змінює частину мови та номінативний клас. Засоби вираження позитивної або негативної оцінки сприяють утворенню іншого змісту похідних, паралельного з нейтрально-номінативним планом. Причини появи таких оцінних слів криються, як уже згадувалося вище, в мисленнєво-мовленнєвій (когнітивній) діяльності людини. “Називаючи певний об’єкт *містечком*, мовець вкладає той тип суб’єктивного ставлення до нього, що зафіксований у колективній свідомості носіїв даної мови” [Искандарова 2011, с. 22–23].

Отже, розглядаючи комбінаторно-семіотичний потенціал демінутивів у семасіологічному й ономасіологічному аспектах, зазначимо, що демінутивна деривація, пов’язана із взаємодією кореневої та афіксальної морфем, трансформує семантику смислів і додає їм експресивно-оцінного значення малості, яке відображено в колективній свідомості носіїв певної мови. Демінутивний суфікс, приєднуючись до твірної основи, конкретизує основну семантику слова. Внутрішня валентність демінутивного суфікса виражається в його вибірковій комбінаториці з основами певних частин конкретної мови. В ономасіологічному плані демінутивний суфікс є ономасіологічним базисом слова, а асоціативні комплекси виконують роль перемикачів при взаємодії основи та суфікса.

1.3 Когнітивні механізми комбінаторики демінутивних утворень

Сучасні лінгвокогнітивні студії (О. С. Кубрякова, О. О. Селіванова, Л. М. Усик та ін.) зорієнтовані на вивчення онтологічної сутності мовних одиниць у синтезі їхньої системної та функційної природи. Такий поворот у лінгвістиці засвідчує необхідність подальшого розроблення цієї проблематики, особливо під час аналізу тих найменувань, що у своїй ономасіологічній структурі містять експресивно-емоційно-оцінні маркери.

Як уже зазначалося вище, до таких найменувань належать демінутиви (Л. Ю. Резніченко, Г. М. Сагач, Т. В. Цив'ян та ін.), які потребують нової інтерпретації з погляду розкриття їх комбінаторних можливостей як у складі похідного слова, так і з позицій когнітивних механізмів творення нових значень у готових демінутивних назвах / утвореннях.

Останнім часом дослідники звертають увагу на необхідність реконструкції мотиваційної основи демінутивних утворень і розробляють нові напрями для реалізації цієї мети, зокрема: когнітивно-прагматичний (П. Асімопулос, Є. О. Ліберт, Л. Ю. Резніченко, А. Раллі, Т. В. Цив'ян), лінгвокультурний (Л. Ю. Резніченко, Л. С. Абросімова), семантико-когнітивний (Л. В. Бабіна) та комбінаторно-синтагматичний (О. П. Романенко).

Новий погляд на розуміння мотиваційних відношень у структурі похідного слова представлений у монографії О. О. Селіванової “Когнітивна ономасіологія”, в якій сформульовано нові теоретичні засади для розкриття мотиваційної основи мовних знаків, зокрема й демінутивів і, насамперед, для реконструкції когнітивних механізмів їхньої комбінаторики.

Похідне демінутивне слово в плані композиційної семантики тлумачиться як об'єднання кількох категорійних значень, одне з яких передається демінутивним суфіксом, друге – коренем, а третє – конструюються в контексті. Якщо ж розглядати демінутивні утворення не лише у плані словотвірної мотивованості, а передовсім як готові знаки, мотивація яких не завжди

виводиться зі значень їхніх складників [Кубрякова 2004, с. 442–443], то постає питання про дію інших механізмів номінації.

Під поняттям мотивації мовного знака О. О. Селіванова розуміє “наскрізну лінгвопсихоментальну операцію формування ономасіологічної структури номінативної одиниці на основі вибору мотиватора (-ів) із мотивуючої бази структури знань про позначуване в складній системі зв'язків різних пізнавальних функцій етносвідомості. Активація таких зв'язків зумовлена або інтеріоризацією щодо об'єктивних ознак позначуваного, або їх асоціативно-образним, оцінним сприйняттям номінаторами” [Селіванова 2000, с. 153–180].

“Встановлення закономірностей вибору мотиваційних ознак дозволяє визначити концептуальну структуру, на підставі якої відбувається внутрішнє програмування та селекція мотиватора і подальший механізм номінації” [Селіванова 2000, с. 169].

Для розкриття мотиваційної основи демінутивного утворення слід виявити залежність між його мотиватором та демінутивом на підставі зв'язків різних компонентів структури знань носія конкретної мови про позначуване [Усик: 2016, с. 39].

Досліджуючи процес мотивації, О. О. Селіванова акцентує увагу на тому, що “в психіці людини знання репрезентуються у вигляді ментально-психонетичного комплексу (далі – МПК), що містить пропозитивну структуру істинних об'єктивних знань (диктум), їхню суб'єктивну оцінку (модус), асоціативно-термінальний компонент метафоричної інформації, що базується на основі зв'язків диктуму з іншими ментально-психонетичними комплексами, а також численні реляції з психічними функціями: відчуттями, почуттями, інтуїцією, образами тощо (О. О. Селіванова). На цій підставі вона виокремлює пропозитивно-диктумну, асоціативно-термінальну, модусну та змішану мотивацію” [Селіванова 2000, с. 153-179].

Пропозитивно-диктумна мотивація характеризується вибором мотиватора з об'єктивного компонента, який входить до складу пропозиції. У проєкції на

демінутивні утворення пропозитивно-диктумна мотивація є *метонімією* за своїм механізмом, адже мотиватор ономасіологічної структури демінутива обирається з фрагмента об'єктивних знань як одна ознака, що порівнює його за суміжністю (просторового, часового, атрибутивного, каузального та ін. характеру) з денотатом.

У цьому разі варто брати до уваги власне сам процес розвитку метонімічного значення у демінутивного утворення. За словами А. Удинської, “метонімія, як правило, має місце тоді, коли відбувається перенесення дії на її результат або коли назва вмістилища переноситься на її вміст [Удинська 2007, с. 5]. Наприклад, метонімічна позиційно-диктумна мотивація характерна для демінутивних утворень на зразок: *випити скляночку, з'їсти тарілочку* або інших утворень на зразок *виміряти бочок (сукні), спинку (блузки)*, де має місце перенесення назви частини тіла на назву деталей крою одягу.

Спробуємо розкрити механізм комбінаторики демінутивного утворення *скляночка*. Когнітивно-ономасіологічна структура демінутивної одиниці *скляночка* формується на основі вибору мотиватора – артефакта *склянка*, що є ономасіологічною ознакою, та демінутивного суфікса **-очк-**, який є ономасіологічним базисом. На рівні внутрішньої комбінаторики обидва беруть участь в демінутивному утворенні *скляночка*, але в контексті, наприклад, у словосполученні *випити скляночку* виникає нова концептуальна ознака, коли одночасно спрацьовує механізм зовнішньої комбінаторики.

Спільна ознака, на основі якої відбувається метонімічне перенесення, визначається постійними асоціаціями носіїв мов. Таким чином, демінутивне утворення *скляночка* “виводить” референт поза межі контексту, схематично закріплюючи модель метонімії у свідомості мовців, наприклад, коли назва вмістилища переноситься на її вміст.

Метонімічність процесів деривації спирається на механізми інформаційної редукції знака, які надають змогу лише на підставі одного компонента актуалізувати в пам'яті носіїв мови цілісну ситуацію. Це означає, що внутрішня

комбінаторика демінутива виражається ономасіологічним базисом, тобто демінутивним суфіксом, а концептуальна метонімізація відбувається за рахунок зовнішньої комбінаторики, у випадку вживання демінутивної форми в особливому контексті. Метонімічна модель відображає закон мовної економії та є важливим креативним чинником, що дозволяє позначати нову інформацію вже наявними в мові засобами.

До того ж метонімія – це певне усічення мисленнєвої структури, яка є природною для свідомості людини як на етапі породження, так і на етапі сприйняття. Наприклад, вживаючи фразу “*Дівчино, можна Ваш телефончик?*”, йдеться про номер телефону. Тут спрацьовує закон зовнішньої комбінаторики, зокрема лівобічної валентності.

Попередній приклад дає підстави говорити про те, що когнітивні механізми метонімії розкриваються не власне у внутрішній комбінаториці демінутива у складі похідного слова, а у вузькому контексті, коли готова демінутивна форма вступає в комбінаторні зв’язки з його лівобічним компонентом. За лівобічної валентності пропозитивно-диктумна мотивація для демінутивних утворень спрацьовує за умов широкого контексту, враховуючи закони синтаксису. Така комбінаторика відображає правила як граматичної (*телефончик*), так і лексико-ссинтаксичної (*Ваш телефончик*) валентності.

Окрім цих моделей, метонімічним утворенням властива також здатність позначати емоції та водночас оцінку за схемою / моделлю “частина – ціле”. В основі метонімії цього типу лежить редукція об’єкта: ціле редукується до його частини. Редукція як аналог процесів зменшення і скорочення зумовлює рух за емоційно-оцінною шкалою. Наприклад, у рекламі, створюючи образи та намагаючись викликати позитивне ставлення у споживача, використовуються метонімічні перенесення: “*Агуша виростила не одне покоління животиків*” [Солодилова 2017, с. 57]. У цьому випадку вживається демінутивне утворення на позначення частини тіла дитини, але йдеться про дитину загалом.

Найбільш яскраво вираженою для демінутивів, за О. О. Селівановою, є “модусна мотивація, яка базується на процесі внутрішнього програмування оцінного й експресивно-емоційного компонентів значення. Оцінка накладається на описове відображення позначуваного у вигляді модальної рамки, що інформує про почуття, послаблюючи при цьому їхні денотативні ознаки. При цьому людина спирається не лише власний, а й на колективний досвід аксіологізації світу, що відображає не лише національні особливості оцінного сприйняття світу, а стереотипи кожної етносвідомості. Модус належить до найвищого рівня ієрархії, коли будь-який об’єкт градується як “гарний – нейтральний – поганий”, що виражається в мові у сфері модифікативів” [Селіванова 2000, с. 169].

“Ономасіологічна структура найменування може мати первинний, а також вторинний характер: у першому випадку вона є новою в мовленні, хоча і створюється на базі наявних морфем і моделей, у другому – найменування, що існує в мовленні, набуває нового змісту. При вторинній номінації модус є надзвичайно активним, наприклад, концепт “Людина”, корелюючи з концептами “Природа” та “Тварина”, породжує позитивно конотовані демінутивні утворення” [Селіванова 2000, с. 172]: *сонечко, зірочка, квіточка, зайчик, пташка, кішечка/*

Модусні модифікації відрізняються від прагматичних модифікативів. Наприклад, демінутивні утворення у висловах-проханнях на зразок: “*Дайте скляночку водички*” зумовлені прагматичною ситуацією спілкування, позитивним ставленням до адресата [Селіванова 2000, с. 169–172].

Щодо семантичної взаємодії похідного і мотивуючого слів, то, на думку Н. М. Янценецької, “на семантичному рівні експресивно-емоційна оцінка мотиватора, переходячи в похідну одиницю, не зберігає семантичного зв’язку між ними. А ось при когнітивному підході до розгляду мотивації такі феномени пояснюються зв’язком з компонентом модусу асоціативно-термінальної частини МПК, що є відсутніми на семному рівні, але є когнітивно-мотивованими” [Янценецкая 1979, с. 53].

Модусний компонент у кореляції з сильними емоційними почуттями в ономасіологічній структурі демінутивного утворення впливає на формування сем ‘малості’, ‘пестливості’, ‘доброзичливості’, ‘прихильності’ та інших позитивних відтінків значень, які слугують для створення ласкавого тону мовлення – щирого та емоційного. Суфікси-демінутиви надають основному значенню в демінутивному утворенні “зменшеності” з конотативним відтінком ніжності, симпатії [Сагач 1976, с. 8].

Досліджуючи когнітивний механізм меліоративної мотивації демінутивних утворень на зразок *хлопчик*, *ручиця* (серб. *ручка*), *λουλουδάκι* (грец. *квіточка*), надаємо інтерпретацію їх ономасіологічної структури з урахуванням семантичної залежності ономасіологічної ознаки (мотиватора, твірної основи) *хлопець*, *рука*, *λουλούδι* та ономасіологічного базиса (суфікса) **-чик**, **-иця**, **-άκι**. Маючи інтенцію назвати *хлопця* ласкаво або вказати на маленький розмір *руки* та *квітки*, активізується оцінний компонент модусу, який у комбінації з сильними емоційними почуттями впливає на формування у демінутивного утворення семантики “малості” та “пестливості”. З огляду на це мотивація в цьому розглядається як концептуальне переміщення від власне іменника до демінутивного утворення.

Модусна мотивація базується на різних пізнавальних функціях свідомості: сенсорних механізмах, емоційному сприйнятті, раціональній обробці та використовує оцінні стереотипи, культурну символіку, а також архетипи колективного несвідомого. На думку Н. Д. Арутюнової, “оцінки можуть бути загальними і частковими. Часткові поділяються на: сенсорно-смакові, психологічні (інтелектуальні та емоційні), естетичні, що утворюються в разі комбінації сенсорно-смакових та психологічних оцінок, етичні, утилітарні, нормативні та теологічні” [Арутюнова 1999, с. 84-86].

Спираючись на класифікацію оцінок Н. Д. Арутюнової, модусна мотивація, основою якої є архісема ‘параметр’, містить інтегральну сему ‘малості’,

диференційну сему ‘пестливості’, що реалізуються в естетичній оцінці та психологічній оцінках.

На тлі інтегральної семи ‘малість’ реалізуються такі диференційні семи: ‘малість за формою’: *голівонька, ніжка, ручка*; ‘малість за віком’: *дитинка, синочок, донечка, дітки*; ‘малість предмета’: *мірочка, колісочка, пелюшечка*.

Підставою для сенсорної оцінки модусної мотивації демінутивних утворень є відчуття дотику (*пелюшечки, поцілуночок*), слуху (*голосочок, соловійко, бджілка*), зору (*зірочка, хатинка, садочок, ворітечка*), смаку (*кулешик, хлібчик*), нюху (*квіточка*). Прикладами естетичної оцінки модусно вмотивованих демінутивних утворень є іменники: *квітонька, садочок, травиця*. Психологічна, тобто емоційна оцінка модусної мотивації, що здебільшого закладена в семі ‘пестливість’, зустрічається в демінутивних утвореннях на зразок: *синуля, здоров’ячко, серденько*.

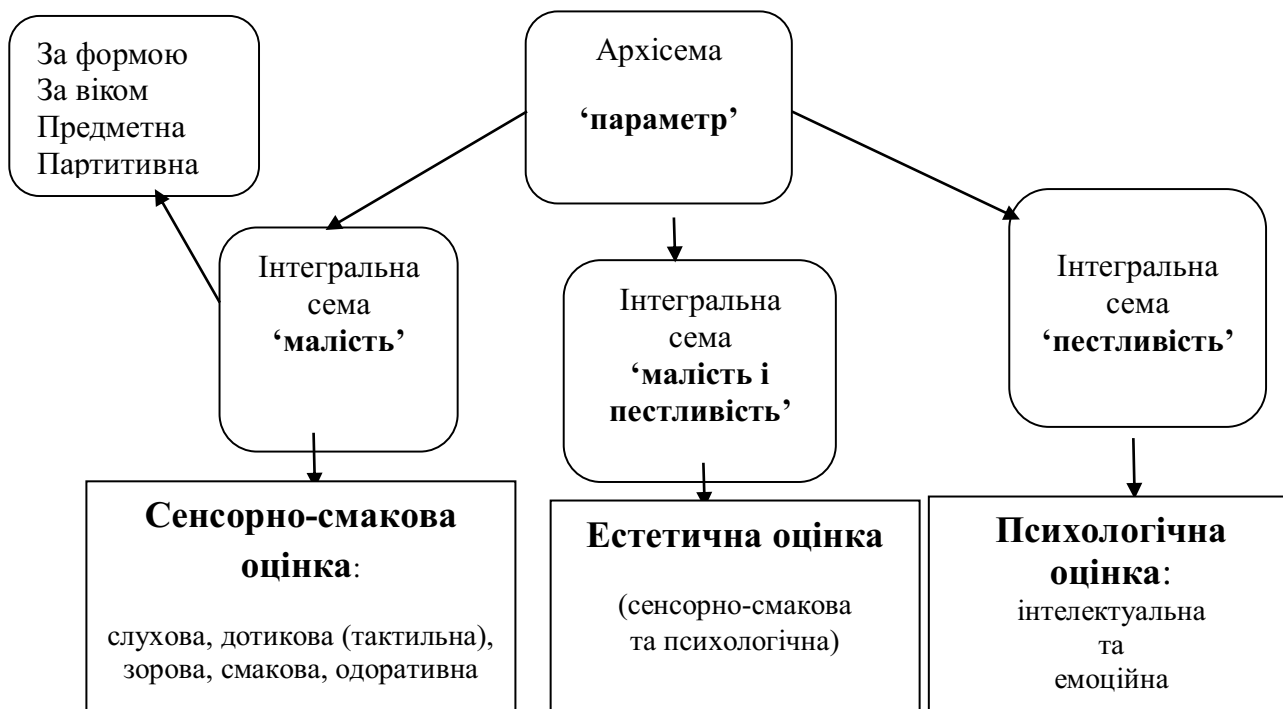

Рис. 1.1 Градація оцінок модусної мотивації демінутивних утворень

Асоціативно-термінальний тип мотивації, за О. О. Селівановою, ґрунтується на відборі мотиватора слова з асоціативно-термінального компонента МПК. Така мотивація є завжди метафоричною, оскільки термінали МПК формуються на

підставі уподібнення, схожості, вживаючи знаки-мотиватори з інших концептуальних сфер. Виділяють ще змішаний тип мотивації для найменувань, де одна ономасіологічна ознака обирається із предикатно-аргументної частини диктуму, а друга – з асоціативно-термінальної частини МПК. У змішаній мотивації поєднуються синтаксично невалентні компоненти, один з яких ужитий у прямому значенні, інший – у метафоричному. Залежно від пропозиційного статусу мотиватора змішано мотивованих дериватів виокремлюються різновиди: гіперонімічно-метафоричний, квалітативно-метафоричний, квантитативно-метафоричний, партитивно-метафоричний та об’єктно-метафоричний [Селиванова 2000, с. 169]. Більш докладно обидва типи мотивації розглядатимуться в 4 розділі дисертації.

Підсумовуючи розгляд когнітивних механізмів комбінаторики демінутивних утворень, зазначимо, що вони спрацьовують на підставі виявлення їхньої мотиваційної бази та мотиватора з різних сфер знань: пропозитивно-диктумної, модусної, асоціативно-термінальної та їх інтеграції.

Когнітивні механізми комбінаторики демінутивних утворень пропозитивно-диктумної сфери базуються на метонімії та розкриваються у широкому контексті, враховуючи закони синтаксису кожної мови. Когнітивні механізми модусної мотивації з її різновидами розкриваються шляхом формування в демінутивного утворення семантики “малості” та “пестливості”.

1.4 Концептуальна інтеграція фольклорних демінутивів на основі теорії Ж. Фоконьє і М.Тернера

Розглядаючи поняття мотивації, що інтерпретує ономасіологічну структуру слова та розкриває когнітивні механізми творення вторинно-номінованих одиниць, передовсім і демінутивних, окрему увагу слід зосередити на вивченні асоціативно-термінального типу мотивації (О. О. Селіванова) демінутивів, що відображає процес концептуальної інтеграції (Ж. Фоконьє, М. Тернер). Цей

процес базується на положеннях теорії концептуальної метафори (М. Джонсон, Дж. Лакофф) та теорії концептуальних просторів (Ж. Фоконьє).

При цьому теорія концептуальної метафори не повністю відображає процес блендінгу двох смислів при утворенні нових одиниць. На думку О. С. Кубрякової, інтеграція смислів відбувається за їх природної сумісності, а для цього необхідним є когнітивний зв'язок [Кубрякова 2004, с. 455], який розглядають у зв'язку з так званими ментальними просторами – концептуальними структурами оперативної пам'яті людини, що виникають в її свідомості в момент породження мовлення [Бабіна 2003, с. 40].

“Прикладом ментального простору може бути будь-яка концептуальна структура, активація якої зумовлює вживання мовної одиниці в її звичному значенні. Ментальні простори перебувають між собою в когнітивних зв'язках, тому концептуальні структури можуть використовуватися для утворення інших концептуальних структур, які виникають в інтегрованих просторах” [Бабіна 2003, с. 41]. На думку Ж. Фоконьє та М. Тернера, необхідною умовою для об'єднання просторів є наявність загальних, тобто спільних елементів у вихідних просторах.

Дж. Лакофф [Лакофф 2004, с. 172–173] висловлює думку, що “ментальні простори можуть включати ментальні сутності або структуруватися когнітивними моделями. Ментальні простори здатні розширюватися, і тому в процесі когнітивної діяльності людини до них приєднуються інші сутності”.

Схема процесу концептуальної інтеграції, що була запропонована Ж. Фоконьє і М. Тернером, має своє теоретичне підґрунтя для ментальних просторів. У межах цієї схеми два традиційні вхідні простори доповнюються двома додатковими: генеративним простором (*generic space*) і вихідним змішаним простором (*blended space*) [Fauconnier 1994, с. 47].

Д. М. Кіреєва, досліджуючи праці В. Еванса [Киреева 2012, с. 78-80], зазначає, що два вхідні простори містять прототипічні риси концептів, які беруть участь у процесі інтеграції. Генеративний простір є медіатором між вхідними просторами і містить атрибути концептів, наявні в обох вхідних просторах.

У моделі Ж. Фоконьє і М. Тернера [Fausonnier, Turner 2002, с. 47] обидва простори, комбінуючись, утворюють незалежний вихідний змішаний простір, або бленд, який становить комплексну інтегровану структуру. Тому бленд – це не просто набір елементів початкових просторів, а цілком нова унікальна структура, що має специфічні елементи, які суттєво відрізняються від елементів початкових структур, що входять до нього [Fausonnier 1998, с. 47].

“Але не всі елементи й відношення проєктуються зі вхідних просторів у бленд, тобто відбувається вибіркова проєкція. На цій підставі у змішаному просторі формується нова (емерджентна) структура, що генерується через комбінування, в результаті якого отриманий змішаний вихідний простір співвідноситься з інформацією в довготривалій пам'яті, а також через розвиток, тобто подальше уявне моделювання і формування змішаного концепту. При комбінуванні здійснюється проєкція вмісту кожного вхідного простору у вихідний змішаний простір” [Fausonnier 1994, с. 42].

У цьому разі варто враховувати те, що до процесу концептуальної інтеграції залучені індивідуальний досвід мовця та асоціації. Після встановлення зв'язків між знаннями мовця різних елементів вхідних просторів, можна будувати можливі моделі на основі тотожності / схожості, а значить, на основі *метафори*. В метафорі актуалізуються ті ознаки та смисли, які не є головними і суттєвими для прямого значення слова, але є стійкими у свідомості мовців. Образні асоціації утворюють мотивувальну основу для виникнення конотацій і є мотивувальною базою для метафоричного перенесення [Fausonnier 1994, с. 49].

Метафора не лише формує уявлення про об'єкт, а й зумовлює спосіб мислення про нього, маючи здатність визначати, створювати, тобто змоделювати структуру реальності.

С. А. Жаботинська вважає, що “в перебігу творення метафори спрацьовує когнітивний механізм, призначений для обробки інформації про абстрактні об'єкти, які не сприймаються перцептивно, а підлягають операції порівняння з об'єктами конкретними, які мають перцептивну основу” [Жаботинська 2011, с. 3-

б). Це визначення метафори співвідноситься з розумінням метафори у Дж. Лакоффа, який її визначає як “когнітивний інструмент для осмислення абстрактних понять” [Лакофф, Джонсон 2004, с. 244]. В основі метафоризації, за теорією концептуальної метафори, лежить процес взаємодії між структурами знань двох доменів: сфери-джерела і сфери-мішені. Вихідною тезою теорії концептуальної метафори є положення про те, що метафора належить не до рівня суто мовної техніки, а до рівня мислення й пізнавальної діяльності [Лакофф, Джонсон: 2004].

Демінутивні утворення у фольклорних колискових піснях переважно є результатом цих когнітивних процесів.

Під *фольклорними демінутивами* в роботі розуміються зменшувально-пестливі мовно-поетичні знаки, що набули комбінаторно-експресивного потенціалу в такому жанрі народно-поетичної творчості, як колискові пісні, монотонний наспів яких й музичний ритм зумовлюють фонологічну дистрибуцію, граматичну валентність і семантичну сполучуваність як власне демінутивних суфіксів, так і демінутивних одиниць з їх когнітивно-метафоричними моделями.

У цьому визначенні актуалізовано процес метафоричного моделювання – схеми уявлення і оцінки певного фрагмента дійсності через абсолютно іншу поняттєву сферу [Чудинов 2001, с. 110]. За А. П. Чудиновим, “метафоричні моделі є певними концептуальними матрицями, схемами зв'язку між різними поняттєвими сферами, складовими різних моделей світу”, що формуються, на думку Ю. В. Кравцової, на “типовому співвідношенні семантики, яка перебуває у відношеннях безпосередньої мотивації вторинних і первинних значень” [Кравцова 2015, с. 87].

Під метафоричною моделлю Ю. В. Кравцова розуміє “схему вербалізації корелятивних в аналого-асоціативному плані понять, в основі якої закладена метафорична мотивація” [Кравцова 2014, с. 47]. Чим детальніше структурована поняттєва сфера-джерело, чим більше номінативних можливостей у поняттєвої сфери-донора, тим більшим є потенціал метафоричної моделі.

У своєму дисертаційному дослідженні Л. Г. Сутуліна, спираючись на дослідження А. П. Чудинова, інтерпретує метафоричну модель як “бінарну когнітивну сполуку, яка утворена шляхом ментальної операції метафоричної проєкції поняттєвих елементів із царини джерела на царину мети та виражається формулою X – це Y” [Сутуліна 2016, с. 8].

Ознаками метафоричної моделі, за А. П. Чудиновим [Чудинов 2001], що доводять валідність цієї формули, є:

– вихідна поняттєва сфера (ментальна сфера-джерело, сфера-донора), тобто семантична сфера, до якої належать слова в первинному значенні [Чудинов 2001]. Наприклад, у фольклорного демінутива “котик” вихідна поняттєва сфера – це “тварина” (кіт).

– нова поняттєва сфера (ментальна сфера-мішень, денотативна зона, реципієнтна сфера, напрям метафоричної експансії), тобто в термінах теорії регулярної багатозначності – семантична сфера, до якої належать слова в переносному значенні [Чудинов 2001]. У нашому прикладі новою поняттєвою сферою у демінутива “котик” є “дитина”.

– типові для даної моделі сценарії, які відображають найбільш характерні для вихідної поняттєвої сфери послідовності ситуацій [Чудинов 2001]: наприклад, сценарій “тварина” передбачає догляд за нею, її харчування тощо;

– фрейми, що належать до даної моделі, кожен з яких є фрагментом мовної картини світу і структурує відповідну поняттєву (концептуальну) сферу [Чудинов 2001]. За визначенням В. З. Дем’янкова, фрейм – “це одиниця знань, що організована довкола певного поняття, це структура даних для представлення стереотипної ситуації” [Краткий словарь когнитивных терминов 1996, с. 188].

Фреймами поняттєвої сфери “тварина” є дикі тварини, свійські тварини.

– типові слоти, що складають фрейм, тобто елементи ситуації, які включають певну частину фрейма, певний аспект його конкретизації [Чудинов 2001]. Наприклад, фрейм “свійські тварини” містить такі слоти, як кіт, собака, корова та ін.

– компонент, що пов’язує первинні й вторинні значення одиниць, що позначає дана модель, тобто підстава для метафоричного конструювання відповідних поняттєвих сфер; причина, через яку поняттєва структура сфери джерела виявляється відповідною для позначення елементів іншої сфери [Чудинов 2001].

Підставою для метафоричного конструювання поняттєвих сфер “тварина” та “дитина” є маленький розмір, залежність від дорослого чи господаря, беззахисність, потреба в молоці та ін.

Ю. В. Кравцова пише про те, що семантико-когнітивним формантом або компонентом, що інтегрує різні сутності за певною схожою рисою, може бути: форма, колір, звук, стан, оцінка та ін. [Кравцова 2015, с. 90-91].

Виходячи з цього, метафоричною моделлю демінутива “котик” є “Тварина – Людина”, де зоонім є корелятом метафори. До цієї метафоричної моделі належать також фольклорні демінутиви: *перепеличка, ласочка, зайчик, лебідонька*, в яких когнітивними формантами є оцінка, колір, форма.

Метафоричною моделлю фольклорних демінутивів *носик* та *зубок* є “Частина тіла людини – Частина рослини”, бо ніс у людини подібний за формою до носика у рослин, а зуб у людини подібний за формою до зубка у рослин (часника): семантико-когнітивним формантом цих демінутивів є форма.

Розглянемо докладніше фольклорний демінутив *котик* з уривку української колискової пісні: “Ой ну, котик, котино, засни моя дитино” (Рис. 1). Так, у фольклорного демінутива *котик* (в якому ономасіологічна ознака *кіт* та ономасіологічний базис *-ик*) вихідним простором є “Тварина”, а саме – кіт. Атрибути вихідного простору 1 “Тварина” (невеликий ссавець ряду хижих родини котових, охоронець дому, беззахисність, маленький розмір, здатність швидко заснути, наявність емпатії, грайливість, потреба в молоці та ін.) співвідносяться з атрибутами вихідного простору 2 “Дитина” за зовнішніми ознаками (мініатюрність, приємність на дотик) та загальними характеристиками (залежність від дорослого чи господаря, беззахисність, потреба в молоці), утворюючи

загальний простір, до якого у процесі метафоричного конструювання проектуються спільні ознаки з обох просторів (маленький розмір, залежність від дорослого чи господаря, беззахисність, сонько). Ознаки з загального простору проектуються в бленд, створюючи нову концептуальну структуру “котик”.

У цьому бленді здійснюється концептуальна інтеграція двох вихідних ментальних просторів, що обирає семи з загального простору, утворюючи нову структуру з новими ознаками, такими як, наприклад, “дитинка-сонько”, що конструюється в бленді і додають абсолютно нові, але зрозумілі інференції та виступають засобом репрезентації оцінного значення.

<p>Вихідний простір 1</p> <p>Кіт (тварина):</p> <ul style="list-style-type: none"> - невеликий ссавець ряду хижих родини котових; -охоронець дому; - беззахисність; -маленький розмір; -здатність швидко заснути; -наявність емпатії, інтуїції; - перебирає на себе негатив; - грайливість; - потреба в молоці; 	<p>Загальний простір</p> <ul style="list-style-type: none"> - маленький розмір; - залежність від дорослого\господаря; -беззахисність; - потреба в молоці; - приємний на дотик. -здатність швидко заснути 	<p>Вихідний простір 2</p> <p>Дитина:</p> <ul style="list-style-type: none"> - людина, яка не досягла дорослого віку; -потреба у піклуванні; - маленький розмір; - залежність від дорослого; -беззахисність; - та, кого тримають на руках; -та, хто вередує; -емоційність; -потреба в молоці; - душевна чистота;
	<p>Змішаний простір (бленд)</p> <p>Котик (метафора)</p> <p>Маленька дитинка, що легко засинає</p>	

Рис. 1.2 Схеми моделі змішаного простору “Тварина – Дитина”

Підсумовуючи, зазначимо, що процес концептуальної інтеграції – це основа для конструювання метафоричного значення фольклорних демінутивів, що комбінуються через часткові відповідності між вихідними ментальними просторами і вибірковою проекцією атрибутів кожного з вихідних просторів у новий змішаний простір (бленд), де відбувається виникнення емерджентної (нової) структури.

Висновки до розділу 1

Комбінаторна семасіологія розвинулася на положеннях теорії сполучуваності, а згодом і синтагматики, де вчені дійшли висновку про те, що результатом різних комбінацій мовних елементів є утворення нових смислів. Накопичений теоретичний і практичний матеріал був використаний для розроблення когнітивної теорії концептуальної інтеграції.

Комбінаторний потенціал таких словотвірних елементів, як демінутиви та готових утворень із цими афіксами розкривається шляхом семасіологічної та ономасіологічної деривації кореневої та афіксальної морфем, в результаті якої у слів утворюються нові смисли на основі актуалізації семантики “малості”. Демінутивний суфікс, приєднуючись до твірної основи, актуалізує семантику “малості”. Внутрішня валентність демінутивного суфікса виражається в його обмеженій дистрибуції (вибірковій комбінаториці) з основами певних частин кожної конкретної мови. Внутрішня семантична комбінаторика відбувається за рахунок додавання зменшеного (об’єктивно-логічного), зменшувально-оцінного та експресивно-емоційно-оцінного компонентів значення.

Демінутив, або демінутивний суфікс, є ономасіологічним базисом готового демінутивного утворення, а асоціативні мотивуючі комплекси виконують роль поєднаних елементів, так званих перемикачів при взаємодії основи та суфікса.

Мотивація демінутивних утворень є наскрізною психоментальною операцією, що передбачає встановлення зв’язків між мотиватором та демінутивом

на підставі комбінацій різних фрагментів знань про позначуване та психічних функцій етносвідомості. Творення демінутива передбачає формування ономасіологічної структури на підставі виявлення мотиваційної бази та вибору мотиватора з різних сфер: денотативної (об'єктивної), модусної, асоціативної та їх інтеграції.

Когнітивні механізми денотативної мотивації демінутивних утворень базуються на метонімії та розкриваються у широкому контексті, враховуючи закони синтаксису кожної із досліджуваних мов. Когнітивні механізми модусної мотивації демінутивних утворень базуються на метафорі і розкриваються в умовах внутрішньої комбінаторики, коли ономасіологічний базис активізує оцінний компонент модусу і зумовлює розщеплення семантики "малості". Зовнішня комбінаторика модусної мотивації спрацьовує в широкому контексті як концептуальне переміщення від іменника до демінутивного утворення.

Процес концептуальної інтеграції є основою для конструювання метафоричного значення власне фольклорних демінутивів, під якими у роботі розуміються зменшувально-пестливі мовно-поетичні знаки, що набули комбінаторно-експресивного потенціалу в такому жанрі народно-поетичної творчості, як колискові пісні, монотонний наспів яких й музичний ритм зумовлюють фонологічну дистрибуцію, граматичну валентність і семантичну сполучуваність як власне демінутивних суфіксів, так і демінутивних одиниць з їх когнітивно-метафоричними моделями.

Фольклорні демінутиви моделюється шляхом наявності відповідностей між вихідними ментальними просторами і вибірковою проєкцією атрибутів кожного з вихідних просторів у новий змішаний простір (бленд), де відбувається виникнення емерджентної (нової) структури.

Метафоричне моделювання фольклорних демінутивів здійснюється через вербалізацію корелятивних в асоціативному плані понять, тобто за допомогою зв'язку між поняттєвими сферами, що утворюють метафоричні моделі.

Метафорична модель містить вихідну і нову поняттєві сфери метафоричної проєкції та семантико-когнітивний формант, який інтегрує ці сфери за схожими рисами, якими є форма, колір, звук, стан, оцінка, функції тощо.

РОЗДІЛ 2
МЕТОДОЛОГІЧНА БАЗА ЗІСТАВЛЕННЯ
КОМБІНАТОРНОЇ СЕМАНТИКИ ФОЛЬКЛОРНИХ ДЕМІНУТИВІВ
У НОВОГРЕЦЬКІЙ, СЕРБСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

2.1 **Методологія вибору *tertium comparationis* для дослідження кластеру демінутивності в різних індоєвропейських мовах**

Зіставне дослідження споріднених та неспоріднених мов потребує розуміння сутності й важливості коректного вибору основи для зіставлення. Ефективність зіставних студій, в яких вивчаються явища різних мов, за словами М. П. Кочергана, залежить від коректності їхнього представлення у мовах, що обираються для зіставлення [Кочерган 2007, с. 13]. Пошук основи зіставлення триває і донині, який розпочинали у свій час В. Д. Аракін, Р. О. Будагов, В. Г. Гак, О. Г. Єлісеєва та продовжують сучасні дослідники, зокрема й Й. А. Стернін.

Питання еталону порівняння / зіставлення для аналізу об'єктів у всій повноті їхніх властивостей цікавило багатьох лінгвістів ще задовго до становлення контрастивної лінгвістики. В. Г. Гак зауважує, що контрастивна лінгвістика, з одного боку, “є одним з найбільш молодих напрямів у сучасному мовознавстві”, але, з іншого, “зіставлення мов, що є основою контрастивних досліджень, настільки ж давнє, наскільки давнім є саме вивчення мови” [Гак 1972, с. 5]. Це доводять і факти пошуку подібностей у граматиках європейських мов. Також трактат Макробія “Про відмінності та подібності грецьких та латинських дієслів” (5 ст. н. е.) був прообразом сучасних порівняльно-граматичних досліджень [Шарафутдинова 2012].

Вже на початку XIX століття закладаються основи порівняльно-історичного мовознавства німецькими лінгвістами Ф. Боппом та Я. Гріммом, данським ученим Р. Раском, які, зіставляючи слова і форми однієї мови на різних етапах її розвитку,

встановлюють закономірні, регулярно повторювані відповідності, що потребують наукового пояснення. Паралельно з порівняльно-історичним мовознавством відбувається становлення нової галузі у лінгвістиці – лінгвістичної типології (А. Шлегель, А. Шлейхер, В. Гумбольдт), яка мала на меті встановити подібності та відмінності мов, незалежно від їхньої генетичної спорідненості [Немзер 1989, с. 130].

У другій половині ХХ століття ці дослідження поглиблюються відкриттям у структуралізмі компонентного аналізу, що надає змогу виявляти подібності й відмінності лексико-семантичних підсистем, що спочатку вивчаються автономно, а потім зіставляються, наближаючи лінгвістів до наміру пошуку критеріїв/еталонів порівняння.

Критикуючи граматичний підхід у вивченні мов, Роберт Ладо, ім'я якого пов'язане з виникненням контрастивної лінгвістики в англо-американській традиції, у своїй роботі “Лінгвістика через культури” [Lado 1957] наголошував на аудіолінгвальному, фонетичному підході для вивчення іноземних мов. На основі прикладного підходу, за словами вченого, формується теоретична дисципліна, що має на меті зіставлення мов для виявлення спільного і відмінного на кожному мовному рівні – фонетичному, граматичному, лексичному, і, якщо можливо, синтаксичному.

Л. В. Щерба, вивчаючи особливості російської і французької фонетики, вказував на важливість того, що “потрібно, передусім, детально усвідомити всі відмінності як в окремих звуках, так і в манері їх поєднувати, які існують у французькій і російській мовах” [Щерба 1963, с. 14].

Попередня історіографія цього питання показує, що термін “контрастивна лінгвістика” є ключовим при виявленні розбіжностей між зіставляваними мовами, тимчасом, як термін “зіставна лінгвістика” вживається для позначення не лише розбіжностей, але і спільних міжмовних відповідників.

З середині ХХ ст. термін “зіставний підхід” поступово співвідноситься з терміном “контрастивний підхід”, який має на меті контрастивне/зіставне вивчення як споріднених, так і неспоріднених мов.

Наразі в теорії зіставного мовознавства розрізняють односторонній і двосторонній зіставний підхід, які відрізняються наявністю (односторонній) чи відсутністю (двосторонній) метамови для зіставлення.

За одностороннього підходу дослідник відштовхується від мовних форм, а не від змісту. Якщо за еталон порівняння брати форму вихідної мови, то аналізуються лише “співвідносні одиниці одного рівня цільової мови” [Кочерган 2006, с. 14]. Однак кожна мова по-своєму категоризує дійсність, тому при зіставленні необхідно брати до уваги всі різнорівневі засоби вираження у зіставлюваних мовах [Кочерган 2006, с. 14].

У двосторонньому підході зіставлювані мови мають статус рівноцінних. На думку Н. Б. Іваницької, “залучені до аналізу мовні засоби виявляють відмінність, зумовлену як специфікою системної та структурної організації зіставлюваних мов, так і деякою відносністю самого поняття *tertium comparationis*” [Іваницька 2009].

З цього приводу М. П. Кочерган зауважував: термін *tertium comparationis* “охоплює не тільки природну чи штучно сконструйовану мову, а й вужчі, конкретніші об’єкти як основу порівняння” [Кочерган 2006, с. 84]. Тобто основою порівняння є набір семантичних ознак або певної ознаки, за якою співвідносяться об’єкти і разом утворюють *tertium comparationis*. Загалом ідеальним конструктом була б штучно створена універсальна метамова, яка б містила всі ознаки і всі об’єкти дослідження, що відображені в реальних мовах [Кочерган 2006, с. 81].

Але ця мета навряд чи колись буде досягнута.

В. Г. Гак вважає, що існує три основні способи формування основи порівняння: 1) одна із зіставлюваних мов; 2) мова-еталон, індуктивно

сконструйована на основі зіставляваних мов, та 3) абсолютна мова-еталон, що містить категорії форм і речень, виявлених дедуктивно [Гак 1989, с. 5–17].

За широтою використання М. П. Кочерган розрізняє мінімальну і максимальну мову-еталон [Кочерган 2006, с. 83]. Мінімальна мова-еталон застосовується при дослідженні обмеженої кількості мов, а максимальна використовується без обмежень і здатна визначити лінгвістичні універсалії.

“Мовні універсалії, за Б. А. Успенським, – це закономірності, загальні для всіх мов або для їх абсолютної більшості” [Успенський 1970, с. 10]. На базі дослідження мовних універсалій сформувалася теорія мовних універсалій, яка досліджує: загальні властивості людських мов на відміну від мов тварин; сукупність змістових категорій, що виражаються в кожній мові тими або іншими засобами; загальні властивості мовних структур, що відносяться до всіх мовних рівнів. Лінгвістичні універсалії можуть виділятися на основі того мовного рівня, з яким вони співвідносяться, і тому бувають фонетичними, граматичними та семантичними, а також можуть становити основу зіставлення/порівняння [Стернин 2006, с. 7–8].

Повертаючись до проблеми вибору дослідником основи зіставлення, у контрастивній лінгвістиці сформувалися 3 підходи: 1) формальний підхід, коли схожість встановлюється за допомогою формальної відповідності; 2) семантичний підхід, при якому використовуються три типи еталону порівняння, вибір яких визначається властивостями зіставляваних одиниць, ступенем складності й різномірності їх семантичного складу, а саме: еталоном є властивості, що абстрагуються від властивостей одиниць однієї із зіставляваних мов; еталоном є конструкт, утворений зі штучних семантичних ознак; еталон формується загальними для всіх одиниць зіставляваними ознаками; 3) функційний (прагматичний) підхід, що є необхідним при зіставленні функцій текстів, структури дискурсу та стилістичних властивостей слів [Воркачев 2003, с. 6–15].

Кожен із цих підходів є релевантним для зіставного дослідження демінутивних афіксів та демінутивних номінацій у новогрецькій, сербській та

українській мовах, які сприятимуть виявленню різного роду міжмовних парадигматичних та синтагматичних відношень на основі формально-граматичних та лексико-семантичних параметрів. Вибір *tertium comparationis* є базовим методологічним підґрунтям для встановлення комбінаторних співвідношень між фольклорними демінутивами у трьох мовах. Основою зіставлення, на нашу думку, може бути *кластер демінутивності*, граматичні, семантичні та функціональні ознаки якого є параметрами категорійних виявів демінутивності у зіставляваних мовах.

Розглядаючи в принципі категорію як результат процесу категоризації, зауважимо, що останній є відображенням у свідомості людини навколишнього світу, а також способом реалізації пізнання у формах і значеннях мовних одиниць. При цьому мовна категорія – це загальне поняття, що утворюється як кінцевий результат абстрагування від предметів та охоплює всі рівні мовної системи, у межах яких виділяють різні за природою категорії. В основі виокремлення категорій лежать не однакові за ступенем абстрагування та характером відношення до множинності мовних одиниць ознаки, що отримали назву категорійних [Іваницька 2009, с.46-59].

Першочерговим завданням при міжмовному зіставленні є дослідження категорійних ознак, які в більшості випадків мають універсальний характер і можуть бути надійною основою зіставлення, забезпечуючи двосторонній підхід для вивчення мовних явищ. Підтвердженням цього припущення є низка теорій із зіставного мовознавства, зорієнтованих на встановлення мовних засобів вираження певної лінгвістичної категорії.

Наприклад, у теорії функціонально-семантичного поля О. В. Бондарка граматичні та лексичні одиниці здатні виконувати одну спільну функцію на основі спільності категоріального змісту.

У дисертації З. І. Бибіної схема демінутивності, спираючись на концепцію О. В. Бондарка, зображується за принципом “домінанта – ядро – периферія”, яка демонструє у рамках функціонально-семантичного поля три мікрополя:

предметність, якість та процес [Быбина 1978]. Важливим тут є те, що “зіставлення здійснюється на основі розрізнюваного матеріалу ідентичних ситуацій різних мов” [Кочерган 2006, с. 15].

За М. П. Кочерганом, методика такого аналізу передбачає: 1) визначення семантичної (поняттєвої) категорії, за якою робиться намір здійснювати зіставлення; такою в роботі є демінутивність; 2) встановлення засобів вираження поняттєвої категорії демінутивності; 3) конструювання функціонально-семантичних полів демінутивів трьох мов з метою виявлення ізоморфних та аломорфних ознак; 4) встановлення міжмовних кореляцій (відношень збігу, розбіжностей, міжмовних лакун та способів їх компенсації тощо). Повний зіставний аналіз повинен завершуватися інтерпретацією мовних контрастів етнокультурними, соціально-історичними та іншими особливостями зіставляваних мов [Кочерган 2006, с. 15].

Цінність такого підходу полягає в тому, що він надає можливість виявити всі засоби вираження семантичної (поняттєвої) категорії демінутивності у зіставляваних мовах.

Обрання категорії демінутивності за *tertium comparationis* у міжмовному зіставленні передбачає з'ясування її лінгвістичної природи, яку можна трактувати, взявши до уваги, перш за все, характер ознаки, що категоризується. Категорія демінутивності представлена в усіх мовах та може бути виражена на всіх мовних рівнях: фонологічному, граматичному та лексико-семантичному та залежно від особливостей мовної картини світу певного народу – на когнітивному рівні.

На фонологічному рівні категорія демінутивності забезпечує зіставлення формальної комбінаторики фонем у трьох мовах, яка сприяє утвореннюафаксів демінутивності. На морфологічному рівні категорії демінутивності *tertium comparationis* виражається у словотворчих моделях, морфологічних змінах та обмеженнях значення. На семантичному рівні *tertium comparationis* категорії демінутивності виражається у плані вираження змісту: в особливостях та компонентах зменшено-пестливого значення. На функціональному рівні *tertium*

comparationis категорії демінутивності виражається у реалізації основних її функцій у фольклорних текстах.

У плані формального вираження категорії демінутивності основою зіставлення у досліджуваних мовах буде спосіб афіксації (суфіксальний чи префіксальний), що видозмінюються залежно від семантики основи. Це дасть змогу виявити: фонологічну комбінаторику демінутивних афіксів; наявність суплетивізму та аналітичного способу вираження семантики демінутивності; обмеження, пов'язані з семантичною несумісністю основи твірного слова і демінутивного суфікса, наприклад, абстрактні імена, іменники, що позначають глобальні події або об'єкти, яких не існує в природі в зменшеному розмірі [Долозова], проте у колискових, можливо, такі об'єкти будуть знайдені.

У плані вираження змісту на семантичному рівні основою зіставлення категорії демінутивності постає реалізація семантики зменшеного розміру об'єкта, послабленого вияву ознаки чи дії, що може доповнюватися певними оцінно-емоційними та експресивними семами, тобто здійснюється реалізація компонентів значень категорії демінутивності у зіставляваних мовах. Експлікація оцінно-емоційної семантики репрезентує в мові універсальні категорії оцінки та емоцій. Досліджується наявність чи відсутність вторинної демінутивізації (демінутивної градації) у трьох зіставляваних мовах. За результатами компонентного аналізу демінутивні номінації будуть класифіковані в лексико-семантичні групи, буде проаналізована їхня комбінаторна синтагматика з урахуванням фонологічних і граматичних особливостей демінутивів.

На функціональному рівні навантаженість демінутивів у конкретній мові залежить від багатьох факторів – як внутрішньомовних (напр., тип мови), так і екстралінгвістичних (напр., особливості емоційності народу – носія мови, культуромовні норми, прийняті в певному суспільстві). За *tertium comparationis* на функціональному рівні буде обрано функціонально-семантичне поле (ФСП) демінутивності.

Спираючись на визначення О. В. Бондарка, ФСП – це двобічна змістовно-формальна єдність, що утворюється граматичними одиницями і категоріями разом з різнорівневими засобами, взаємопов'язаними з ними і поєднаними на семантико-функціональній основі [Бондарко 1983, с. 40]. При цьому вчений виділяє ФСП двох структурних типів: 1) моноцентричні (сильно центровані), що мають чітко виражену домінанту; 2) поліцентричні (слабко центровані), що базуються на сукупності мовних засобів: морфологічних, синтаксичних, лексико-граматичних, лексичних.

О. О. Ситенко, досліджуючи функціонально-семантичне поле здрібнілості в слов'янських та германських мовах, дійшла висновку, що “ФСП демінутивності має концентрично-кільцеву організацію та є моноцентричним, що свідчить про чітко окреслений центр та периферію. У ядрі ФСП демінутивності зосереджено максимальну концентрацію ознак демінутивного ступенювання, які репрезентовані максимальним функціональним навантаженням, найбільшою спеціалізованістю засобів реалізації семантичної функції ФСП демінутивності, регулярністю функціонування” [Ситенко 2008].

ФСП демінутивності складається з ядра, з реалізацією первинної семантики категорії демінутивності, приядерного та периферійного компонентів із реалізацією вторинної категорійної семантики. Ці компоненти за структурно-семантичним та статистичним принципами поділяються на відповідні зони. Ядро наповнено формами – виразниками первинної семантики ФСП демінутивності (сема об'єктивної зменшеності), яке у слов'янських мовах репрезентовано похідними іменниковими, прикметниковими, займенниковими та прислівниковими афіксальними формами з семою зменшеної ознаки, що мотивується флективністю слов'янських мов.

Приядерні та периферійні компоненти концентрично-кільцевої організації ФСП демінутивності вміщують форми, через які реалізується вторинна семантика ФСП демінутивності. У слов'янських мовах при ядерний компонент поділяється на 8 зон: афіксальні іменникові, прикметникові, числівникові, дієслівні,

прислівникові та вигуківі форми на позначення зменшеності-пестливості та пестливості [Ситенко 2008].

Ці попередні спостереження, зроблені в дисертації О. О. Ситенко, будуть перевірені ще й на матеріалі їх комбінаторної синтагматики із залученням інших мов та матеріалу фольклорних пісень.

Вибір еталону порівняння у контрастивній лінгвістиці, насамперед, показує, що він є обов'язковим, хоча здебільшого й імпліцитним атрибутом зіставлення, принципи формування якого визначаються як інтересами дослідника, так і властивостями самого об'єкта дослідження.

Підсумовуючи, зазначимо, що основою зіставлення демінутивів української, сербської та новогрецької мов є кластер демінутивності, граматичні, семантичні та функціональні ознаки якого сприятимуть побудові системи категорійних виявів демінутивності у зіставляваних мовах.

У плані формального вираження основою зіставлення у досліджуваних мовах буде спосіб афіксації, який дасть змогу виявити фонологічну комбінаторику демінутивних афіксів; наявність суплетивізму та аналітичного способу вираження семантики демінутивності у кожній із мов. У плані вираження змісту основою зіставлення буде обрано способи і засоби вираження комбінаторної семантики зменшеного розміру об'єкта. За *tertium comparationis* на функціональному рівні буде обрано метафоричні й метонімічні моделі як результат концептуальної інтеграції фольклорно-пісенних демінутивів у зіставляваних текстах колискових пісень.

2.2 Методи і методики зіставного дослідження кластеру демінутивності

У мовах світу демінутивність переважно виражається за допомогою різних рівнів мовної структури і досліджується в межах однієї мови. Демінутивні деривати ставали предметом дослідження таких українських лінгвістів, як

З. О. Валюх, І. І. Ковалик, Н. Ф. Клименко, Н. В. Руда, О. О. Ситенко, Г. М. Сагач та ін., зарубіжних – у балканістиці: Т. В. Цив'ян, І. Гріцкат, П. Асімопулоса та ін.

Роботи, присвячені комплексному зіставному вивченню демінутивів на основних мовних рівнях в кількох мовах, не отримали достатньої уваги у лінгвістичних студіях. Спроби такі були, проте дослідження виконувалися, як правило, ізольовано, без зіставлення мовних засобів і їх можливого взаємовпливу, що не дозволяло побудувати систему різнорівневої комбінаторики демінутивності у споріднених мовах в їхніх взаємозв'язках.

Категорія демінутивності представлена в усіх мовах та може бути вираженою на всіх мовних рівнях: фонологічному, граматичному та лексико-семантичному, а також залежно від особливостей мовної картини світу певного народу – на когнітивному рівні.

Усвідомлюючи важливість дослідження комбінаторної семантики демінутивів у новогрецькій, сербській та українській мовах, нам невідомі спеціальні роботи, які б досліджували саме ці мови у зіставленні. Проте є низка робіт, присвячених зіставленню демінутивів переважно у двох мовах.

Як було зазначено раніше, категорія демінутивності представлена в усіх мовах та може бути вираженою на всіх мовних рівнях: фонологічному, граматичному та лексико-семантичному, а також залежно від особливостей мовної картини світу певного народу – на когнітивному рівні.

Спираючись на зіставний метод, Панайотіс Асімопулос у роботі “Зменшувальні суфікси: зіставний аналіз морфосемантичних особливостей у сучасній грецькій, російській та сербській мовах” зіставляє демінутиви на граматичному рівні, виявляючи їхній морфологічний статус та семантичний діапазон для достовірного відтворення в кожній мові [Асімопулос 2016].

В “Основах порівняльної граматики слов'янських мов” [Бошкович 1984] досліджується походження суфіксів **-ка**, **-ка**, і **-іца** та їхніх демінутивних значень у південнослов'янських мовах та їх функціонування.

Зіставній семантиці та прагматиці італійських і німецьких демінутивів присвячена монографія “Morphopragmatics: Diminutives and Intensifiers in Italian, German and Other Languages” Вольфганга Дресслера і Лавінії Мерліні Барбаресі [Dressler, Barbaresi 1994], в якій переконливо показано, що демінутивне значення іменників у мовах світу не обмежується поняттям малого розміру, а містить низку контекстно зумовлених прагматичних значень. Автори виділяють три основні аспекти вияву демінутивного значення та методи, які дають змогу його актуалізувати: денотативний, конотативний і прагматичний.

Деніел Журафський приділяє увагу методам вивчення семантики демінутивів на матеріалі 60 мов різних мовних сімей і ареалів “Universal tendencies in the semantics of the diminutive” [Jurafsky 1996]. Продовжуючи постулати Дресслера і Мерліні Барбаресі, Д. Журафський показує, що в мовах світу демінутиви часто набувають додаткових нетривіальних значень: “дитина /нащадок”, “висока інтенсивність/точність”, “наближення”. Дослідник стверджує, що існують міжмовні закономірності в семантиці і прагматиці демінутивів і пропонує універсальну структурну модель їхньої полісемії, що об'єднує денотативний і прагматичний компоненти.

Слідом за А. Вежбицькою, Д. Журафський називає центральним в семантиці демінутивний компонент “дитина / маленький”. Відповідно до його методологічної моделі, це значення історично і когнітивно є первинним, інші ж значення є похідними від нього. Демінутиви утворюють категорію, що дозволяє з'єднати окремі суперечливі значення й наочно продемонструвати семантичні і мотиваційні (логічні) зв'язки між ними.

З точки зору діяхронії, вона дозволяє змоделювати і узагальнити історію семантичних зрушень і переходів, в результаті яких цілком ймовірно і з'явився той набір демінутивних значень, який існує в мовах світу. Модель Д. Журафського стала широко відомою і успішно застосовується в дослідженнях демінутивів у різних мовах.

Однак уже в пізнішій статті “Morphopragmatics of Diminutives and Augmentatives. On the priority of pragmatics over semantics” Дресслер і Мерліні Барбаресі критикують підхід Д. Журафського за неподільність семантики і прагматики, синхронії і діяхронії та за недостатню доказову базу. Хоча тут з ними не варто погоджуватися, бо прагматики без семантики не існує. Проте, автори як і раніше визнають, що загальним для всіх мов денотативного компонентом є архісема “маленький / дитина” [Dressler, Barbaresi 1994].

Душ Рейш Афонсо Пауло Вікторіно у своєму дослідженні “Типологічні особливості словотвору в різносистемних мовах (демінітиви російської та португальської)” розвиває науково-теоретичне осмислення граматичних і соціально-психологічних аспектів демінутивності, що сприяє методологічному вияву форм суб'єктивної оцінки як комунікативних та експресивних засобів та займає відповідне місце в комплексній методиці аналізу мовних структур [Рейш 1996]. Автор вперше здійснює перевірку продуктивності моделі лексем з зменшувальним значенням в російській мові за допомогою психолінгвістичної методики. Характер роботи визначає вибір методу суцільного аналізу текстів як основного в дослідженні, поряд з методами логіко-семантичного та семантико-типологічного аналізу значень.

Комплексну методику вивчення демінутивних формантів не лише німецької, але й англійської мов у діяхронії і синхронії розробив Б. В. Макаревич. Автор методично ефективно за допомогою внутрішньомовного діяхронно-зіставного методу схарактеризував демінутивні форманти німецької мови в їх історичному континуумі та їхнє уживання в контексті сучасної мови [Макаревич 1974, с. 21].

Н. В. Руда, досліджуючи мовну репрезентацію категорії демінутивності в українській, англійській та латинській мовах, аналізує засоби вираження категорії демінутивності на тих рівнях мовної структури, на яких зазначена категорія може реалізуватися; виявляє універсальні та специфічні для кожної із досліджуваних мов семантичні характеристики демінутивних одиниць, а також досліджує

функціональні особливості демінутивних одиниць в кожній із мов. Дослідниця використовує зіставний метод, прийом компонентного аналізу при встановленні семного складу досліджуваних одиниць, прийом контекстуального аналізу, який допоміг виявити особливості семантико-функціональної актуалізації виразників категорії демінутивності у різних контекстах та психолінгвістичний експеримент [Руда 2009].

Л. Ю. Резниченко вивчає демінутивність в англійській та німецькій мовах у функціонально-прагматичному аспекті, способи вираження категорії демінутивності та проблеми міжмовного зіставлення засобів її вираження, використовуючи методи лінгвістичного спостереження, лексикографічного, дистрибутивного, трансформаційного, контекстуального і порівняльного аналізу, а також метод стилістичного декодування [Резниченко 2000].

Типології суфіксальних демінутивних моделей у західнонімецьких мовах присвячене дослідження К. О. Ліберт, в якому визначається статус категорії демінутивності та засоби її вираження в германських мовах, уточнюється поняття демінутивної суфіксальної моделі та визначаються морфологічні характеристики демінутивів за допомогою порівняно-історичного, дескриптивного, структурно-типологічного методів та методу польової лінгвістики (анкетування) [Ліберт 2017]. Також демінутивні моделі англійської та української мов входять у коло дослідницьких інтересів Г. В. Пристай [Пристай 2017].

У болгарському мовознавстві компаративне монографічне дослідження С. К. Антонова “Сопоставительная характеристика русских и болгарских деминутивов в сфере имен существительных” спрямоване на зіставну структурно-семантичну характеристику демінутивів двох слов'янських мов та виявлення їх відмінностей і спільних рис. Для демінутивів обох мов спільною характеристикою є вторинне значення пестливості, накладене на демінутиви в ході історичного розвитку мови, що сягає поняття зменшувальності [Антонов 1976].

На межі семантики і прагматики виконане дослідження О. О. Ситенко “Функціонально-семантичне поле здрібнілості в слов'янських та германських

мовах” [Ситненко 2008], в якому аналіз ФСП демінутивності проведено із застосуванням дедуктивного, зіставного методів, компонентного аналізу, польової методики, а також методу кількісних підрахунків у площині статистичного опрацювання матеріалу.

Підсумовуючи, зазначимо, що основним методами при вивченні демінутивів у різних мовах є: зіставний, що базується на контекстуальному, стилістичному аналізі та когнітивній інтерпретації, порівняльний – на діахронічному та синхронному зрізах, структурний – зокрема методика компонентного аналізу, яка застосовується при встановленні семного складу досліджуваних одиниць, психолінгвістичний – що сприяв вияву форм суб'єктивної оцінки як комунікативних, так й експресивних засобів. Всі методики аналізу демінутивів супроводжуються прийомом кількісних підрахунків у площині статистичного опрацювання матеріалу.

2.3 Комплексна методика зіставлення фольклорних демінутивів у новогрецькій, сербській та українській мовах

2.3.1 Мотиваційна основа фольклорних демінутивів у колискових піснях. Колискова пісня – є генезисом пісенних жанрів і вважається однію з найдавніших поетичних форм. За словами Г. В. Довженок, “колискова пісня виникла ще на “зорі людства”, а сам колисковий фольклор тісно пов'язаний із замовляннями”. Також дослідниця українського фольклору зазначає, що “тотожність інтонаційної будови колісанок із замовляннями [Довженок 1981, с. 37] простежується насамперед у тому, вони виголошуються речитативом і напівпошепки.

Колискові пісні в плані їх жанрової належності становлять і досі не вирішену проблему, адже одні дослідники відносять їх до жанру “материнські пісні” (М. Маскимович та ін.), інші – до обрядових жанрів або до “ліричних пісенних творів, які виконуються матір'ю (рідше батьком чи іншими членами

родини) над колискою дитини для того, щоб її приспати” (М. Лановик та З. Лановик). До того ж дискутується питання і про доцільність включення колискових пісень у дитячий фольклор. Хоча О. І. Капіца – автор книги “Дитячий фольклор” – відносить колискові пісні до жанру дитячого фольклору і виділяє такі особливості для колискової, як імпровізація виконання, особливий лексичний склад, переважання простих синтаксичних конструкцій, повтори та ін. [Капица 1928, с. 205].

Тимчасом М. Мельников не поділяє таку думку і вважає, що колискові пісні пов'язані з дитиною лише умовно. “Це, скоріше, ліричні пісні, які набули поетики колисання” [Мельников 1987, с. 38].

Виходячи з цієї дискусії, варто погодитися з О. В. Марчун, яка припускає, що “колискова пісня – це синкретичний жанр позаобрядової родинної лірики для дітей, функціонально призначений для стимуляції засинання та введення її у простір етнічної культури” [Марчун 2010].

Генезис мотивів цього синкретичного жанру [Мартынова 1974, с. 58–64] простежується в класифікації пісень за тематикою і сюжетами. А. Мартинова виділа чотири мотиваційні типи колісанок:

- 1) пісні імперативні (твори із побажаннями дитині, зверненням до різних істот із проханнями дати дитині сон, здоров'я, приспати її);
- 2) пісні оповідальні (про дитину, людей, тварин, птахів, тощо);
- 3) пісні – запозичення з інших жанрів;
- 4) пісні літературного походження [Мартынова 1974, с. 58–64].

А ось дослідниця українських колискових Г. Довженок класифікує їх за трьома тематичними групами:

- 1) пісні про саму дитину, її повсякденні потреби, а також пісні про тварин і птахів, що піклуються про неї;
- 2) твори, які передають дитині почуття і настрої матері;
- 3) колискові із персонажами тваринного світу, які вже “сюжетно не пов'язані з образом дитини”.

Взявши за основу класифікації образ дитини в певному мотиві колискової, Г. Довженок розглядає можливість належності пісень із одним персонажем до різних груп (наприклад, пісень про kota – до першої і третьої груп) [Довженок 1981]. Колискові пісні мають специфічну фонетику, монотонний наспів, текстову ритміку, повтори: алітерації, асонанс, тавтологічні слова і вирази, повтори слів в одному вірші, повтори початкових слів суміжних віршів [Perić 1995, с. 55-56].

Одні мовно-стилістичні й емоційно-експресивні засоби беруть участь у створенні системи звертань, інші – надають колисковій динаміки та забезпечують однотонний ритм. Особливістю фонетичного оформлення колискових є рима. Повторення звуків в кінці вірша не тільки сприяє заколисуванню, заспокоєнню немовляти, але й дозволяє дитині вперше відчувати гармонію рідної мови [Šubelić 1993, с. 57-58].

Усі ці фактори становлять мотиваційну основу демінутивних дериватів, яка зумовлена функціями колискових пісень та їхнім прагматичним характером – адресантно-адресатним. Адресантом у них є, як правило, мати (або доросла людина), адресатом дитина. При спілкуванні з дітьми основною прагматичною функцією демінутива є створення знайомого світу. Матері намагаються познайомити дітей зі своїм оточенням і підкреслити зменшений розмір предметів, що оточують дітей, порівняно з речами, що оточують дорослих [Hameršak 2009].

Мова дорослих, звернена до дитини, характеризується частим вживанням демінутивів. Як відомо, дитина переважно запам'ятовує слова, які чує найчастіше і які привертають її увагу. У текстах колискових демінутиви вступають у парадигматичну комбінаторику з нейтральною лексикою і набувають під впливом контексту нових значень [Колесова 2016, с. 62–66].

Демінутивні форми, що передають суб'єктивно-оцінне значення ніжності, утворюються від дієслівних основ у системі, наприклад, новогрецької мови (γλυκαλοκοιζω, χαμογελω), сербської мови за допомогою суфіксів –уцкати (једуцкати, гледуцкати) [Грицкат 1955, с. 45-96], української мови із суфіксом

-оньки (*спатоньки, їстоньки*), а також від коренів, семантика яких у колискових має переважно негативну оцінку (*сіренький вовчок*).

Вивчення інформації потребує певних характеристик, якими у вибірці є репрезентативність та однорідність [Бук 2008, с. 5]. Загальна чисельність одиниць, із яких здійснюється відбір, називається генеральною сукупністю. Щоб бути репрезентативною, вибірка має рівномірно розподілятися по генеральній сукупності та мати достатньо великий обсяг, якого вистачає для правильних висновків про генеральну сукупність [Бук 2008, с. 5–48].

С. Н. Бук за способом організації виділяє зональну (типову) вибірку, яка організована на основі лінгвістично однорідної сукупності текстів, зон. Вибірка може бути структурною, тобто складатися із менших частин, які називають підвибірками та неструктурною, тобто суцільною [Бук 2008, с. 5–48]. Доцільною для даного дослідження є використання *суцільної вибірки* тобто виписування з оригінального (неадаптованого) тексту п'ятдесяти колискових новогрецької, сербської та української мов усіх демінутивів, що у них зустрічаються.

За допомогою комп'ютерної програми будуть вибрані демінутиви з кожної із зазначених мов. Лінгвістичні методи у поєднанні із методами комп'ютерної лінгвістики дають найточніші результати дослідження [Головин 1970].

2.3.2 Зіставно-типологічне дослідження фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов. Основним методом для комплексного аналізу фольклорно-колискових демінутивів є *зіставно-типологічний*. Основним його прийомом є *tertium comparationis*. І, як вище вже зазначалося в попередньому параграфі, за *tertium comparationis* обрано кластер демінутивності на фонетичному, лексико-граматичному та функціональному рівнях.

Для розкриття правобічної і лівобічної комбінаторної синтагматики демінутивів на **фонетичному рівні** застосовується *валентний аналіз*. М. Д. Степанова пропонує розрізнити внутрішню (словотворчу) і зовнішню

валентність слова. Внутрішня валентність – це загальна закономірність поєднання в слові його безпосередніх складників, що складається із закономірностей комбінаторики фонетичних компонентів [Степанова 1967].

Внутрішня валентність на фонетичному рівні виявляється у вибіркового додаванні демінутивних афіксів до твірних слів. Наприклад, у новогрецькій мові суфікс **-άκι** додається переважно до іменників середнього роду то *χέρι* - *χεράκι*, суфікс **-ица** сербської мови додається здебільшого до іменників жіночого роду *рука* - *ручица* при цьому відбуваються зміни на фонетичному рівні *к-ц* та суфікс української мови – **-енька** додається до іменників жіночого роду, утворюючи демінутив *рука* – *рученька* і також відбуваються фонетичні зміни при додаванні демінутивного суфікса: чергування задньоязикових *г, к, х* із шиплячими *ж, ч, ш* (*внук* – *внучок*, *вуха* – *вушко*), чергування *ц-ч* (*молодиця* – *молочка*), чергування наголосу (*пастух* – *пастушок*).

Структурний метод реалізується в *методиці дистрибутивного аналізу*, коли на основі дистрибутивних властивостей демінутивів реалізуються їхні внутрішні властивості, що відображають їхню функціональну роль. Це система прийомів розчленовування висловлювання на мінімально можливі мовні сегменти (фони, морфи); відмежування самостійних одиниць – інваріантів (фонем і морфем) і відмежування їхніх варіантів (алофонів і аломорфів) для встановлення дистрибутивних класів фонем і морфем, що складають демінутиви.

Наприклад, в українській мові налічується 54 суфіксальні демінутивні морфеми. Міжкластерна категорія демінутивності української мови стала універсальною оскільки первісно іменникові та прикметникові суфікси **-к-**, **-еньк-** (**-оньк-**) перенесено в дериваційні системи займенників (*саменький* тощо), числівників (*двійко*, *двоєчко* та ін.), дієслів (*їстки*, *спатки*, *їстоньки*, *спатоньки* і под.), прислівників (*таменьки*, *тутеньки*, *додомоньку* і т. ін.) – модель іменна основа / дієслово / прислівник + демінутивний суфікс. Серед демінутивних назв з позитивною оцінкою в українській мові найбільш продуктивними є утворення з формантами **-ок**, **-очк(а)**, **-ечк(а)**, **-оньк(а)**, **-еньк(ий)**, **-еньк(о)**. До середньо-

продуктивних відносимо назви осіб із суфіксами **-ець, -чик, -очк(о), -атк(о), -есечк-, -есеньк-, -ісіньк-, -усеньк-, -усіньк-, -усюненьк-, -усюнечк-**. Аналіз тематичних груп оцінних назв осіб виявив, що найбільш численною є група на позначення людей за їх родинними стосунками [Пристай 2001, с. 169].

На **лексико-граматичному рівні** використовується *метод словотвірного моделювання*, що становить організовану сукупність прийомів і засобів побудови похідних для аналізу продуктивності/непродуктивності словотвірних моделей демінутивів у новогрецькій, сербській та українській мовах.

Метод компонентного аналізу також є частиною структурного методу для виявлення семного складу демінутива з метою оптимізації процесу експлікації різноманітних зменшувальних смислів та їхніх комбінаторних можливостей. Оскільки загальне значення демінутива досліджується як поєднання, щонайменше, двох значень, вони утворюють структурну ієрархію, в якій на передній план висувається сема "малості". Методика компонентного аналізу дозволяє визначити принципову можливість віднесення семного складу слова до демінутивів, а також синонімічність двох або декількох лексем та їх належність до лексико-семантичного варіанту демінутивності. При вивченні лексичних значень використовується *метод аналізу словникових дефініцій*, тобто тлумачень значень слів, які наводяться в різних типах словників. Ці тлумачення містять в собі всю необхідну інформацію про компонентний склад значення певного слова і про можливості його функціонування.

Методика виділення лексико-семантичних груп для дослідження різних лексико-семантичних парадигм – синонімічних рядів, лексико-семантичних груп та семантичних полів, що виділяються переважно за принципом загального значення або семи, наприклад, ЛСГ “Тваринний світ” або ЛСГ “Артефакти”.

На **функціональному рівні** *метод контекстуально-ситуативного аналізу* сприяє визначенню емоційно-експресивного компонента значення демінутивів, що актуалізуються в різних контекстах.

Метод когнітивного моделювання – для конструювання концептуальних метафоричних і метонімічних моделей демінутивних номінацій у трьох мовах.

Наприклад, метафорична модель може бути описана таким чином: функціональне перенесення значення з зоосфери в антропосферу; мотивуюча ЛСГ "тварина" – поповнює ЛСГ "людина"; номінація: тварина за розміром така, як людина ("маленька"); семантичний формант: диференціальна сема зі значенням "малості", що зберігає свій статус в мотивованому значенні ("котик").

Комплексне використання методів надає можливість багатопланового порівняння комбінаторної семантики демінутивів новогрецької, сербської та української мов в плані їхнього творення та функціонування.

Висновки до розділу 2

Методика дослідження має комплексний характер, який полягає у використанні різних методів і прийомів, що зумовлено метою та конкретними завданнями дослідження.

Основою зіставлення демінутивів української, сербської та новогрецької мов є загальний кластер демінутивності, граматичні, семантичні та функціональні ознаки якого сприятимуть побудові системи виявів демінутивності у зіставляваних мовах.

У плані формального вираження основою зіставлення у досліджуваних мовах буде спосіб афіксації, який дасть змогу виявити фонологічну комбінаторику демінутивних афіксів; наявність суплетивізму та аналітичного способу вираження семантики демінутивності у кожній із мов. У плані вираження основою зіставлення буде обрано способи і засоби вираження комбінаторної семантики зменшеного розміру об'єкта. За *tertium comparationis* на функціональному рівні буде обрано метафоричні й метонімічні моделі як результат концептуальної інтеграції фольклорно-пісенних демінутивів у колискових піснях зіставляваних мов.

У наступних розділах буде застосовано такі методи і прийоми аналізу мовного матеріалу: *метод словотвірного моделювання* (для виявлення морфологічної сполучуваності демінутивних суфіксів з твірними основами у новогрецькій, сербській та українській мовах); *зіставно-типологічний метод* з елементами *кластерного аналізу* (для обрання *tertium comparationis*, яким у роботі є *загальний кластер демінутивності* й відповідно до якого здійснювалася: кластеризація демінутивів за способами їх фонемної комбінаторики; кластеризація демінутивних одиниць за ЛСГ у трьох мовах; метафорична і метонімічна кластеризація фольклорних демінутивів як результат їх концептуальної інтеграції з однієї сфери до іншої); *структурний метод* (методика дистрибутивного аналізу і компонентного) – для розкриття комбінаторних фонологічних можливостей демінутивів у складі одиниць різних частин мови та встановлення експресивно-емоційного компонента семантики у складі готових демінутивних одиниць; *валентний аналіз* – для розкриття комбінаторної синтагматики демінутивів; *метод когнітивного моделювання* – для конструювання метафоричних і метонімічних моделей фольклорних демінутивів у трьох мовах.

Комплексне використання вищезгаданих методів надасть можливість всебічного порівняння комбінаторної семантики фольклорних демінутивів новогрецької, сербської та української мов в плані їхнього творення та функціонування.

РОЗДІЛ 3
МОРФОНОЛОГІЧНА, ГРАМАТИЧНА
ТА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА КОМБІНАТОРИКА
ФОЛЬКЛОРНИХ ДЕМІНУТИВІВ У КОЛИСКОВИХ ПІСНЯХ
НОВОГРЕЦЬКОЇ, СЕРБСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

3.1 Програмне забезпечення “Multi Text Finder” та його ефективність для вибірки фольклорних демінутивів із текстів колискових пісень новогрецької, сербської та української мов

Вибірка демінутивів у колискових піснях трьох досліджуваних мов здійснена за допомогою програмного забезпечення “Multi Text Finder”, яке надало змогу знайти в певному тексті введене ключове слово або певний його елемент, у цьому разі афікс/суфікс. Програма “Multi Text Finder” здійснила пошук потрібного елемента у всіх словах, що трапилися в текстах колискових пісень [Multi Text finder]. Для опрацювання комп’ютерної (демінутивних суфіксів у текстах колискових пісень) та цільової (текстів колискових пісень трьома мовами) вибірки було застосовано переважно дистрибутивний аналіз і валентний аналіз як складники комбінаторної синтагматики.

Пошук демінутивних суфіксів і надалі демінутивних одиниць здійснено за таким алгоритмом: у програмі вказано місце пошуку (папка, диск або документ: у нашому випадку – це документ); вибрано документ для пошуку слів; зазначено демінутиви у кожній мові через кому; відібрано ті демінутивні одиниці, які є об’єктом наукового дослідження.

У пошуковому вікні програми обрано місце пошуку, тип документа, введено пошукові демінутивні суфікси і розпочато пошук.

Програма “Multi Text Finder” знайшла всі тексти, де наявні зазначені демінутивні суфікси і надала змогу опрацювати тексти, в яких демінутивні суфікси марковані кольором. За необхідності – можна було відкрити, скопіювати або видалити їх.

Перевагами цієї програми серед інших є: одночасний пошук декількох елементів слів, підтримка основних форматів документів (ТХТ, DOC, RTF тощо), інтеграція із провідником Windows, попередній перегляд пошукового елемента, швидкість пошуку, простота і зручність у використанні [Multi Text finder].

За описаним вище алгоритмом здійснено автоматичний пошук демінутивів новогрецької мови зі збірки “*Τα λαϊκά νανουρίσματα ως ποιητικό είδος*” (1996). Ця електронна збірка містить 79 текстів народних колискових пісень, які були завантажені у програму за допомогою натискання “Місця пошуку” і обрання збірки “*Τα λαϊκά νανουρίσματα ως ποιητικό είδος*”. У вікні “Пошук слова через кому” вводилися демінутивні *суфікси новогрецької мови у кількості 20 одиниць*, а саме: -αδάκι, -άκι, -άκος, -αρούδι, -ί, -ι, -ίδιο, -ίκα, -ίκος, -ιο, -ίσκος, -ίτσα, -οπούλα, -όπουλο, -ούδι, -ούλα, -ούλης, -ούλι, -ούτσικος, -άκης. Після натискання кнопки “Пошук” у правій частині вікна підсвічувалися червоним ті форманти, що зустрічалися у колискових (Див. рис. 3.1).

Із 79 текстів народних колискових пісень новогрецькою мовою були обрані ті **50 колискових**, в яких програма “Multi Text Finder” виділила найбільшу кількість демінутивних суфіксів. При цьому використовувалась **цільова вибірка**, коли, як вважає Т. В. Жеребило [Жеребило 2016], дослідник залучає той необхідний мінімум матеріалу, в якому виявлено найбільшу репрезентативність досліджуваного мовного явища. Для точності й об’єктивності наукових результатів було здійснено механічну верифікацію демінутивних суфіксів для додаткової перевірки отриманих результатів, оскільки не всі підсвічені програмою елементи є демінутивними суфіксами.

У програму “Multi Text Finder” завантажено текстовий документ, в який заздалегідь було скопійовано 50 колискових з Інтернет - джерел: Учительица Драгана. Народне успаванке. Режим доступу: <https://draganauciteljica.wordpress.com/2016/01/20/народне-успаванке.>; Lukin portal za decu. Pjesmice za decu. Режим доступу: <http://www.pjesmicezadjecu.com/uspavanke/spavaj-mi-njezno-an%C4%91ele.html>.

Для сербської мови використано такий же алгоритм пошуку демінутивних суфіксів, як і для новогрецької. Було проаналізовано всі колискові пісні (50 текстів), що були знайдені (Рис. 3. 2).

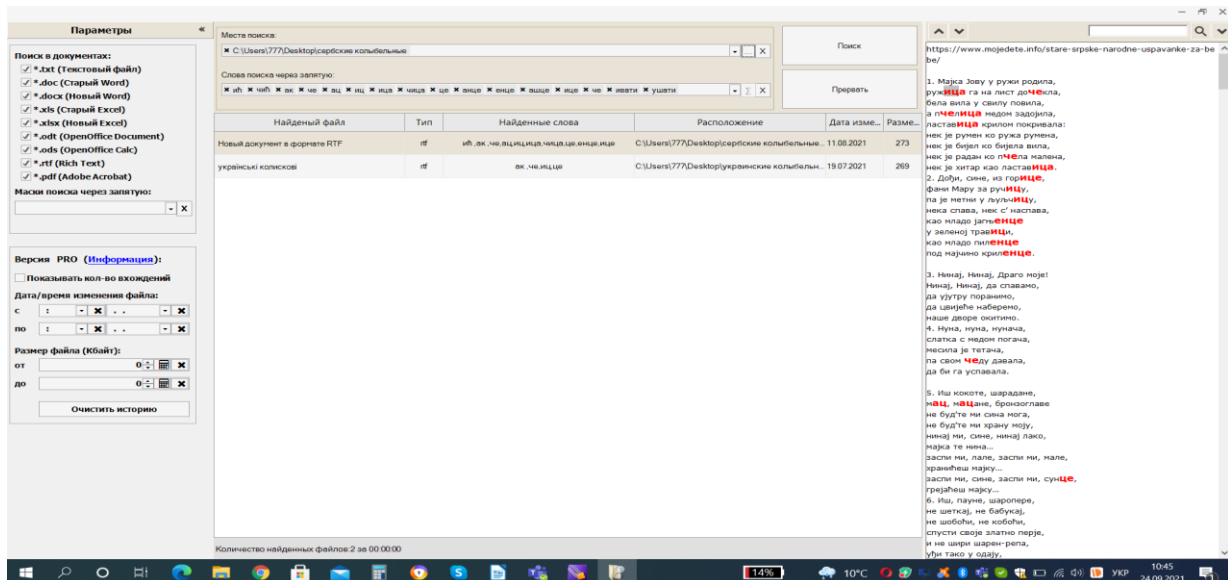

Рис. 3.2 Приклад пошукового вікна програми “Multi Text Finder” на матеріалі сербської мови

У вікні “Пошук слова через кому” вводилися демінутивні *суфікси сербської мови в кількості 23 одиниці*: -ић, -чић, -(а)к, -ель(а)к, -уль(а)к, -ар(а)к, -ер(а)к, -ур(а)к, -ић(а)к, -ч(а)к, -еч(а)к, -ич(а)к, -(а)ц, -ица, -чица, -ка, -ца, -це, -анце, -енце, -ашце, -ещце, -че [Јовановић 2010].

Зі збірки “Дитячий Фольклор (Бібліотека української усної народної творчості): колискові пісні” (1986), що включає 236 *текстів народних колискових пісень української мови* було теж відібрано 50 текстів, у яких програма “Multi Text Finder” виділила найбільшу кількість демінутивних суфіксів за допомогою цільової вибірки. У вікно Програми “Слова пошуку через кому” було завантажено 54 *демінутивні суфікси української мови*. В подальшому для української мови ми дотримувалися такого самого алгоритму пошуку, що був описаний для новогрецької та сербської мов.

За допомогою комп'ютерної (демінітивні суфікси у текстах колискових пісень) та цільової (тексти колискових пісень трьома мовами) вибірки було обрано: 20 суфіксів – у новогрецькій мові, 23 – у сербській мові та 54 – в українській та по 50 текстів колискових пісень у трьох мовах.

3.2 Морфонологічна комбінаторика фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов

Використовуючи в колискових піснях фольклорні демінутиви, адресант прагне створити атмосферу інтимності [Корольова 2002, Фурист 2010], підкреслити свою близькість, продемонструвати ласкавий, пестливий характер своїх звертань до маленької дитини. Особливо часто мовець уживає демінутиви зі зменшувально-пестливими суфіксами при спілкуванні з маленькими дітьми: *лягай у ліжечко, болить животик* тощо.

Фольклорні демінутиви, як показує проаналізований матеріал трьох мов, називають як конкретні предмети і явища буття, так й абстрактні поняття. При цьому дуже часто використовуються повтори однокореневих дериватів зі зменшувально-пестливими суфіксами, що посилює їхній емоційний вплив: наприклад, “Λουλούδια, λουλουδάκια ελάρτε με εκεί πέρα” (Τα λαϊκά νανουρίσματα ως ποιητικό είδος, 1996, с. 19), “мицо, мицо мала”, “љуља, љуља, љушке” (<https://repositorij.ufzg.unizg.hr/islandora/object/ufzg%3A1160/datastream/PDF/View>, с. 24); "Ой ну котик, котино"; "Котику сіренький, котику біленький, котку волохатий" [Довженок 1984].

Рівнева таксономія фольклорних демінутивів показала, що через їхню однокореневу повторюваність, вони здатні виконувати функцію вторинних демінутивів, які містять два суфікси зі зменшувально-пестливим значенням: *чобіт – чобіт-ок – чобіт-очок*.

Комбінаторна синтагматика демінутивних афіксів на морфонологічному рівні виражається в дистрибутивних особливостях морфів, тобто в їхній

обмеженій дистрибуції. Морфологічні обмеження продуктивності демінутивних афіксів, частіше суфіксів, – це сформовані в узусі шаблони, що диктують вибір суфікса відповідно до фіналі основи, кількості складів і типу наголосу основи, але під впливом фольклорного контексту.

За О. В. Кукушкіною, фіналь основи накладає на вибір суфікса певні обмеження: якщо основа іменника закінчується на **к, г, х**, то до неї не можуть приєднуватися демінутивні суфікси чоловічого роду **-ик, -чик**, а приєднуються суфікси **-ок, -ечок** (укр.), **-ак** (сербськ.); якщо основа закінчується на **-ц** та шиплячі, то неможливо приєднати суфікси **-к-, -чик**, але можна **-ик** (*куліш – кулешик*); якщо основа іменника закінчується на м'який приголосний, то неможливо приєднати демінутивний суфікс чоловічого роду **-ик**; якщо на зубні **т, д, з, с**, то неможливо приєднати демінутивний суфікс **-чик**; якщо основа іншого типу, то можливе приєднання всіх трьох суфіксів [Кукушкіна 2016, с. 243]. "Якщо тип фіналі основи припускає використання не одного суфікса, то вибір між ними пов'язаний насамперед із кількістю складів основи і типом її наголосу" [Кукушкіна 2016, с. 244].

Розподіл синонімічних зменшувально-пестливих суфіксів (*вітер – вітр-ик – вітер-ець*) демонструє ті складні морфологічні механізми, які використовує мова для утворення оптимальних словотвірних похідних.

Свідомість мовця намагається підібрати такий афікс, який морфологічно найбільше підходить для основи (тобто не створює небажаних сполучень приголосних, а також дозволяє зберегти вихідне місце наголосу) й одночасно відповідає вимогам певного словотвірного типу: забезпечує розрізнення форманта та його значення.

Проте в колискових піснях комбінаторні фонологічні зміни відбуваються шляхом пристосування артикуляції розташованих поряд фонем незалежно від мовця, підсвідомо, для полегшення артикуляції потрібних дистрибуцій фонем.

При додаванні демінутивних суфіксів до твірної основи відбуваються комбінаторні морфонологічні зміни, що виникають через взаємодію фонем та зумовлені їхньою дистрибуцією.

Унаслідок такої взаємодії двох суміжних фонем (фіналі твірної основи та демінутивного суфікса) може відбуватися зміна одного з них: якісного (акомодація, асиміляція, дисиміляція) чи кількісного (спрощення, подовження і стягнення) характеру.

Модифікації фонем у мовленнєвому потоці відбуваються в системі вокалізму: акомодація (пристосування голосних до сусідніх приголосних), редуція (зміни ненаголошених голосних щодо тривалості, інтенсивності, якості), вокальна асиміляція; у консонантизмі – акомодація (пристосування приголосних до сусідніх голосних) й асиміляція (уподібнення) приголосних у групах приголосних [Кочерган 2006. с. 135-141].

Причиною появи акомодації, тобто чергувань приголосних, є процеси палаталізації – пом'якшення задньоязикових приголосних перед голосними переднього ряду та пом'якшення губних і зубних приголосних перед *j*. Характерним для консонантних альтернацій (чергувань) є їхнє функціонування не в середині кореня, а на морфемних швах. Тип консонантної фіналі основи накладає суттєві обмеження на вибір суфікса. Ці обмеження дозволяють зберегти морфемний шов, уникнути скупчення приголосних і збігу з суфіксом, які мають інше значення.

Приєднуючись до фіналі основи, суфікси **чоловічого роду** новогрецької мови: **-όκας** (*ο γιός – ο γιόκας*), **-ούκας** (*ο γιός – ο γιούκας*) (Див. Дод. 1. Таб. 1); сербської мови: **-ић** (*сат – сатић, цвет – цветић*), **-ак** (*пуп – пупак, дан – данак, син – синак*), **-ац** (*реп – репац*) (Див. Дод. 1. Таб. 2) та української мови: **-ик** (*Панас – Панасик*) (Див. Дод. 1. Таб. 5) утворюють демінутиви, в яких фонетичні комбінаторні зміни **не відбуваються**.

При цьому три суфікси з дев'яти демінутивів сербської мови та 26 із 27 – в українській мові **чоловічого роду** зазнають морфонологічних комбінаторних змін (Див. Дод. 1. Таб. 2) та (Див. Дод. 1. Таб. 5):

– зміна наголосу з кореня твірного слова на перший голосний демінутивного суфікса: **-ок** (*сон – сонок, кіт – коток, син – синок, чобіт – чобіток, ліс–лісок*) – **очок** (*час – часочок, сад – садочок, голос – голосочок, виріст – виросточок, син – синачок, дуб – дубочок, чобіт – чобіточок, холод – холодочок, кіт – коточок*), – **ечок** (*верх – верхечок*), **-инок** (*час – часинок, кіт – котинок*), **-ул-я** (*син – синуля*), **-ець** (*вітер – вітерець*), **-юш-а** (*Іван – Ванюша*);

– лабіалізація фіналі основи відбувається, якщо суфікс починається з лабіалізованої голосної: **-ок** (*сон – сонок, кіт – коток, син – синок, чобіт – чобіток*) **-очок** (*час – часочок, сад – садочок, голос – голосочок, виріст – виросточок, син – синачок, дуб – дубочок, горіх – горошок/горішок, чобіт – чобіточок, холод – холодочок, кіт – коточок*), **-ул-я** (*син – синуля*), **-юш-а** (*Іван – Ванюша*);

– чергування /i/ у закритому складі з /o/, /e/ при додаванні суфіксів:

-ик (*кіт – котик, куліш – кулешик*), **-ок** (*кіт – коток*), **-очок** (*виріст – виросточок, горіх – горошок, кіт – коточок*) та **-инок** (*кіт – котинок*);

– чергування /e/ з фонетичним нулем при додаванні суфікса **-ик** (*вітер – вітрик*);

– консонантна акомодация фіналі основи (зміна **г, к, х** на **ж, ч, ш**) при додаванні суфіксів: **-ок** (*горіх – горошок, вінок – віночок*) **-ечок** (*верх – верхечок*) в українській мові та **-ић**, **-ак** (*зец – зечић, сњег – сњежак*) у сербській мові;

– прогресивна палаталізація фіналі основи при додаванні демінутивних суфіксів **-юш-а** (*Іван – Ванюша*) в українській мові та **-ак** (*сан – сањак*) – у сербській мові.

Морфонологічні комбінаторні зміни **не відбуваються** в іменниках **жіночого роду** на **-к-а** (*доля – долька, Марія – Марійка, кошуля – кошулька, каша – кашка, мама – мамка, ніч – нічка, яблуна – яблунька, дитина – дитинка*,

полонина – полонинка) української мови; на **-ица** – сербської мови (*ружа – ружица, пчела – пчелица, гора – горица, трава – травица, баба – бабица, шума – шумица, песма – песмица, роса – росица, чела – челица, жена – женица, кајба – кајбица, цура – цурица, беба – бебица, пчела – пчелица, звезда – звездица, кућа – кућица, соба – собица, крава – кравица*); на **-оўла** – новогрецької мови (*η καρδιά – η καρδοўла*).

Жіночий рід вирізняється найбільшою кількістю фонетичних комбінаторних змін, що відбуваються у 4 із 5 демінутивів новогрецької мови (Див. Дод. 1. Таб. 1), у 6 з 24 демінутивів сербської мови (Див. Дод. 1. Таб. 3) та у 42 з 57 демінутивів української мови (Див. Дод. 1. Таб. 6):

– лабіалізація фіналі основи при приєднанні суфіксів української мови: **- очк-а** (*колиска – колисочка, міра – мірочка, квітка – квіточка, кістка – кісточка, голова – головочка, повитка – повиточка, дитина – дитиночка, циганка – циганочка, ожина – ожиночка, година – годиночка, луцина – луциночка, галка – галочка, рута – руточка, м'ята – м'яточка, яблуня – ябліночка, ягода – ягідочка*), **-оньк-а** (*голова – головонька, дитина – дитионька, колиска – колисонька, малина – малинонька, билина – билинонька, кістка – кістонька*);

– чергування /i/ у закритому складі з /o/, /e/ при додаванні демінутивних суфіксів: **-ка** (*ягода – ягідка, нога – ніжка, брага – бражка, береза – берізка, голова – голівка*), **-очка** (*яблуня – ябліночка, ягода – ягідочка*), **-енька** (*нога – ніженька*);

– чергування /e/ з фонетичним нулем при додаванні демінутивного суфікса **-инка** (*день – днинка*);

– консонантна акомодация фіналі основи (зміна **г, к, х** на **ж, ч, ш**) при приєднанні демінутивних суфіксів української мови: **-ка** (*мамка – мамця, рука – ручка, нога – ніжка, брага – бражка, пшениця – пшеничка*), **-енька** (*онука – онученька, пшениця – пшениченька, рука – рученька, нога – ніженька*) української мови; та **-ица** (*рука – ружица, льулька – льульчица, мајка – мајчица овца – овчица, деца – дечица, птица – птичица*) – сербської мови;

– регресивна асиміляція за глухістю при приєднанні демінутивного суфікса **-ка** (*ягода – ягідка, нога – ніжка, брага – бражка, береза – берізка, голова – голівка*);

– регресивна акомодация за м'якістю при приєднанні демінутивних суфіксів: **-очк-а** (*яблуня – ябліночка*), **-енька** (*дуля – дуленька*), **-ечка** (*зозуля – зозулечка*) української мови та **-ούλα** (*η αυγή – η αυγούλα*) – новогрецької мови;

– зміна наголосу з закінчення на голосну в корені відбувається при приєднанні демінутивних суфіксів **-ка** (*голова – голівка, рука – ручка, нога – ніжка*), **-инка** (*хата – хатинка, день – днинка*), **-очка** (*голова – головочка*), **-онька** (*голова – головонька*), **-енька** (*нога – ніженька, рука – рученька*) української мови; **-ица** (*година – годиница*) – сербської мови та **-ούλα** (*σάκος – σακούλα*) **-οπούλα** (*ο αγάς – η αγαδοπούλα, ο παπάς – η παπαδοπούλα*) – новогрецької мови;

– вставка додаткової літери – нарощення основи у новогрецькій мові при приєднанні суфікса **-οπούλα** (*ο αγάς – η αγαδοπούλα, ο παπάς – η παπαδοπούλα*).

Відсутні комбінаторні морфонологічні зміни при приєднанні демінутивних суфіксів **середнього роду**: **-άκι** (*το κλαρί – το κλαράκι, το παιδί – το παιδάκι, το αρνί – το αρνάκι, το μαντρί – το μαντράκι, το πουλί – το πουλάκι, το κουτί – το κουτάκι, το μωρό – το μωράκι*), **-ούδι** (*ο γιός – το γιούδι*) новогрецької мови (Див. Таб. 3.1); **-енце** (*јагње – јагњенце, тиле – тиленце, крило – криленце, дете – детенце*) – сербської мови та **-ятко** (*дитя – дитятко, ягня – ягнятко*), **-ячко** (*зілля – зіллячко, листя – листячко, здоров'я – здоров'ячко*), **-енько** (*горе – горенько*), **-ечко** (*дерево – деревечко*) – української мови (Див. Дод. 1. Таб. 7).

Морфонологічні комбінаторні зміни відбуваються у 19 із 27 демінутивів новогрецької мови (Див. Дод. 1. Таб. 1) та у 7 із 14 демінутивів української мови середнього роду (Див. Дод. 1. Таб. 7) при приєднанні суфіксів такі, як:

– дієреза (спрощення): **-енько** (*серце – серденько*), **-ечко** (*сонце – сонечко, серце – сердечко*) в українській мові;

– консонантна акомодация фіналі основи (зміна **г, к, х** на **ж, ч, ш**) при приєднанні демінутивного суфікса середнього роду **-ко** (*яблуко – яблучко*) в українській мові;

– прогресивна акомодация за м'якістю (палаталізація) при приєднанні демінутивного суфікса **-це** (*крило – крильце*) в українській мові;

– зміна наголосу при приєднанні демінутивних суфіксів **-όπουλο** (*ρήγας – ρηγόπουλο*), **-άκι** (*το χορτάρι – το χορταράκι, το λουλούδι – το λουλουδάκι, το λουκούμι – το λουκουμάκι, το μοναστήρι – το μοναστηράκι, το νάνι – το νανάκι, το μάτι – το ματάκι, το αηδόνι – το αηδονάκι, το χάδι – το χαδάκι, το στήθος – το στηθάκι, το ρούχο – το ρουχαλάκι, το ψάρι – το ψαράκι, το ποτάμι – το ποταμάκι, το αστέρι – το αστεράκι, το διαμάντι – το διαμαντάκι, ο φίλος – το φιλαράκι, το τραγούδι – το τραγουδάκι*), **-ούδι** (*ο άγγελος – το αγγελούδι, το παλικάρι – το παλικαρούδι*) новогрецької мови (Див. Дод. 1. Таб. 1) та **-це** (*крило – крильце*), **-ячко** (*спання – спаннячко*) – української мови;

– вставка додаткового складу – нарощення основи при приєднанні суфікса **-άκι** (*το ρούχο – το ρουχαλάκι, ο φίλος – το φιλαράκι*) – у новогрецькій мові.

Демінутивного значення можуть набувати прикметники з суфіксом **-ούλης** (*μικρός – μικρούλης*) – новогрецької мови (Див. Дод. 1. Таб. 1) та суфіксами **-еньк-** (*мала – маленька, нова – новенька, пристиглі – пристигленькі, здоровий – здоровенький, хороший – хорошенький, молода – молоденька, добра – добренька, тонка – тоненька*), **-есеньк-** (*малі – малесенькі, дрібні – дрібнесенькі*) (Див. Дод. 1. Таб. 8), в яких комбінаторних фонетичних змін не відбувається, – в українській мові.

В 11 з 21 демінутивного прикметника української мови відбуваються комбінаторні морфонологічні зміни (Див. Дод. 1. Таб. 8):

– прогресивна акомодация за м'якістю (палаталізація) у прикметниках при приєднанні суфікса **-юсіньк-** (*мале – малюсіньке*);

– зміна наголосу при приєднанні суфіксів **-еньк-** (*тепла – тепленька, зелені – зелененькі, біла – біленька, п'яна – п'яненко, рада – раденька, сірий – сіренький, рідний – рідненко, солодка – солоденька, студена – студененька*),

-есеньк- (*рідні – ріднесенькі*).

До дієслів української мови приєднується демінутивний суфікс **-к-** (*спати – спатки*), не утворюючи морфологічних комбінаторних змін та лабіалізуючи фіналь основи у двох демінутивних дієсловах з трьох при додаванні суфікса **-оньк-** (*спати – спатоньки, рости – ростоньки*) (Див. Дод. 1. Таб. 8).

У двох демінутивних прислівниках української мови відбуваються такі зміни:

– регресивна асиміляція за дзвінкістю при додаванні суфікса **-еньк-** (*тяжко – тяженько*);

– зміна наголосу (*тяжко – тяженько, біло – біленько*) (Див. Дод. 1. Таб. 8).

3.3 Граматична комбінаторика фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов

Граматична / морфологічна комбінаторика слова визначається його граматичним значенням та приналежністю до певного класу. Слово як одиниця граматики з точки зору його граматичного значення пов'язане з іншими словами синтаксичними зв'язками. Закони граматичної сполучуваності виявляються, наприклад, в тому, що прикметники легко поєднуються з іменниками і не поєднуються з кількісними числівниками та дієсловами. Здатність слова з'являтися в певних граматичних структурах – це граматична валентність, що визначається **частиною мови**, до якої належить слово, а також внутрішньою структурою мови.

З. О. Валюх наголошує на тому, що особливості творення дериватів з модифікаційним значенням “демінутивність” визначає передусім “лексико-граматичне значення твірного іменника, хоч значною мірою впливають на їхню появу і позамовні чинники, адже місце, де живе людина, територія, простір, які її оточують, завжди відіграють важливу роль” [Валюх 2005, с. 218].

Аналізуючи граматичні кількісні показники фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов (Див. Таб. 3.1), виявлено, що частиномовна приналежність фольклорних демінутивів в усіх трьох мовах на 85,6 % припадає на *іменники*, що разом у трьох мовах становить **391** одиницю (**78** фольклорних іменникових демінутивів у новогрецькій мові, **89** фольклорних іменникових демінутивів у сербській мові та **224** фольклорних іменникових демінутивів в українській мові); тимчасом 12,9% (**59** одиниць) становлять *прикметникові* фольклорно-колискові утворення переважно в українській мові – це **58 одиниць** і лише **1** приклад фольклорних прикметникових демінутивів зафіксовано в новогрецькій мові. У сербській мові такі утворення відсутні. 1% (**5** одиниць) припадає на *дієслова*: 1 дієслівний фольклорний демінутив новогрецької мови та 4 фольклорних демінутивів української мови. Менше піввідсотка (0,4 %) з вибірки складають *прислівники* і лише в українській мові (2 одиниці). Це доводить, що демінутивні суфікси приєднуються до основ іменників у 6 разів частіше, ніж до основ інших частин мови.

Таблиця 3.1

Кількісна морфологічна таксономія фольклорних демінутивів новогрецької, сербської та української мов

Частиномовна належність фольклорних демінутивів	Кількість ФД у новогрецькій мові	Кількість ФД у сербській мові	Кількість ФД в українській мові	Всього у трьох мовах	Відсотки
Іменникові	78	89	224	391	85,6 %
Прикметникові	1	-	58	59	12,9%
Дієслівні	1	-	4	5	1%
Прислівникові	-	-	2	2	0,4%

Частота вживання фольклорних демінутивів **чоловічого роду** серед трьох мов найбільша в українській мові: на 8 демінутивних суфіксів (**-ик, -ок, -очок, -ечок, -инок, -ул-я, -ець, -юш-а**) припадає 50 фольклорних демінутивів. Найпродуктивнішим суфіксом чоловічого роду української мови є суфікс **-очок**, що вживається 21 раз (Див. Таб. 3.4) у досліджуваному матеріалі. Другою за

частотою вживання фольклорних демінутивів чоловічого роду йде сербська мова: на 3 демінутивні суфкси (**-ић**, **-ак**, **-ац**) припадає 33 фольклорних демінутиви (Див. Таб. 3.3). Найпродуктивнішим суфіксом чоловічого роду сербської мови є суфікс **-ак**, що вживається 29 разів. Якщо порівнювати між собою саме найпродуктивніші суфікси чоловічого роду у двох мовах – української мови **-очок** та сербської мови **-ак**, то за частотою вживання саме цих суфіксів сербська мова переважає на 8 демінутивів.

Чоловічий рід фольклорних демінутивів новогрецької мови є малопроодуктивним: на 2 демінутивні суфікси (**-όκας**, **-ούκας**) припадає лише 3 фольклорних демінутиви (Див. табл.3.2).

Частота вживання фольклорних демінутивів **жіночого роду** серед трьох порівнюваних мов є найбільшою знову ж таки в українській мові: на 9 демінутивних суфіксів (**-к-а**, **-инк-а**, **-очок-а**, **-оньк-а**, **-еньк-а**, **-иченьк-а**, **-юн-я**, **-ечк-а**, **-ичка**) припадає 134 фольклорних демінутивів (Див. Таб. 3.5). Найпродуктивнішим суфіксом жіночого роду української мови є суфікс **-очк-а**, що вживається 51 раз у колискових піснях (із них 17 разів у демінутиві *колисочка* та 15 разів – у демінутиві *дитиночка*). Після української мови за частотою вживання фольклорних демінутивів жіночого роду йде знову ж таки словянська мова – сербська, що представлена одним, але дуже продуктивним суфіксом (**-иц-а**), що вживається у колискових піснях 42 рази (Див. Таб. 3.3). Жіночий рід фольклорних демінутивів новогрецької мови є малопроодуктивним: на 2 демінутивних суфікси (**-ούλ-α**, **-οπούλ-α**) припадає 7 фольклорних демінутивів (Див. Таб. 3.2). Жіночий рід є найпродуктивнішим в українській та сербській мовах, тому що демінутиви жіночого роду вживаються в українських колискових піснях 134 рази і 44 рази – в сербській мові.

Тимчасом частота вживання фольклорних демінутивів **середнього роду** серед трьох порівнюваних мов є найбільшою у новогрецькій мові: на 3 демінутивних суфікси (**-άκι**, **-ούδι**, **-όπουλο**) припадає 68 фольклорних демінутивів (Див. Таб. 3. 2). Найпродуктивнішим суфіксом середнього роду новогрецької

мови є суфікс **-áкi**, що вживається 57 разів у демінутивах колискових пісень. Після новогрецької за частотою вживання фольклорних демінутивів середнього роду йде українська мова, що представлена 6 демінутивними суфіксами (**-к-о**, **-ятк-о**, **-ячк-о**, **-еньк-о**, **-ечк-о**, **-ц-е**), що вживаються у демінутивах колискових пісень 25 разів (Див. Таб. 3.6). Середній рід фольклорних демінутивів сербської мови є малопродуктивним: на 1 демінутивний суфікс (**-енц-е**) припадає 4 фольклорних демінутиви (Див. табл. 3.3).

В українській мові суфікси множини більш продуктивні, ніж у сербській: 4 демінутивних суфікси множини української мови (**-к-**, **-ечк-а**, **-очк-и**, **-еньк-и**) представлені 11 демінутивами (Див. Таб. 3.7), в сербській мові лише один демінутивний суфікс множини (**-иц-**) зафіксовано для одного фольклорного демінутива (Див. Таб. 3.3). У новогрецькій мові демінутивних суфіксів множини не виявлено.

Українська мова є найпродуктивнішою серед демінутивних прикметників: 3 демінутивних прикметникових суфікси (**-еньк-**, **-есеньк-**, **-юсіньк-**) реалізуються у 58 демінутивних одиницях (Див. Таб. 3.8); у новогрецькій мові зафіксовано лише один фольклорний демінутив з демінутивним прикметниковим суфіксом (**-ούλ-ης**) (Див. Таб. 3.2), а в сербській – жодного.

Фольклорні дієслівні демінутивні суфікси є малопродуктивними порівняно з іменниковими: в українській мові 2 дієслівні демінутивні суфікси (**-к-**, **-оньк-**) припадають на 4 фольклорні утворення, в новогрецькій мові один демінутивний дієслівний афікс (**γλῶκο-**) характерний для однієї одиниці, в сербській мові жодного демінутивного дієслова не виявлено. Прислівниковий демінутивний суфікс виявлено лише в українській мові (**-еньк-**) у двох прикладах (Див. Таб. 3.8).

Аналізуючи фольклорні демінутиви у колискових піснях трьох мовах, виявлено найбільшу частотність уживання певного фольклорного демінутива: у новогрецькій мові – це демінутив середнього роду *το παιδάκι* (“дитинка”), вжитий 11 разів, у сербській мові – демінутив чоловічого роду *санак* (“сонок”), ужитий 20 разів та в українській мові прикметник *маленький* – ужитий 19 разів.

Таблиця 3.2

Частота вживання демінутивних суфіксів новогрецької мови

Кількість демінути вних суфіксів	Демінутивний іменниковий суфікс чоловічого роду	Частота вживання демінутив ного суфікса	Фольклорний демінутив	Частота вживання фольклорних демінутивів
1.	-όκας	1	ο γιόκας	1
2.	-ούκας	2	ο γιούκας	2
				Всього: 3
	Демінутивний іменниковий суфікс жіночого роду			
1.	-ούλα	5	η σακούλα η καρδούλα η αυγούλα	1 2 2
2.	-οπούλα	2	η αγαδοπούλα η παπαδοπούλα	1 1
				Всього: 7
Кількість демінути вних суфіксів	Демінутивний іменниковий суфікс середнього роду	Частота вживання демінутив ного суфікса	Фольклорний демінутив	Частота вживання фольклорних демінутивів
1.	-άκι	57	το κλαράκι το χορταράκι το παιδάκι το αρνάκι το μανträκι το πουλάκι το λουλουδάκι το λουκουμάκι το κουτάκι το μοναστηράκι το νανάκι το ματάκι το αηδονάκι το χαδάκι το στηθάκι	1 1 11 5 1 3 2 1 1 5 2 4 1 1 1

			το μωράκι το ρουχαλάκι το ψαράκι το ποταμάκι το αστεράκι το διαμαντάκι το φιλαράκι το τραγουδάκι	4 3 1 1 3 2 2 1
2.	-ούδι	10	το αγγελούδι το γιούδι το παλικάρουδι	5 3 2
3.	-όπουλο	1	το ρηγόπουλο	1
				Всього: 68
Κількість демінути вних суфіксів	Прикметниковий демінутивний суфікс	Частота вживання демінутив ного суфікса	Фольклорний демінутив	Частота вживання фольклорних демінутивів
1.	-ούλης	1	μικρούλης	1
				Всього: 1
	Дієслівний демінутивний суфікс			
1.	γλύκο-	1	γλυκοξυπνώ	1
				Всього: 1

Таблиця 3.3
Частота вживання демінутивних суфіксів сербської мови

Кількість демінути вних суфіксів	Демінутивний іменниковий суфікс чоловічого роду	Частота вживання демінутивно го суфікса	Фольклорний демінутив	Частота вживання фольклорних демінутивів
1.	-ић	3	<i>сатић</i> <i>цветић</i> <i>зечић</i>	1 1 1

2.	-ак	29	<i>санак</i> <i>сањак</i> <i>пупак</i> <i>данак</i> <i>синак</i> <i>сњежак</i>	20 1 2 2 2 2
3.	-ац	1	<i>репац</i>	1
				Всього: 33
Кількість демінути вних суфіксів	Демінутивний іменниковий суфікс жіночого роду	Частота вживання демінутивного суфікса	Фольклорний демінутив	Частота вживання фольклорних демінутивів
1.	-ица	42	<i>ружица</i> <i>пчелица</i> <i>горица</i> <i>ручица</i> <i>льульчица</i> <i>травица</i> <i>бабица</i> <i>шумица</i> <i>песмица</i> <i>росица</i> <i>челица</i> <i>женица</i> <i>годиница</i> <i>кајбица</i> <i>цурица</i> <i>бебица</i> <i>мајчица</i> <i>овчица</i> <i>пчелица</i> <i>звездица</i> <i>кућица</i> <i>собица</i> <i>кравица</i> <i>птичица</i>	3 4 2 3 1 3 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 2 1 1 4 4 1 1 2 1
				Всього: 42
Кількість демінути вних	Демінутивний іменниковий суфікс	Частота вживання демінутивног	Фольклорний демінутив	Частота вживання фольклорних демінутивів

суфіксів	середнього роду	о суфікса		
1.	-енце	4	<i>јагъенце</i> <i>тиленце</i> <i>криленце</i> <i>дјетенце</i>	1 1 1 1
				Всього: 4
Кількість демінути в них суфіксів	Демінутивний іменниковий суфікс множини	Частота вживання демінутивного суфікса	Фольклорний демінутив	
1.	-ица	1	<i>дечица</i>	Всього: 1

Таблиця 3.4

Частота вживання суфіксів чоловічого роду української мови

Кількість демінути в них суфіксів	Демінутивний Іменниковий суфікс чоловічого роду	Частота вживання демінутивного суфікса	Фольклорний демінутив	Частота вживання фольклорних демінутивів
1.	-ик	13	<i>Панасик</i> <i>котик</i> <i>кулешик</i> <i>вітрик</i> <i>Толик</i>	4 6 1 1 1
2.	-ок	9	<i>сонок</i> <i>коток</i> <i>синок</i> <i>чобіток</i> <i>горішок</i> <i>лісок</i>	1 4 1 1 1 1
3.	-очок	21	<i>часочок</i> <i>садочок</i> <i>голосочок</i> <i>виросточок</i> <i>синочок</i> <i>дубочок</i> <i>чобіточок</i> <i>холодочок</i>	1 5 1 1 7 2 1 1

			<i>коточок</i> <i>віночок</i>	1 1
4.	-ечок	1	<i>вершечок</i>	1
5.	-инок	3	<i>котинок</i> <i>часинок</i>	1 2
6.	-ул-я	1	<i>синуля</i>	1
7.	-ець	1	<i>вітерець</i>	1
8.	-юш-а	1	<i>Ванюша</i>	1
				Всього: 50

Таблиця 3.5

Частота вживання демінутивних суфіксів жіночого роду української мови

Кількість демінутивних суфіксів	Демінутивний іменниковий суфікс жіночого роду	Частота вживання демінутивного суфікса	Фольклорний демінутив	Частота вживання фольклорних демінутивів
1.	-к-а	47	<i>долька</i> <i>Марійка</i> <i>Марька</i> <i>кошулька</i> <i>ручка</i> <i>ніжка</i> <i>ягідка</i> <i>кашка</i> <i>бразка</i> <i>пшеничка</i> <i>мамка</i> <i>мамця</i> <i>берізка</i> <i>голівка</i> <i>нічка</i> <i>яблунька</i> <i>дитинка</i> <i>полонинка</i> <i>голівка</i> <i>Шурочка</i>	2 4 3 1 2 1 1 2 2 1 4 1 2 1 2 1 12 2 1 2

2.	-инк-а	7	<i>хатинка</i> <i>лозинка</i> <i>днинка</i>	4 2 1
3.	-очк-а	51	<i>колисочка</i> <i>мірочка</i> <i>квіточка</i> <i>кісточка</i> <i>головочка</i> <i>повиточка</i> <i>дитиночка</i> <i>циганочка</i> <i>ожиночка</i> <i>годиночка</i> <i>луциночка</i> <i>галочка</i> <i>руточка</i> <i>м'яточка</i> <i>ябліночка</i> <i>ягідочка</i>	17 1 5 1 1 1 15 1 1 1 1 1 1 1 1 2
4.	-оньк-а	12	<i>головонька</i> <i>дитинонька</i> <i>колисонька</i> <i>малинонька</i> <i>билинонька</i> <i>костонька</i>	3 4 2 1 1 1
5.	-еньк-а	10	<i>онученька</i> <i>дуленька</i> <i>пшениченька</i> <i>рученька</i> <i>ніженька</i> <i>вервеченька</i> <i>зозуленька</i>	1 2 1 1 1 2 2
6.	-иченьк-а	1	<i>травиченька</i>	1
7.	-юн-я	2	<i>Гандзюня</i>	2
8.	-ечк-а	3	<i>зозулечка</i> <i>чаєчка</i>	2 1
9	-ичк-а	1	<i>водичка</i>	1
				Всього: 134

Таблиця 3.6

Частота вживання демінутивних суфіксів середнього роду української мови

Кількість демінутивних суфіксів	Демінутивний іменниковий суфікс середнього роду	Частота вживання демінутивного суфікса	Фольклорний демінутив	Частота вживання фольклорних демінутивів
1.	-к-о	1	<i>яблучко</i>	1
2.	-ятк-о	7	<i>дитятко</i> <i>ягнятко</i>	5 2
3.	-ячк-о	7	<i>зіллячко</i> <i>спаннечко</i> <i>листячко</i> <i>здоров'ячко</i>	2 2 2 1
4.	-еньк-о	2	<i>горенько</i> <i>серденько</i>	1 1
5.	-ечк-о	7	<i>сонечко</i> <i>деревечко</i> <i>сердечко</i> <i>Івашечко</i>	1 1 2 3
6.	-це	1	<i>крильце</i>	1
				Всього: 25

Таблиця 3.7

Частота вживання демінутивних суфіксів множини української мови

Кількість демінутивних суфіксів	Демінутивний іменниковий суфікс множини	Частота вживання демінутивного суфікса	Фольклорний демінутив	Частота вживання фольклорних демінутивів
1.	-к-	6	<i>очка</i> <i>дітки</i>	2 4
2.	-ечк-	2	<i>ворітечка</i>	2
3.	-очк-	2	<i>діточки</i>	2
4.	-еньк-	1	<i>віченьки</i>	1
				Всього: 11

Таблиця 3.8

Частота вживання прикметникових, дієслівних та прислівникових
демінутивних суфіксів української мови

Кількість демінути вних суфіксів	Демінутивний прикметниковий суфікс	Частота вживання демінутивног о суфікса	Фольклорний демінутив	Частота вживання фольклорних демінутивів
1.	-еньк-	51	<i>тепенька</i> <i>маленька</i> <i>маненькі</i> <i>тоненька</i> <i>новенька</i> <i>зелененькі</i> <i>пристигленькі</i> <i>здоровенький</i> <i>хорошенький</i> <i>біленька</i> <i>молоденька</i> <i>добренька</i> <i>п'янька</i> <i>раденька</i> <i>солоденька</i> <i>сіренький</i> <i>ріденька</i> <i>студенька</i>	2 19 1 1 5 2 1 2 1 5 1 1 1 4 1 2 1 1
2.	-есеньк-	6	<i>малесенькі</i> <i>дрібнесенькі</i> <i>ріднесенькі</i>	3 2 1
3.	-юсіньк-	1	<i>малюсіньке</i>	1
				Всього: 58
Кількість демінути вних суфіксів	Демінутивний дієслівний суфікс	Частота вживання демінутивног о суфікса	Фольклорний демінутив	Частота вживання фольклорних демінутивів
1.	-к-	1	<i>спатки</i>	1
2.	-оньк-	3	<i>спатоньки</i> <i>ростоньки</i>	2 1
				Всього: 4
Кількість	Демінутивний	Частота	Фольклорний	Частота

демінути вних суфіксів	прислівниковий суфікс	вживання демінутивног о суфікса	демінутив	вживання фольклорних демінутивів
1.	-еньк-	2	біленько тяженько	1 1
				Всього: 2

Таблиця 3.9

Зіставна кількісно-статистична характеристика граматичних показників
демінутивних суфіксів та фольклорних демінутивів
новогрецької, сербської та української мов

Рід. Частина мови	Частота вживання ФД новогрец ької мови	Частота вживання демінутив них суфіксів новогрец ької мови	Частота вживання ФД сербської мови	Частота вживання демінутив них суфіксів сербської мови	Частота вживання ФД українсь кої мови	Частота вживання демінутивн их суфіксів українсько ї мови
Іменники чоловічого роду	3	2	33	3	50	8
Іменники жіночого роду	7	2	42	1	134	9
Іменники середнього роду	68	3	4	1	25	6
Іменники множини	–	–	1	1	11	4
Прикметни ки	1	1	–	–	58	3
Дієслова	1	1			4	2
Прислівни ки	–		–		2	1
Всього	80	9	80	6	284	33

Багатство демінутивних дериватів і суфіксів саме в **українській мові** (Див. Таб. 3.9) пояснюється її приналежністю до східнослов'янської підгрупи мов, які вирізняються не лише з-поміж мов індоєвропейської родини, але й серед інших слов'янських великою кількістю демінутивів. Етноспецифіка мовної картини світу проявляється на всіх рівнях мовної структури. Українське колективне несвідоме – наскрізь позитивне, українці вирізняються емоційністю, чутливістю та ліризмом. Але, незважаючи на позитивно-емоційне сприйняття світу українцями, необхідно все-таки перш за все звернути увагу на особливості історії формування мови. Оскільки для української мови вагоме значення мали народнопісенні джерела, це, а не лише особливості етнопсихології, і визначає наявність у мові надзвичайно велику кількість демінутивів.

Аналітичні виразники представлені у вигляді прикметниково-іменникових словосполучень.

Спираючись на класифікацію демінутивних словосполучень Н. Рудої (Категорія демінутивності в українській мові), аналітичне вираження категорії демінутивності представлено у формі **прикметниково-іменникових словосполучень**, що утворюються за такими моделями і різною мірою представлені у зіставляваних мовах:

1) модель недемінутивізований прикметник, який вказує на малість, + недемінутивізований іменник, представлена в усіх трьох мовах (*μικρό γάρυφαλο; мало дете, мала беба, мала мајмуница, мале серце; мала дитина, мале дитя, мала соколина*);

2) модель демінутивізований прикметник, який вказує на малість, + недемінутивізований іменник реалізується лише в українській мові (*маленька дитина, маленький ангел, маленьке тіло*);

3) модель недемінутивізований прикметник, який вказує на малість, + демінутивізований іменник, представлена в усіх трьох мовах (*μικρή αγαδοπούλα, μικρό παιδάκι, μικρό λουλουδάκι, μικρό αστεράκι; мала маца, мало жагње; малі діточки, мала дитинка, малий синочок, мала Марька*);

4) модель демінутивізований прикметник, який вказує на малість, + демінутивізований іменник характерна лише для української мови (*маленька дитинка, малесенькі дітки, маленькі пелюшечки, дитиночка малесенька*).

У виявлених моделях демінутивних аналітичних утворень виразником емоційно-оцінного та експресивного забарвлення є поєднання демінутивних іменників із емоційно забарвленими прикметниками, що самі вже вказують на малий розмір. Поєднання в одному контексті зазначених похідних підсилює емоційне забарвлення всього пісенного фрагмента колискової пісні, допомагає увиразнити акценти, пов'язані з уживанням зменшено-пестливої форми основного слова. Такі утворення є основною ознакою колискових пісень і репрезентують колорит інтимності та голублення, надаючи оригінальності, образності та естетичної виразності таким фольклорним жанрам.

3.4 Лексико-семантична комбінаторика фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов

Лексико-семантична система кожної мови базується на парадигматичних та синтагматичних відношеннях. Парадигматичні відношення – це відношення між словами на основі спільності або протилежності їх значень, що представлені лексико-семантичними полями, які, в свою чергу, поділяються на лексико-семантичні групи (далі – ЛСГ). У праці “Теорія семантичних полів Л. М. Васильєв зауважує, що терміном “лексико-семантична група” можна позначати будь-який семантичний клас слів (лексем), об’єднаних хоча б однією спільною лексичною парадигматичною семою (або хоча б одним спільним семантичним множителем) [Васильєв 1971, с. 38].

Складовими ЛСГ є різного роду спільні семантичні компоненти та семантичні деривати, в яких реалізуються семантичні тотожності, протилежності та ін.

Синтагматичні відношення – це лінійні зв'язки слова, його лексико-семантична сполучуваність, контекст, комбінаторика. Між семантикою слова та його комбінаторикою існує тісний зв'язок. Семантикою слова зумовлюється його комбінаторика, а розширення чи зміна комбінаторики слова призводить до зміни його семантики. Як і лексична парадигматика, лексична комбінаторика є специфічною для кожної мови.

Через стійкість полів, специфіки сполучуваності слів, тобто через стійкість парадигматики і синтагматики, лексико-семантична система кожної мови є унікальною. Вона відображає національний менталітет і сама стає фактом духовної культури народу. Вибираючи слова в процесі комунікації, мовець свідомо чи мимовільно враховує їх парадигматичні й синтагматичні зв'язки, відображені в його мовній свідомості.

Найбільш частотними в текстах колискових пісень виявилися фольклорні демінутиви – назви рослин, що свідчить про тісний зв'язок нащадків індоєвропейців – греків, сербів, українців з природою, про емоційне ставлення людини до навколишнього світу. Досить численна також група іменників, що служать для ласкавої назви близьких родичів, назви тварин і особливо назви частин тіла людини.

Ці колискові утворення класифіковано за ЛСГ, які кількісно й якісно представлені в Таблицях і нижче здійснено їх зіставну лексико-семантичну типологію.

У новогрецькій мові таких ЛСГ виявлено **11** з найбільшими показниками фольклорних демінутивів у 2-х ЛСГ: “Артефакти” та “Тварини” (по 4 одиниці).

У сербській мові таких ЛСГ виявлено **12**, серед яких найбільш кількісними є 6 ЛСГ: дві ЛСГ по п'ять одиниць – це “Частина тіла”, “Тварини” і 4 ЛСГ по 4 утворення: “Родинні зв'язки”, “Нежива природа”, “Рослини”, “Вік”.

В українській мові виявлено (**19**) ЛСГ фольклорних демінутивів, з яких найбільш кількісною ЛСГ є “Рослини”, в якій представлено 24 фольклорні демінутиви. Другою за кількістю йде ЛСГ “Частина тіла” – 13 колискових

утворень. ЛСГ “Стан” включає 10 фольклорних демінутивів, ЛСГ “Тварини” – 9 і по 8 одиниць – дві ЛСГ: “Власні назви” і “Артефакти”.

Таблиця 3.10
ЛСГ фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької мови

Лексико-семантична група	Фольклорний демінутив	Кількість ФД	Демінутивний суфікс	Рід суфікса
“Родинні зв’язки”	<i>ο γιόκας</i> <i>ο γιούκας</i> <i>το γιούδι</i>	3	-όκας -ούκας -ούδι	ч. р. ч. р. с. р.
“Артефакти”	<i>η σακούλα</i> <i>το κουτάκι</i> <i>το ρουχαλάκι</i> <i>το διαμαντάκι</i>	4	-ούλα -άκι	ж. р. с. р.
“Нежива природа”	<i>η αυγούλα</i> <i>το ποταμάκι</i> <i>το αστεράκι</i>	3	-ούλα -άκι	ж. р. с. р.
“Частина тіла”	<i>η καρδούλα</i> <i>το ματάκι</i> <i>το στηθάκι</i>	3	-ούλα -άκι	ж. р. с. р.
“Титул”	<i>η αγαδοπούλα</i> <i>η παπαδοπούλα</i> <i>το ρηγόπουλο</i>	3	-οπούλα -όπουλο	ж. р. с. р.
“Стан”	<i>το νανάκι</i>	1	-άκι	с. р.
“Абстрактне поняття”	<i>το χαδάκι</i> <i>το αγγελούδι</i>	2	-άκι -ούδι	с. р. с. р.
“Їжа”	<i>το λουκουμάκι</i>	1	-άκι	с. р.
“Рослини”	<i>το κларάκι</i> <i>το χορταράκι</i> <i>το λουλουδάκι</i>	3	-άκι	с. р.
“Вік”	<i>το μωράκι</i> <i>το παιδάκι</i> <i>το παλικαρούδι</i>	3	-άκι -ούδι	с. р. с. р.
“Тварини”	<i>το αρνάκι</i> <i>το πουλάκι</i> <i>το αηδονάκι</i>	4	-άκι	с. р.

	<i>το ψαράκι</i>			
“Приміщенн я”	<i>το μαντράκι</i> <i>το μοναστηράκι</i>	2	-άκι	с. р.
“Твір”	<i>το τραγουδάκι</i>	1	-άκι	с. р.
“Розмір”	<i>μικρούλης</i>	1	-ούλης	Прикм.

Таблиця 3.11

ЛСГ фольклорних демінутивів у колискових піснях сербської мови

Лексико-семантична група	Фольклорний демінутив	Кількість ФД	Демінутивний суфікс	Рід суфікса
“Родинні зв’язки”	<i>синак</i> <i>бабица</i> <i>женица</i> <i>мајчица</i>	4	-ак -ица	ч. р. ж. р.
“Артефакти”	<i>љуљчица</i>	1	-ица	ж. р.
“Нежива природа”	<i>сьежак</i> <i>звездица</i> <i>горица</i> <i>росица</i>	4	-ак -ица	ч. р. ж. р.
“Частина тіла”	<i>пунак</i> <i>репац</i> <i>ручица</i> <i>челица</i> <i>криленце</i>	5	-ак -ац -ица -енце	ч. р. ч. р. ж. р. с. р.
“Темпоральність”	<i>сатић</i> <i>данак</i> <i>годиница</i>	3	-ић -ак -ица	ч. р. ч. р. ж. р.
“Стан”	<i>санак\ сањак</i>	1	-ак	ч. р.
“Комахи”	<i>пчелица</i>	1	-ица	ж. р.
“Рослини”	<i>цветић</i> <i>ружица</i> <i>травица</i> <i>шумица</i>	4	-ић -ица	ч. р. ж. р.
“Вік”	<i>цурица,</i> <i>бебица</i> <i>детенце</i>	4	-ица -енце -ица	ж. р. с. р. множ.

	<i>дечица</i>			
“Тварини”	<i>овчица кравица птичица јагъенце пиленце</i>	5	-ица -енце	ж. р. с. р.
“Приміщенн я”	<i>кућица собица кајбица</i>	3	-ица	ж. р.
“Твір”	<i>песмица</i>	1	-ица	ж. р.

Таблиця 3.12

ЛСГ фольклорних демінутивів у колискових піснях української мови

Лексико-семантична група	Фольклорні демінутив	Кількість ФД	Демінутивний суфікс	Рід суфікса
“Родинні зв’язки”	<i>синок синочок синуля мамка онученька рідненький ріднесенький</i>	7	-ок -очок ул-я -к-а -еньк-а -еньк- -есеньк-	ч. р. ч. р. ч. р. ж. р. ж. р. прикм. прикм.
“Артефакти”	<i>чобіток чобіточок віночок кошулька колисочка колисенька вервеченька ворітечка</i>	8	-ок -очок -к-а -очк-а -оньк-а -еньк-а -ечк-а	ч. р. ч. р. ж. р. ж. р. ж. р. ж. р. множ.
“Нежива природа”	<i>вітрик вітерець полонинка водичка сонечко</i>	5	-ик -ець -инк-а -ичк-а -ечк-о	ч. р. ч. р. ж. р. ж. р. с. р.
“Частина тіла”	<i>ручка ніжка голівка</i>	13	-к-а	ж. р.

	<i>кісточка головочка кістонька головонька рученька ніженька серденько крильце очка віченьки</i>		-ОЧК-а -ОНЬК-а -ЕНЬК-а -ЕНЬК-о -Ц-е -К- -ЕНЬК-и	ж. р. ж. р. ж. р. с. р. с. р. множ. множ.
“Температура”	<i>холодочок тепленький студененький</i>	3	-ОЧОК -ЕНЬК-	ч. р. прикм.
“Стан”	<i>сонок спанячко здоров’ячко здоровенький пристигленьк ий п’яненийкий раденийкий спатки спатоньки ростоньки</i>	10	-ОК -КО -ЕНЬК-ий -К- -ОНЬК-	ч. р. с. р. прикм. дієсл. дієсл.
“Розмір”	<i>маленький маненький малесенький дрібнесенький малюсінський тоненький</i>	5	-ЕНЬК- -ЕСЕНЬК- -ЮСІНЬК- -ЕНЬК-	прикм. прикм. прикм. прикм.
“Рослини”	<i>горішок дубочок виросточок садочок ягідка пшеничка яблунька берізка лозинка квіточка ожиночка руточка м’яточка</i>	24	-ОК -ОЧОК -К-а -ИНК-а -ОЧК-а	ч. р. ч. р. ж. р. ж. р. ж. р.

	<i>ябліночка</i> <i>ягідочка</i> <i>малинонька</i> <i>билинонька</i> <i>дуленька</i> <i>пшениченька</i> <i>травиченька</i> <i>яблучко</i> <i>зіллячко</i> <i>листячко</i> <i>деревечко</i>		-оньк-а -еньк-а -иченьк-а -к-о -ячк-о -ечк-о	ж. р. ж. р. ж. р. с. р. с. р. с. р.
“Вік”	<i>дитинка</i> <i>дитиночка</i> <i>дитинонька</i> <i>дитятко</i> <i>дітки</i> <i>діточки</i> <i>молоденький</i>	7	-к-а -очк-а -иноньк-а -ятк-о -к-и -очк-и -еньк-ий	ж. р. ж. р. ж. р. с. р. множ. множ. прикм.
“Тварини”	<i>котик</i> <i>коток</i> <i>коточок</i> <i>котинок</i> <i>галочка</i> <i>зозулечка</i> <i>чаєчка</i> <i>зозуленька</i> <i>ягнятко</i>	9	-ик -ок -очок -инок -очк-а -ечк-а -еньк-а -ятк-о	ч. р. ч. р. ч. р. ч. р. ж. р. ж. р. ж. р. с. р.
“Приміщенн я”	<i>хатинка</i> <i>повиточка</i>	2	-инк-а -очк-а	ж. р. ж. р.
“Їжа ”	<i>кулешик</i> <i>кашка</i> <i>бражка</i>	3	-ик -ка	ч. р. ж. р.
“Власні імена ”	<i>Толик</i> <i>Панасик</i> <i>Ванюша</i> <i>Марійка/</i> <i>Марька</i> <i>Шурочка</i> <i>Гандзюня</i> <i>Івашечко</i>	8	-ик -юш-а -ка -юн-я -к-о	ч. р. ч. р. ж. р. ж. р. с. р.
“Звук ”	<i>голосочок</i>	1	-очок	ч. р.
“Темпоральн ість ”	<i>часочок</i> <i>часинок</i>	6	-очок -инок	ч. р. ч. р.

	<i>нічка</i> <i>днинка</i> <i>годиночка</i> <i>новенький</i>		-к-а -инк-а -иночк-а -еньк-ий	ж. р. ж. р. ж. р. прикм.
“Абстрактне поняття ”	<i>вершечок</i> <i>долька</i> <i>мірочка</i> <i>горенько</i>	4	-ечок -к-а -очк-а -еньк-о	ч. р. ж. р. ж. р. с. р.
“Назва етносу ”	<i>циганочка</i>	1	-очк-а	ж. р.
“Колір ”	<i>зеленький</i> <i>сіренький</i> <i>біленький</i>	3	-еньк-ий	прикм.
“Риси характеру ”	<i>добренький</i> <i>хорошенький</i>	2	-еньк-ий	прикм.

1. ЛСГ “Тварини” представлена демінутивами в усіх порівнюваних нами мовах: у новогрецькій мові – суфіксом середнього роду **-άκι** зі значенням об’єктивної зменшеності у 4 лексемах (*το αρνάκι, το πουλάκι, το αηδονάκι, το ψαράκι*) із частотою 10 разів у 8 колискових (Див. Таб. 3.10); у сербській мові – суфіксами **-ица** жіночого роду (*овчица, кравица, птичица*), середнього роду **-енце** (*јагњенце, пиленце*) та **-це** (*јагње, маце, пиле*) зі значенням об’єктивної зменшеності у 8 лексемах із частотою 15 разів у 9 колискових (Див. Таб. 3.11); в українській мові – суфіксами чоловічого роду **-ик** (*котик*), **-ок** (*коток*), **-очок** (*коточок*), жіночого роду **-очка** (*галочка*) та **-ечка** (*зозулечка, чаєчка*), **-енька** (*зозуленька*) середнього роду **-ятко** (*ягнятко*) зі значенням об’єктивної зменшеності та ласкавості у 8 лексемах із частотою 19 разів у 13 колискових (Див. Таб. 3.12). Загалом ЛСГ “Тварини” у трьох мовах вживається у 20 лексемах 44 рази.

2. ЛСГ “Рослини” також представлена в усіх мовах: в новогрецькій мові суфіксом середнього роду **-άκι** трьома лексемами (*το κλαράκι, το χортаράκι, το λουλουδάκι*) із частотою 4 рази у 3 колискових (Див. Таб. 3.10); у сербській мові – суфіксами чоловічого **-ић** (*цветић*) та жіночого роду **-ица** (*ружица, травица, шумица*) у 4 лексемах із частотою 8 разів у 7 колискових (Див. Таб. 3.11); в

українській мові – суфіксами чоловічого роду **-ок** (*горішок*) та **-очок** (*дубочок, виросточок, садочок*), жіночого роду **-ка** (*ягідка, пшеничка, яблунька, берізка*), **-инка** (*лозинка*), **-очка** (*квіточка, ожиночка, руточка, м'яточка, ябліночка, ягідочка*), **-онька** (*малинонька, билинонька*), **-енька** (*дуленька, пшениченька*), **-иченька** (*травиченька*) та середнього роду **-ко** (*яблучко*) **-ячко** (*зіллячко, листячко*) **-ечко** (*деревечко*) у 24 лексемах із частотою 40 разів у 32 колискових (Див. Таб. 3.12). Загалом ЛСГ “Рослини” у трьох мовах вживається у 31 лексемі 52 рази.

3. ЛСГ “Нежива природа” представлена в усіх мовах: в новогрецькій мові суфіксом жіночого роду **-ούλα** (*η αυρούλα*) та середнього роду **-άκι** (*το ποταμάκι, το αστεράκι*) у 3 лексемах із частотою 6 разів у 4 колискових (Див. Таб. 3.10); у сербській мові суфіксом чоловічого роду **-ак** (*сњежак*) та жіночого **-ица** (*звездица, горица, росица*) у 4 лексемах із частотою 9 разів у 6 колискових (Див. Таб. 3.11); в українській мові суфіксами чоловічого роду **-ик** (*вітрик*) та **-ець** (*вітерець*), жіночого роду **-к-а** (*полонинка*), **-ичка** (*водичка*) та середнього – **-ечк-о** (*сонечко*) у 5 лексемах із частотою 6 разів у 5 колискових (Див. Таб. 3.12). Загалом ЛСГ “Нежива природа” у трьох мовах представлена у 12 лексемах 21 раз.

4. ЛСГ “Родинні зв’язки” представлена в усіх мовах: в новогрецькій мові суфіксами чоловічого **-όκας** (*ο γιόκας*) **-ούκας** (*ο γιούκας*) та середнього роду **-ούδι** (*το γιούδι*) у 3 лексемах із частотою 6 разів у 5 колискових (Див. Таб. 3.10); у сербській мові суфіксом чоловічого роду **-ак** (*синак*) та жіночого роду **-ица** (*бабица, женица, мајчица*) у 4 лексемах із частотою 5 разів у 4 колискових (Див. Таб. 3.11); в українській мові – суфіксами чоловічого роду **-ок** (*синок*), **-очок** (*синочок*), **-ул-я** (*синуля*), жіночого роду **-ка** (*мамка*) **-енька** (*онученька*) та прикметниками **-еньк-** (*рідненький*), **-есеньк-** (*ріднесенький*) у 7 лексемах із частотою 17 разів у 12 колискових (Див. Таб. 3.12). Загалом ЛСГ “Родинні зв’язки” у трьох мовах представлена у 14 лексемах з частотою вживання 28 разів.

5. ЛСГ “**Артефакти**” представлена в усіх мовах: в новогрецькій мові суфіксами жіночого **-ούλα** (*η σακούλα*) та середнього роду **-άκι** (*το κουτάκι, το ρουχαλάκι, το διαμαντάκι*) у 4 лексемах із частотою 7 разів у 6 колискових (Див. Таб. 3.10); у сербській мові суфіксом жіночого роду **-ица** (*љуљчица*) в 1 лексемі в 1 колисковій (Див. Таб. 3.11); в українській мові суфіксами чоловічого **-ок** (*чобіток*), **-очок** (*віночок, чобіточок*), жіночого роду **-ка** (*кошулька*), **-очка** (*колисочка*), **-онька** (*колисенька*) **-еченьк-а** (*вервеченька*) та множини **-ечк-а** (*ворітечка*) у 8 лексемах із частотою 30 разів у 17 колискових (Див. Таб. 3.12). Загалом ЛСГ “**Артефакти**” у трьох мовах вживається у 13 лексемах з частотою вживання 38 разів.

6. ЛСГ “**Приміщення**” малопродуктивна, хоча представлена в усіх трьох мовах: в новогрецькій мові суфіксом середнього роду **-άκι** (*το ματράκι, το μοναστηράκι*) у 2 лексемах із частотою 6 разів у 4 колискових (Див. Таб. 3.10); у сербській мові суфіксом жіночого роду **-ица** (*кућица, собица, кајбица*) у 3 лексемах із частотою 3 рази у 3 колискових (Див. Таб. 3.11) та в українській мові – суфіксами жіночого роду **-инка** (*хатинка*) та **-очка** (*повиточка*) у 2 лексемах із частотою 5 разів у 4 колискових (Див. Таб. 3.12). ЛСГ “**Приміщення**” у трьох мовах вживається у 7 лексемах з частотою вживання 14 разів.

7. ЛСГ “**Вік**” є найпродуктивнішою ЛСГ. Вона представлена в усіх мовах: в новогрецькій мові суфіксами середнього роду **-άκι** (*το μωράκι, το παιδάκι*) та **-ούδι** (*το παλικάρούδι*) у 3 лексемах із частотою 17 разів в 11 колискових (Див. Таб. 3.10); у сербській мові суфіксами жіночого **-ица** (*цурица, бебица*) середнього роду **-енце** (*детенце*) та множини **-ица** (*дечица*) у 4 лексемах із частотою 5 разів у 4 колискових (Див. Таб. 3.11); в українській мові ця ЛСГ дуже продуктивна в іменниках жіночого роду на **-к-а** (*дитинка*), **-очк-а** (*дитиночка*), **-оньк-а** (*дитинопька*), а також у прикметнику на **-еньк-ий** (*молоденький*) у 7 лексемах із частотою 43 рази у 26 колискових; меншою мірою – в середньому роді та в множині: **-ятк-о** (*дитятко*), **-к-и** (*дітки*), **-очк-и** (*діточки*) (Див. Таб. 3.12).

Загалом ЛСГ “Вік” у трьох мовах представлена 14 лексемами з частотою вживання 65 разів.

8. ЛСГ “Стан” представлена в усіх досліджуваних нами мовах: в новогрецькій мові суфіксом середнього роду **-άκι** (*то νανάκι*) в 1 лексемі з частотою 2 рази у 2 колискових (Див. Таб. 3.10); у сербській мові суфіксами чоловічого роду **-ак** (*санак\ сањак*) у 2 лексемах із частотою 21 раз у 12 колискових (Див. Таб. 3.11); в українській мові суфіксами чоловічого **-ок** (*сонок*) та середнього **-ячк-о** родів (*спанячко, здоров'ячко*), прикметниковими суфіксами **-еньк-ий** (*здоровенький, пристигленький, п'яленький, раденький*), дієслівними суфіксами **-к-и** (*спатки*), **-оньк-и** (*спатоньки, ростоньки*) у 10 лексемах із частотою 16 разів у 14 колискових (Див. Таб. 3.12). ЛСГ “Стан” у трьох мовах представлена 13 лексемами з частотою вживання 39 разів.

9. ЛСГ “Частини тіла” представлена в усіх мовах: в новогрецькій мові суфіксами жіночого роду **-ούλα** (*η καρδούλα*) та середнього роду **-άκι** (*то ματάκι, то στηθάκι*) у 3 лексемах із частотою 7 разів у 7 колискових (Див. Таб. 3.10); у сербській мові – суфіксами чоловічого **-ак** (*пупак*), **-ац** (*репац*) жіночого **-ица** (*ручица, челица*) та середнього родів **-енце** (*криленце*) у 5 лексемах із частотою 8 разів у 8 колискових (Див. Таб. 3.11); в українській мові суфіксами жіночого роду **-к-а** (*ручка, ніжка, голівка*), **-очк-а** (*кісточка, головочка*), **-оньк-а** (*головонька, кістонька*), **-еньк-а** (*рученька, ніженька*) середнього роду **-ечк-о** (*сердечко*), **-еньк-о** (*серденько*), **-це** (*крильце*) та множини **-еньк-и** (*віченьки*) у 13 лексемах із частотою 17 разів у 15 колискових (Див. Таб. 3.12). ЛСГ “Частини тіла” у трьох мовах представлена у 21 лексемі з частотою вживання 30 разів.

Нищезазначені ЛСГ представлені у двох або в одній мові дослідження.

10. ЛСГ “Власні імена” представлена лише в українській мові суфіксами чоловічого **-ик** (*Толик, Панасик*), **-юша** (*Ванюша*), жіночого **-ка** (*Марійка/Марька, Шурочка*), **-юн-я** (*Гандзюня*) та середнього родів **-ечко** (*Івашечко*) у 7 лексемах із частотою 20 разів у 9 колискових (Див. Таб. 3.12).

11. ЛСГ “Їжа” є малопродуктивною, що представлена одним демінутивом новогрецької мови з суфіксом **-άκι** (то *λουκουμάκι*) (Див. Таб. 3.10); в українській мові – суфіксами чоловічого **-ик** (*кулешик*) та жіночого роду **-ка** (*кашка, бражка*) у 3 лексемах із частотою 5 разів у 2 колискових (Див. Таб. 3.12). Загалом ЛСГ “Їжа” у двох мовах вживається у 4 лексемах з частотою вживання 6 разів.

12. ЛСГ “Темпоральність” є характерна для сербської мови і представлена суфіксами чоловічого **-ић** (*сатић*), **-ак** (*данак*) та жіночого роду **-ица** (*годиница*) у 3 лексемах із частотою 4 рази у 3 колискових (Див. Таб. 3.11); в українській мові представлена суфіксами чоловічого **-ок** (*часочок*), **-инок** (*часинок*) та жіночого роду **-ка** (*нічка*), **-инка** (*днинка*), **-очка** (*годиночка*) та прикметниковим суфіксом **-еньк-ий** (*новенький*) у 6 лексемах із частотою 12 разів у 10 колискових (Див. Таб. 3.12). Загалом ЛСГ “Темпоральність” у двох мовах представлена 9 лексемами з частотою вживання 16 разів.

13. ЛСГ “Абстрактні поняття” представлена в новогрецькій мові суфіксами середнього роду **-άκι** (то *χαδάκι*), **-ούδι** (то *αγγελούδι*) у 2 лексемах із частотою 6 разів у 5 колискових (Див. Таб. 3.10); в українській мові суфіксами чоловічого **-ечок** (*вершечок*), жіночого роду **-ка** (*долька*) **-очк-а** (*мірочка*) та середнього роду **-еньк-о** (*горенько*) у 4 лексемах із частотою 5 разів у 5 колискових (Див. Таб. 3.12). Загалом ЛСГ “Абстрактне поняття” у двох мовах представлена 6 лексемами з частотою вживання 16 разів.

14. ЛСГ “Твір” представлена 1 лексемою в новогрецькій мові з демінутивним суфіксом середнього роду **-άκι** (то *τραγουδάκι*) (Див. Таб. 3.10) та 1 лексемою в сербській мові з демінутивним суфіксом жіночого роду **-ица** (*песмица*) (Див. Таб. 3.11).

15. ЛСГ “Розмір” представлена прикметниками. У новогрецькій мові 1 лексемою з демінутивним суфіксом **-ούλης** (*μικρούλης*) в 1 колисковій (Див. Таб. 3.10). В українській мові суфікси **-еньк-** (*маленький/маненький*), (*малесенький, дрібнесенький, тоненький*), **-юсіньк-** (*малюсінький*) є високопродуктивними та зустрічаються у 6 лексемах із частотою 27 разів у 21 колисковій (Див. Таб. 3.12).

Загалом ЛСГ “Розмір” у двох мовах представлена 6 лексемами з частотою вживання 27 разів.

16. ЛСГ “Температура” представлена лише в українській мові іменниковим демінутивним суфіксом **-очок** (*холодочок*) та прикметниковим демінутивним суфіксом **-еньк** (*тепленький, студененький*) у 3 лексемах із частотою 4 рази у 4 колискових (Див. Таб. 3.12).

17. ЛСГ “Комахи” представлена лише в сербській мові суфіксом жіночого роду **-иц-а** (*пчелица*) 1 лексемою в 1 колисковій (Див. Таб. 3.11).

18. ЛСГ “Титул” представлена лише в новогрецькій мові суфіксом жіночого роду **-ούλ-α** (*η αραδοπούλα, η παπαδοπούλα*) та середнього роду **-όπουλ-ο** (*ρηγόπουλο*) 3 лексемами із частотою 3 рази у 3 колискових (Див. Таб. 3.10).

19. ЛСГ “Звук” з суфіксом чоловічого роду **-очок** (*голосочок*) представлена лише 1 лексемою в 1 колисковій в українській мові.

20. ЛСГ “Назва етносу” з суфіксом жіночого роду **-очк-а** (*циганочка*) теж наявна лише в українській мові (Див. Таб. 3.12).

Прикметники української мови з демінутивними суфіксами є найбільш продуктивними порівняно з іншими мовами дослідження.

ЛСГ “Колір” (*зеленький, сіренький, біленький*) представлена 3 лексемами із частотою 9 разів у 8 колискових, ЛСГ “Риси характеру” (*хорошенький, добренький*) представлені 2 лексемами із частотою 2 рази у 2 колискових, ЛСГ “Смак” (*солоденький*) представлена 1 лексемою із частотою 1 одиниця в 1 колисковій (Див. Таб. 3.12).

Однією з найяскравіших особливостей семантики суфіксального творення фольклорних демінутивів є явище **нарощування демінутивізації** (демінутивного градування), що полягає в тому, що два або більше демінутивні суфікси об'єднуються в один, за рахунок чого в семантиці похідного домінують емоційні семи, а також посилюється експресивний вплив.

На матеріалі колискових пісень всі три ступеня демінутивізації продемонструвала лише українська мова в іменниках чоловічого роду (*котик – коток – котинок, синок – синок – синок – синок*), іменниках жіночого роду (*голова – головочка – головонька, дитинка – дитиночка – дитинонька*) та прикметниках (*маленький – малесенький – малюсінський*). В українській мові перший і другий демінутивні ступені є продуктивними і представлені в іменниках усіх трьох родів та в множині (напр.: *чобіток – чобіточок, часочок – часинок, вітрик – вітерець; ягідка – ягідочка, колісочка – колісонька, ніжка – ніженька, ручка – рученька, сердечко – серденько; дітки – діточки*); у прикметниках (*дрібненькі – дрібнесенькі*) та дієсловах (*спатки – спатоньки*).

У сербській мові демінутивне градування малопродуктивне і представлене лише в іменниках середнього роду (*јагње – јагњенце, тиле – тиленце*).

Для новогрецької мови семантичне демінутивне градування в колискових піснях не властиве загалом. Зазвичай, об'єктивну зменшеність виражають суфікси першого ступеня демінутивізації – у таких випадках поява емоційної оцінки залежить від контексту.

Висновки до розділу 3

Комбінаторика демінутивних суфіксів на морфонологічному рівні, по-перше, виражається в дистрибутивних особливостях морфів, тобто в їхній обмеженій дистрибуції. По-друге, морфонологічні обмеження продуктивності демінутивних суфіксів у трьох мовах впливають на вибір суфікса відповідно до фіналі основи.

Найбільшу кількість демінутивних суфіксів (33) було виявлено в українській мові, на відміну від менш продуктивних – новогрецької (9) та сербської (6) мов, тому найбільша кількість комбінаторних змін є характерною для українських демінутивів (Див. таб. 3.17).

Морфологічні комбінаторні зміни не відбуваються з демінутивами новогрецької мови чоловічого роду та середнього роду сербської мови. Три з дев'яти демінутивів сербської мови та 26 з 27 демінутивів української мови чоловічого роду; 4 з 5 демінутивів новогрецької мови, 6 з 24 демінутивів сербської мови та 42 з 57 демінутивів української мови жіночого роду; 19 з 27 демінутивів новогрецької мови та 7 із 14 демінутивів української мови середнього роду при приєднанні демінутивних суфіксів зазнають морфологічних комбінаторних змін. У жіночому роді комбінаторні зміни відбуваються у всіх трьох мовах.

Лабіалізація фіналі основи відбувається при додаванні демінутивних іменникових та прикметникових суфіксів чоловічого (-ок), жіночого (-очк-, -оньк-, -юн-) роду української мови та жіночого роду новогрецької мови (-ούλα, -οπούλα), якщо він починається на лабіалізований голосний /o/ чи /y/. Чергування /i/ у закритому складі з /o/, /e/ та чергування /e/ з фонетичним нулем найчастіше відбувається в чоловічому роді (-ик, -ок, -очок, -инок) та жіночому роді (-ка) в українській мові. Консонантна акомодация фіналі основи (зміна г, к, х на ж, ч, ш) відбувається у слов'янських мовах при додаванні до іменника суфіксів чоловічого (-очок, -ечок, -ак), жіночого (-к-а, -иц-а) та середнього (-ко) роду. Прогресивна палаталізація фіналі основи відбувається в іменниках чоловічого (-юш, -ак) та середнього роду (-це) в українській мові, а також у прикметниках української мови (-юсінк-) при додаванні демінутивного суфікса.

Для іменників жіночого роду характерні такі морфологічні комбінаторні зміни: регресивна асиміляція за глухістю при приєднанні демінутивного суфікса (-ка) в українській мові; регресивна акомодация за м'якістю при приєднанні демінутивних суфіксів (-очк- -еньк-, -ечк-) в українській мові та зміна наголосу при додаванні демінутивного суфікса (-ούλα) – у новогрецькій мові.

Морфологічні комбінаторні зміни відбуваються лише з іменниками середнього роду української мови при приєднанні демінутивних суфіксів (-еньк-, -ечк-), і це насамперед таке явище, як дієреза (спрощення).

Для новогрецької мови характерна така комбінаторна морфонологічна зміна, як вставка – нарощення основи при приєднанні суфікса жіночого роду (-οπούλ-α) та середнього роду (-άκι).

На граматичному рівні у реалізації кожним демінутивним суфіксом зменшувано-пестливого та емоційно-оцінного значення важливу роль відіграє рід основи, до якої він приєднується. У трьох мовах дослідження демінутивні афікси розрізняються внаслідок взаємодії з родом твірної основи. Існують дві основні стратегії такої взаємодії: демінутив "успадковує" рід твірної основи (сербська та українська мови), окрім випадків вживання суфіксу (-е) *вук-вуче* у сербській та (-ен-я) *вовк-вовченя* в українській на позначення дитинчати або демінутивний афікс "блокує" вихідний рід і надає свій граматичний показник, наприклад, середній рід – у новогрецькій мові.

Особливістю новогрецької мови є сполучуваність демінутивного суфікса середнього роду (-άκι) з твірними основами всіх трьох родів та суфіксів середнього роду (-ούδι) та (-όπουλο) з твірними основами чоловічого роду. При додаванні цих суфіксів рід іменника змінюється на середній, наприклад, *ο φίλος – το φίλαράκι, ο άγγελος – το αγγελούδι, ο ρήγας – το ρηγόπουλο*.

Частота вживання фольклорних демінутивів чоловічого роду серед трьох мов найбільша в українській мові: на 8 демінутивних суфіксів (-ик, -ок, -очок, -ечок, -инок, -ул-я, -ець, -юш-а) припадає 50 фольклорних демінутивів. Найпродуктивнішим суфіксом чоловічого роду української мови є суфікс (-очок), що вживається 21 раз у досліджуваному матеріалі. Другою за частотою вживання фольклорних демінутивів чоловічого роду йде сербська мова: на 3 демінутивні суфікси (-ић, -ак, -ац) припадає 33 фольклорних демінутиви. Найпродуктивнішим суфіксом чоловічого роду сербської мови є суфікс (-ак), що вживається 29 разів. Якщо порівнювати між собою саме найпродуктивніші суфікси чоловічого роду у двох мовах – української мови (-очок) та сербської мови (-ак), то за частотою вживання саме цих суфіксів сербська мова переважає на 8 демінутивів.

Чоловічий рід фольклорних демінутивів новогрецької мови є малопродуктивним: на 2 демінутивні суфікси (-όκας, -ούκας) припадає лише 3 фольклорних демінутиви.

Частота вживання фольклорних демінутивів жіночого роду серед трьох порівнюваних мов є найбільшою знову ж таки в українській мові: на 9 демінутивних суфіксів (-к-а, -инк-а, -очок-а, -оньк-а, -еньк-а, -иченьк-а, -юн-я, -ечк-а, -ичка) припадає 134 фольклорних демінутивів. Найпродуктивнішим суфіксом жіночого роду української мови є суфікс -очк-а, що вживається 51 раз у колискових піснях (із них 17 разів у демінутиві *колисочка* та 15 разів – у демінутиві *дитиночка*). Після української мови за частотою вживання фольклорних демінутивів жіночого роду йде знову ж таки словянська мова – сербська, що представлена одним, але дуже продуктивним суфіксом (-иц-а), що вживається у колискових піснях 42 рази. Жіночий рід фольклорних демінутивів новогрецької мови є малопродуктивним: на 2 демінутивних суфікси (-ούλ-α, -οτούλ-α) припадає 7 фольклорних демінутивів. Жіночий рід є найпродуктивнішим в українській та сербській мовах, тому що демінутиви жіночого роду вживаються в українських колискових піснях 134 рази і 44 рази – в сербській мові.

Тимчасом частота вживання фольклорних демінутивів середнього роду серед трьох порівнюваних мов є найбільшою у новогрецькій мові: на 3 демінутивних суфікси (-άκι, -ούδι, -όπουλο) припадає 68 фольклорних демінутивів. Найпродуктивнішим суфіксом середнього роду новогрецької мови є суфікс -άκι, що вживається 57 разів у демінутивах колискових пісень. Після новогрецької за частотою вживання фольклорних демінутивів середнього роду йде українська мова, що представлена 6 демінутивними суфіксами (-к-о, -ятк-о, -ячк-о, -еньк-о, -ечк-о, -ц-е), що вживаються у демінутивах колискових пісень 25 разів. Середній рід фольклорних демінутивів сербської мови є малопродуктивним: на 1 демінутивний суфікс (-енц-е) припадає 4 фольклорних демінутиви.

В українській мові суфікси множини більш продуктивні, ніж у сербській: 4 демінутивних суфікси множини української мови (-к-, -ечк-а, -очк-и, -еньк-и)

представлені 11 демінутивами, в сербській мові лише один демінутивний суфікс множини (-иц-) зафіксовано для одного фольклорного демінутива. У новогрецькій мові демінутивних суфіксів множини не виявлено.

Українська мова є найпродуктивнішою серед демінутивних прикметників: 3 демінутивних прикметникових суфікси (-еньк-, -есеньк-, -юсіньк-) реалізуються у 58 демінутивних одиницях; у новогрецькій мові зафіксовано лише один фольклорний демінутив з демінутивним прикметниковим суфіксом (-ούλ-ης), а в сербській – жодного.

Дієслівні демінутивні суфікси є малопродуктивними порівняно з іменниковими: в українській мові 2 дієслівні демінутивні суфікси (-к-, -оньк-) припадають на 4 фольклорні утворення, в новогрецькій мові один демінутивний дієслівний афікс (γλυκο-) характерний для однієї одиниці, в сербській мові жодного демінутивного дієслова не виявлено. Прислівниковий демінутивний суфікс виявлено лише в українській мові (-еньк-) у двох прикладах.

Аналізуючи фольклорні демінутиви у колискових піснях трьох мовах, виявлено найбільшу частотність уживання певного фольклорного демінутива: у новогрецькій мові – це демінутив середнього роду *το παιδάκι* (“дитинка”), вжитий 11 разів, у сербській мові – демінутив чоловічого роду *санак* (“сонок”), ужитий 20 разів та в українській мові прикметник *маленький* – ужитий 19 разів.

Усі три порівнювані мови належать до флективних мов синтетичного ладу, тому на граматичному рівні зумовлюється пріоритетність у вираженні категорії демінутивності за допомогою синтетичного словотвірного способу – суфіксації. Окрім суфіксації, до синтетичного способу належить суплетивне вираження категорії демінутивності – що, як правило, представлене в групі фольклорних демінутивів на позначення дитинчат. Суплетивні утворення представлені в колискових піснях сербської мови і зазвичай виражають об'єктивну зменшеність (наприклад: *ован – јагње, мачор – маце, петао – пиле*).

Найбільш частотними в текстах колискових пісень виявилися фольклорні демінутиви – назви рослин, що свідчить про тісний зв'язок нащадків

індоевропейців – греків, сербів, українців з природою, про емоційне ставлення людини до навколишнього світу. Досить численна також група іменників, що служать для ласкавої назви близьких родичів, назви тварин і особливо назви частин тіла людини.

Ці колискові утворення класифіковано за ЛСГ, які кількісно й якісно представлені в Таблицях і нижче здійснено їх зіставну лексико-семантичну типологію.

У новогрецькій мові таких ЛСГ виявлено **11** з найбільшими показниками фольклорних демінутивів у 2-х ЛСГ: “Артефакти” та “Тварини” (по 4 одиниці).

У сербській мові таких ЛСГ виявлено **12**, серед яких найбільш кількісними є 6 ЛСГ: дві ЛСГ по п’ять одиниць – це “Частина тіла”, “Тварини” і 4 ЛСГ по 4 утворення: “Родинні зв’язки”, “Нежива природа”, “Рослини”, “Вік”.

В українській мові виявлено (**19**) ЛСГ фольклорних демінутивів, з яких найбільш кількісною ЛСГ є “Рослини”, в якій представлено 24 фольклорні демінутиви. Другою за кількістю йде ЛСГ “Частина тіла” – 13 колискових утворень. ЛСГ “Стан” включає 10 фольклорних демінутивів, ЛСГ “Тварини” – 9 і по 8 одиниць – дві ЛСГ: “Власні назви” і “Артефакти”.

Комбінаторна семантика демінутивів виражається в їхній парадигматиці (семантиці) та синтагматиці (комбінаториці). Парадигматичні відношення демінутивів представлені дев’ятьма спільними ЛСГ, а саме ЛСГ “Тварини”, ЛСГ “Рослини”, ЛСГ “Нежива природа”, ЛСГ “Родинні зв’язки”, ЛСГ “Артефакти”, ЛСГ “Приміщення”, ЛСГ “Вік”, ЛСГ “Стан”, ЛСГ “Частини тіла”. ЛСГ “Розмір” представлена прикметниками новогрецької мови з демінутивним суфіксом - ούλης (*микрoύλης*) та української мови з суфіксами -еньк- (*маленький/маненький*), (*малесенький, дрібнесенький, тоненький*), -юсіньк- (*малюсінький*). ЛСГ “Твір” представлена 1 лексемою в новогрецькій мові з демінутивним суфіксом середнього роду -άκι (*το τραγούδάκι*) та 1 лексемою в сербській мові з демінутивним суфіксом жіночого роду -иц-а (*песмица*), які в обох мовах перекладаються як “*пісенька*”.

Первинна семантика демінутивних суфіксів – об’єктивна зменшеність, яка часто поєднується з емоційно-позитивною, доброзичливо-схвальною оцінкою. До основного значення “зменшеності” додаються конотативні відтінки: пестливості, доброзичливості, прихильності, ласкавості, щирості, ніжності та симпатії.

Чітко розподілити за кожним суфіксом ті чи інші потенційно можливі смислові відтінки позитивної оцінки складно, адже реалізація кожного з них, як правило, залежить від значення основи та контексту.

Проте, варто зауважити, що демінутивні суфікси виражають переважно позитивну оцінку (тоді як відтворення негативних конотацій, як правило, зумовлюється семантикою твірного слова чи ситуацією мовлення).

Демінутивне семантичне градування притаманне українській та сербській мовам, в новогрецькій мові на матеріалі колискових пісень цього явища не виявлено.

РОЗДІЛ 4
КОГНІТИВНО-СЕМАНТИЧНА КОМБІНАТОРИКА
ФОЛЬКЛОРНИХ ДЕМІНУТИВІВ У КОЛИСКОВИХ ПІСНЯХ
НОВОГРЕЦЬКОЇ, СЕРБСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

Концептуальна інтеграція – це основний механізм аналізу мовних одиниць з боку когнітивного підходу, який визначає роботу всіх механізмів, що пов'язані з процесом формування вторинних одиниць, а саме демінутивів. Теорія концептуальної інтеграції виникла внаслідок синтезу теорії концептуальної метафори (Дж. Лакофф, М. Джонсон) та теорії концептуальних просторів (М. Тернер та Ж. Фоконье). Різниця між цими теоріями полягає у баченні того, як відбувається процес метафоризації. За теорією блендінгу (Грейді Дж, Коулсон С., Оклі Т.), метафоризація не обмежується проекцією із сфери-джерела у сферу-мішень, а полягає у формуванні змішаних ментальних просторів, які генерують значення в процесі концептуальної інтеграції. М. Тернер і Ж. Фоконье запропонували модель багатьох просторів (*many – space model*) замість дводоменної моделі метафори (*two – domain model*).

Отже, на відміну від двох концептуальних доменів у теорії Дж. Лакоффа і М. Джонсона, пропонується розглядати чотири ментальні простори: два початкові простори (*input spaces*), загальний простір (*generic space*) і змішаний простір (*blended space*) або бленд (*blend*). Початкові простори співвідносяться з сферою-джерелом і сферою-метою в теорії концептуальної метафори, а загальний простір містить найбільш абстрактні елементи (фрейми і схеми), властиві обом початковим просторам, тобто виступає основою метафоризації на найабстрактнішому рівні. У бленді “змішуються” деталі початкових просторів, внаслідок чого утворюється якісно нова концептуальна структура, яка більше не залежить від початкових просторів і має власні потенції до подальшого розвитку.

Структура кожного з ментальних просторів характеризується наявністю елементів, що входять в ментальний простір, і зв'язків між ними [Davidson 1991].

Під ментальними просторами розуміємо концептуальні структури, що функціонують в оперативній пам'яті, які виникають в людській свідомості у момент породження мовлення. Незважаючи на зв'язок ментальних просторів з фоновими знаннями, вони не закладені в людській свідомості у вигляді готових структур, а формуються за допомогою активації існуючих структур в довготривалій пам'яті. Існуючі структури довготривалої пам'яті здатні закріплюватися і ставати частиною концептуальної системи [Бабина 2003, с. 40]. Ментальні простори знаходяться в певних стосунках і зв'язках, тому концептуальні структури, що закріпилися, можуть використовуватися для створення інших концептуальних структур, які виникають в інтегрованих просторах [Бабина 2003, с. 41].

На думку Ж. Фоконье, М. Тернера необхідною умовою для об'єднання просторів є наявність схожих елементів, наявних в початкових ментальних просторах, які відбиваються в загальному просторі. Незважаючи на спільність елементів з початковими просторами, інтегрований простір, що виникає під час злиття початкових ментальних просторів, характеризується наявністю власної структури, яка не властива структурі початкових ментальних просторів. Інтегрований простір, є результатом синтезу початкових ментальних просторів та одночасно новою зміненою структурою, в якій відбувається нейтралізація одних елементів початкового ментального простору і висунення на перший план інших елементів [Бабина 2003, с. 39].

4.1 Когнітивні метафоричні та метонімічні моделі фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької мови

При аналізі фольклорних демінутивів **новогрецької мови**, було виявлено **12** когнітивних моделей: 10 метафоричних і 2 метонімічні. 3 когнітивні метафоричні моделі “Тварина” – “Вік”, а саме: *αρνάκι – παιδάκι* (ягнятко – дитинка), *πουλάκι – παιδάκι* (пташка – дитинка), *αηδονάκι – παιδάκι* (соловейко – дитинка), 2 когнітивні

метафоричні моделі “Нежива природа” – “Вік”: *αστεράκι– παιδάκι* (зірочка – дитинка) *διαμαντάκι – παιδάκι* (діамантик – дитинка), по 1 когнітивній метафоричній моделі “Природне явище” – “Вік” *αυγούλα– παιδάκι* (зоренька – дитинка), “Рослина” – “Вік” *λουλουδάκι – παιδάκι* (квіточка – дитинка), “Абстрактне поняття” – “Вік” *αγγελούδι – παιδάκι* (янголятко – дитинка), “Частина тіла” – “Вік” *καρδούλα – παιδάκι* (серденько – дитинка), “Персонім” – “Вік” *φιλαράκι– παιδάκι* (дружок – дитинка), а також 2 метонімічні моделі “Частина рослини” – “Рослина” та “Рослина” – “Рослина” (Див. таб.4.1).

Таблиця 4.1

Когнітивні метафоричні та метонімічні моделі фольклорних демінутивів новогрецької мови

№	ЛСГ	Фольклорний демінутив	ЛСГ	Метафоричне значення	Вид когнітивної моделі
1	“Тварина”	αρνάκι	“Вік”	дитина	метафорична
2	“Тварина”	πουλάκι	“Вік”	дитина	метафорична
3	“Тварина”	αηδονάκι	“Вік”	дитина	метафорична
4	“Природне явище”	αυγούλα	“Вік”	дитина	метафорична
5	“Нежива природа”	αστεράκι	“Вік”	дитина	метафорична
6	“Нежива природа”	διαμαντάκι	“Вік”	дитина	метафорична
7	“Рослина”	λουλουδάκι	“Вік”	дитина	метафорична
8	“Абстрактне поняття”	αγγελούδι	“Вік”	дитина	метафорична
9	“Частина тіла”	καρδούλα	“Вік”	дитина	метафорична
10	“Персонім”	φιλαράκι	“Вік”	дитина	метафорична
11	“Частина рослини”	κλαράκι	“Рослина”	природа	метонімічна
12	“Рослина”	χορταράκι	“Рослина”	рослина	метонімічна

У колисковій новогрецької мови “Ελα, ύπνε, κι έλαρε ίο” (“Τα λαικά νανουρίσματα ως ποιητικό είδος”. Αθήνα. 1996. 155 σ.) фольклорний демінутив “αρνάκι” (ягнятко), в якому ономасіологічна ознака “αρνί” (ягня) та ономасіологічний базис -άκι (зменшено-пестливий суфікс) є результатом концептуальної інтеграції двох вихідних просторів. Атрибути *вихідного простору 1* “Тварина” (маля вівці, покірний, спокійний, лякливий, беззахисний, безпомічний, залежний від мами, потреба в молоці, невинність) співвідносяться з атрибутами *вихідного простору 2* “Вік” певними характеристиками (залежність від дорослого чи господаря, беззахисність, потреба в молоці та ін.), утворюючи загальний простір, в який в процесі метафоричного конструювання проектується спільні ознаки з обох просторів, такі як *спокійний, беззахисний, безпомічний, залежний від мами, потреба в молоці*. Ознаки з загального простору проектується в бленд, створюючи нову концептуальну структуру “αρνάκι” (ягнятко). У цьому бленді здійснюється концептуальна інтеграція двох вихідних ментальних просторів, що запозичує семи з загального простору, утворюючи нову структуру з новими ознаками, такими як, “*спокійна дитинка*”, що конструюється в бленді і додають абсолютно нову, але зрозумілу інференцію та виступає засобом репрезентації оцінного значення.

Таблиця 4.2

Метафоричні моделі “Тварина” – “Вік” фольклорних демінутивів новогрецької мови

Вихідний простір 1	Вихідний простір 2	Загальний простір	Змішаний простір (бленд)
Арνί (ягня) ЛСГ “Тварина”	Дитина	Спокійний, беззахисний, безпомічний, залежний від мами, потреба в молоці	Арνάκι (ягнятко) ЛСГ “Вік”
Маля вівці, покірний, спокійний лякливий, беззахисний, безпомічний, залежний від	Людина, яка не досягла дорослого віку, потреба у піклуванні; маленький розмір; залежність від		Спокійна дитинка

мами, потреба в молоці, невинність	дорослого; беззахисність; та, кого тримають на руках; та, хто вередує; емоційність; потреба в молоці; душевна чистота, той, що не вміє ходити, голосистий		
Πουλί (птаха) ЛСГ “Тварина”		Загальний простір	Πουλάκι (пташечка) ЛСГ “Вік”
Маленький птах, той, що рано встає, беззахисний, безпомічний, залежний, не має зубів, той, що не вміє літати		Маленький, той, що рано встає, беззахисний	Дитинка, що рано прокидається
Αηδόνη (соловей) ЛСГ “Тварина”		Загальний простір	Αηδονάκι (соловейко) ЛСГ “Вік”
Маленький перелітний птах родини горобиних, співучий, голосистий беззахисний, безпомічний, залежний, не має зубів, той, що не вміє літати		Маленький, співучий, головистий, беззахисний	Голосиста дитинка

Прикладом у новогрецькій мові метафоричної моделі “Нежива природа”– “Вік” у колисковій “Αστεράκι μου μικρό” (“Τα λαϊκά νανουρίσματα ως ποιητικό είδος”. Αθήνα. 1996. 155 σ.) є фольклорний демінутив “διαμαντάκι” (діамантик), в якому ономасіологічна ознака “διαμάντι” (діамант) та ономасіологічний базис -άκι (зменшено-пестливий суфікс) є результатом концептуальної інтеграції двох вихідних просторів. Атрибути *вихідного простору 1* “Нежива природа” (дорогоцінний камінь, цінний, рідкісний, вартісний) співвідносяться з атрибутами *вихідного простору 2* “Вік” (людина, яка не досягла дорослого віку, потреба у піклуванні, маленький розмір, беззахисність, значущий для родини,

цінний, рідкісний та ін.), утворюючи загальний простір, в який в процесі метафоричного конструювання проектується спільні ознаки з обох просторів, такі як *маленький, значущий для родини, цінний, рідкісний*. Ознаки з загального простору проектується в бленд, створюючи нову концептуальну структуру “*διαμαντάκι*” (діамантик). У цьому бленді здійснюється концептуальна інтеграція двох вихідних ментальних просторів, що запозичує семи з загального простору, утворюючи нову структуру з новими ознаками, такими як, “дитинка, що дуже цінна для родини”, що конструюється в бленді і додає абсолютно нову інференцію та виступає засобом репрезентації оцінного значення. (Див. Таб. 4.3).

Таблиця 4.3

Метафоричні моделі “Нежива природа” – “Вік”
фольклорних демінутивів новогрецької мови

Вихідний простір 1	Вихідний простір 2	Загальний простір	Змішаний простір (бленд)
Αστέρι (зірка) ЛСГ “Нежива природа”	Дитина		Αστέράκι (зірочка) ЛСГ “Вік”
Самосвітне небесне тіло, світило, дрібні частинки світла, маленька яскрава, сяюча, та, яку помітно на небі, та що світить	Людина, яка не досягла дорослого віку, потреба у піклуванні, маленький розмір, залежність від дорослого, беззахисність, значущий для родини, цінний, рідкісний	Маленький, значущий, помітний, яскравий	Значуща дитинка
Διαμάντι (діамант) ЛСГ “Нежива природа”		Загальний простір	Διαμαντάκι (діамантик) ЛСГ “Вік”
Дорогоцінний камінь, цінний, рідкісний, вартісний		значущий для родини, цінний, рідкісний	Дитина, що дуже цінна для родини

У колисковій новогрецької мови “Νάνι νάνι, καλή μας αυγούλα” (“Τα λαϊκά νανουρίσματα ως ποιητικό είδος”. Αθήνα. 1996. 155 σ.) фольклорний демінутив “λουλουδάκι” (квіточка), в якому ономасіологічна ознака “λουλούδι” (квітка) та ономасіологічний базис -άκι (зменшено-пестливий суфікс) є результатом концептуальної інтеграції двох вихідних просторів. Атрибути *вихідного простору 1* “Рослина” (Частина рослини, що виростає на кінці стебла й складається з маточки, тичинки й пелюсток навколо них, барвистий, яскравий, помітний, той, що має приємний запах, красивий) співвідносяться з атрибутами *вихідного простору 2* “Вік” певними характеристиками (залежний від дорослого, беззахисний, маленький, цінний та ін.), утворюючи загальний простір, в який в процесі метафоричного конструювання проектується спільні ознаки з обох просторів, такі як *беззахисний, маленький, красивий*. Ознаки з загального простору проектується в бленд, створюючи нову концептуальну структуру, в якій здійснюється концептуальна інтеграція двох вихідних ментальних просторів, що запозичує семи з загального простору, утворюючи нову структуру з новими ознаками, такими як, “красива дитинка”, що додають абсолютно нову інференцію та виступають засобом репрезентації оцінного значення.

Таблиця 4.4

Метафорична модель “Рослина”–“Вік” фольклорних демінутивів новогрецької мови

Вихідний простір 1	Вихідний простір 2	Загальний простір	Змішаний простір (бленд)
Λουλούδι (квітка) ЛСГ “Рослина”	Дитина		Λουλουδάκι (квіточка) ЛСГ “Вік”
“Частина рослини, що виростає на кінці стебла й складається з маточки, тичинки й пелюсток навколо них”, барвистий, яскравий, помітний той, що має приємний	Людина, яка не досягла дорослого віку, потреба у піклуванні, маленький, залежність від	Маленький, красивий помітний, яскравий	Красива дитинка

запах, красивий	дорослого, беззахисний, значущий для родини, цінний, рідкісний		
--------------------	--	--	--

Наприклад, *метонімічна модель* “Рослина”–“Рослина” у колисковій новогрецької мови “Ελα, ύπνο, απ`τα κλαράκια” (“Τα λαϊκά νανουρίσματα ως ποιητικό είδος”. Αθήνα. 1996. 155 σ.) представлена фольклорним демінутивом “*χορταράκι*” (травичка), в якому ономасіологічна ознака “*χορτάρι*” (трава) та ономасіологічний базис *-άκι* (зменшено-пестливий суфікс) є результатом концептуальної інтеграції двох вихідних просторів. Атрибути 2 *вихідних просторів* “Рослина” утворюють загальний простір, в який у процесі метафоричного конструювання проектується спільні ознаки з обох просторів, такі як *рослина з зеленими м'якими пагінцями; організм, що належить до живої природи*. Ознаки з загального простору проектується в бленд, створюючи нову концептуальну структуру з новими ознаками, такими як, “зелені рослини”, що значно розширює пряме значення слова на основі метонімії.

Таблиця 4.5

Метонімічна модель “Рослина” – “Рослина” фольклорного демінутива новогрецької мови

Вихідний простір 1	Вихідний простір 2	Загальний простір	Змішаний простір (бленд)
Χορτάρι (трава) ЛСГ “Рослина”	Рослина		Χορταράκι (травичка) ЛСГ “Рослина”
Рослина з однорічними зеленими м'якими пагінцями, які не дерев'яніють	Організм, який живиться неорганічними речовинами повітря й ґрунту, належить до живої природи.	Рослина з зеленими м'якими пагінцями, організм, що належить до живої природи	Зелені рослини

4.2 Когнітивні метафоричні та метонімічні моделі фольклорних демінутивів у колискових піснях сербської мови

При аналізі фольклорних демінутивів **сербської мови**, було виявлено 5 когнітивних метафоричних моделей: 2 метафоричні моделі “Тварина” – “Родинні зв’язки”, а саме: *јагњенце – син*, *пиленце – син*, по 1 метафоричній моделі “Частина тіла” – “Абстрактне поняття” *криленце – захист*, “Природне явище” – “Речовина” *росица – вода*, “Нежива природа” – “Вік” *звездице – дитина* (Див. Таб. 4.5).

Таблиця 4.6

Когнітивні метафоричні моделі фольклорних демінутивів
сербської мови

№	ЛСГ	Фольклорний демінутив	ЛСГ	Метафоричне значення	Вид когнітивної моделі
1	“Тварина”	јагњенце	“Родинні зв’язки ”	син	метафорична
2	“Тварина”	пиленце	“Родинні зв’язки ”	син	метафорична
3	“Частина тіла”	криленце	“Абстрактне поняття ”	захист	метафорична
4	“Природне явище”	росица	“Речовина”	вода	метафорична
5	“Нежива природа”	звездица	“Вік”	дитина	метафорична

У колисковій сербської мови “Дођи, сине, из горице” (<https://www.mojedete.info/stare-srpske-narodne-uspavanke-za-bebe>) фольклорний демінутив “јагњенце” (ягнятко), в якому ономасіологічна ознака “јагње” (ягня) та ономасіологічний базис *-енце* (зменшено-пестливий суфікс) є результатом концептуальної інтеграції двох вихідних просторів. Атрибути *вихідного простору 1* “Тварина” (*маля вівці, покірний, спокійний, лякливий, беззахисний, безпомічний, залежний від мами, потреба в молоці, невинність*) співвідносяться з атрибутами

вихідного простору 2 “Родинні відносини” певними характеристиками (Особа чоловічої статі стосовно своїх батьків, молоде покоління), утворюючи загальний простір, в який в процесі метафоричного конструювання проектується спільні ознаки з обох просторів, такі як *спокійний, беззахисний, безпомічний, залежний від мами, потреба в молоці*. Ознаки з загального простору проектується в бленд, створюючи нову концептуальну структуру “ягъенце” (ягнятко). У цьому бленді здійснюється концептуальна інтеграція двох вихідних ментальних просторів, що запозичує семи з загального простору, утворюючи бленд “*спокійний синок*” (Див. Таб. 4.6).

Таблиця 4.7

Метафоричні моделі “Тварина” – “Родинні зв’язки”
фольклорних демінутивів сербської мови

Вихідний простір 1	Вихідний простір 2	Загальний простір	Змішаний простір (бленд)
Ягъе (ягня) ЛСГ “Тварина”	Син	Спокійний, беззахисний, безпомічний, залежний від мами, потреба в молоці	Ягъенце (ягнятко) ЛСГ “Родинні зв’язки”
Маля вівці, покірний, спокійний лякливий, беззахисний, безпомічний, залежний від мами, потреба в молоці, невинність	Особа чоловічої статі стосовно своїх батьків, молоде покоління		Спокійний синок
Пиле (курча) ЛСГ “Тварина”		Загальний простір	Пиленце (курчатко) ЛСГ “Родинні зв’язки”
Маленький птах, той, що рано		Маленький, той, що рано встає,	Беззахисний, наївний синок

встає, беззахисний, безпомічний, залежний, не має зубів, той, що не вміє літати, наївний		беззахисний, наївний	
--	--	-------------------------	--

У колисковій сербського фольклору “Дођи, сине, из горице” (<https://www.mojedete.info/stare-srpske-narodne-uspavanke-za-bebe>) демінутив “криленце” (крильце), в якому ономасіологічна ознака “крило” та ономасіологічний базис *-енце* (зменшено-пестливий суфікс) є результатом концептуальної інтеграції двох вихідних просторів. Атрибути *вихідного простору 1* “Частина тіла” (Літальний орган птахів, комах та деяких ссавців, підтримує в повітрі під час польоту; підтримка, захист) співвідносяться з атрибутами *вихідного простору 2* “Абстрактне поняття” такими характеристиками (опіка, підтримка), утворюючи загальний простір, в який проектується спільні ознаки з обох просторів, такі як *підтримка, захист, опіка*. Ознаки з загального простору проектується в бленд, створюючи нову концептуальну структуру з новими ознаками, такими як, “захист матері” (Див. Таб. 4.8).

Таблиця 4.8

Метафорична модель “Частина тіла” – “Абстрактне поняття”
фольклорного демінутива сербської мови

Вихідний простір 1	Вихідний простір 2	Загальний простір	Змішаний простір (бленд)
Крило ЛСГ “Частина тіла”	Захист		Криленце (крильце) ЛСГ “Абстрактне поняття”
Літальний орган птахів, комах та деяких ссавців, <i>підтримує</i> в повітрі під час польоту; підтримка, захист	Опіка, підтримка	Підтримка, захист, опіка	Захист матері

4.3 Когнітивні метафоричні та метонімічні моделі фольклорних демінутивів у колискових піснях української мови

В українській мові, було виявлено **18** когнітивних моделей: 11 метафоричних і 7 метонімічних. Метафоричні моделі “Рослина” – “Абстрактне поняття”: *квіточки – бажання*, “Власні імена” – “Вік”: *Панасики – діти*, “Тварина” – “Вік”: *котик, котинок – дитина*, “Їжа” – “Речовина”: *бражка – вода*, “Національність” – “Вік”: *циганочка – дівчина*, “Колір” – “Якість”: *біленько – чисто*, “Колір” – “Стан”: *біленький – здоровий*, “Колір” – “Тварина”: *сіренький – кіт*, “Риси характеру” – “Смак”: *добренький – смачний*, “Смак” – “Стан”: *солоденький – безтурботний*, “Температура” – “Стан”: *студенький – байдужий*, а також **7** метонімічних моделей: 2 моделі “Рослина” – “Рослина”: *дубочок – дерево, берізка – гілка*, 2 моделі “Абстрактне поняття” – “Абстрактне поняття”: *жменечка – трішки, мірочка – багато*, “Час” – “Час”: *часинок, часочок – невеликий проміжок часу*, “Температура” – “Температура”: *холодочок – прохолода*, “Розмір” – “Розмір”: *дрібненький – маленький* (Див. Таб. 4.9).

Таблиця 4.9

Когнітивні метафоричні та метонімічні моделі фольклорних демінутивів української мови

№	ЛСГ	Фольклорний демінутив	ЛСГ	Метафоричне значення	Вид когнітивної моделі
1	“Рослина”	квіточки	“Абстрактне поняття”	бажання	метафорична
2	“Власні імена”	Панасики	“Вік”	діти	метафорична
3	“Тварина”	котик, котинок	“Вік”	дитина	метафорична
4	“Їжа”	бражка	“Речовина”	вода	метафорична
5	“Назва етносу”	циганочка	“Вік”	дівчина	метафорична
6	“Колір”	біленько	“Якість”	чисто	метафорична
7	“Колір”	біленький	“Стан”	здоровий	метафорична
8	“Колір”	сіренький	“Тварина”	кіт	метафорична
9	“Риси	добренький	“Смак”	смачний	метафорична

	характеру”				
10	“Смак”	солоденький	“Стан”	спокійний	метафорична
11	“Температура”	студененький	“Стан”	байдужий	метафорична
12	“Рослина”	дубочок	“Рослина”	дерево	<i>метонімічна</i>
13	“Рослина”	берізка	“Частина рослини”	гілка	<i>метонімічна</i>
14	“Абстрактне поняття”	жменечка	“Абстрактне поняття”	трішки	<i>метонімічна</i>
15	“Абстрактне поняття”	мірочка	“Абстрактне поняття”	багато	<i>метонімічна</i>
16	“Розмір”	дрібненький	“Розмір”	малий	<i>метонімічна</i>
17	“Температура”	холодочок	“Температура”	прохолода	<i>метонімічна</i>
18	“Час”	часинок, часочок	“Час”	невеликий проміжок часу	<i>метонімічна</i>

У колисковій українського фольклору “Колишися, колісочко” (Довженко, 1986) фольклорний демінутив “циганочка”, в якому ономасіологічна ознака “циганка” та ономасіологічний базис *-очк-а* (зменшено-пестливий суфікс) є результатом концептуальної інтеграції двох вихідних просторів. Атрибути вихідного простору 1 “Назва етносу” (*Народність індійського походження, що живе невеликими групами майже в усіх країнах світу; смаглявий, хитрий, верткий*) співвідносяться з атрибутами вихідного простору 2 “Вік” певними характеристиками (*Дитина жіночої статі, залежна від дорослого, беззахисний, маленький*), утворюючи загальний простір, в який в процесі метафоричного конструювання проектуються спільні ознаки з обох просторів, такі як *дитина жіночої статі, беззахисний, маленький, смаглявий*. Ознаки з загального простору проектується в бленд, утворюючи нову структуру “смаглява дівчинка”, що є новою інференцією та виступає засобом репрезентації оцінного значення (Див. Таб. 4.9).

Метафорична модель “Національність” – “Вік”
 фольклорного демінутива української мови

Вихідний простір 1	Вихідний простір 2	Загальний простір	Змішаний простір (бленд)
Циганка ЛСГ “Назва етносу”	Дівчинка		Циганочка ЛСГ “Вік”
Народність індійського походження, що живе невеликими групами майже в усіх країнах світу; смаглявий, чорний, хитрий, верткий	Дитина жіночої статі, маленька, беззахисна	смаглявий, чорний, хитрий, дитина жіночої статі	Смаглява дівчинка

У колисковій українського фольклору “Ой спи, дитя, без сповиття” (Довженок, 1986) фольклорний демінутив “*квіточка*”, в якому ономасіологічна ознака “*квітка*” та ономасіологічний базис, який виражений зменшено-пестливим суфіксом *-очк-а* є результатом концептуальної інтеграції двох вихідних просторів. Атрибути *вихідного простору 1* “*Рослина*” (Частина рослини, що складається з пелюсток, барвистий, яскравий, помітний) співвідносяться з атрибутами *вихідного простору 2* “*Абстрактне поняття*” певними характеристиками (Прагнення, потяг до здійснення чого-небудь, хотіння), утворюючи *загальний простір*, в який в процесі метафоричного конструювання проектуються спільні ознаки з обох просторів, такі як *яскравий, помітний, прагнення*. Ознаки з загального простору проектується в бленд, утворюючи нову структуру “*сильне бажання*”, що є новою інференцією та виступає засобом репрезентації оцінного значення (Див. Таб. 4.10).

Таблиця 4.11

Метафорична модель “Рослина” – “Абстрактне поняття”
 фольклорного демінутива української мови

Вихідний простір 1	Вихідний простір 2	Загальний простір	Змішаний простір (бленд)
Квітка ЛСГ “Рослина”	Бажання		Квіточка ЛСГ “Абстрактне поняття”
“Частина рослини, що складається з маточки, тичинки й пелюсток навколо них”, барвистий, яскравий, помітний той, що має приємний запах, красивий	Прагнення, потяг до здійснення чого-небудь, хотіння	яскравий, помітний прагнення, потяг	Сильне бажання (матері)

Таблиця 4.12

Метафорична модель “Власні імена” – “Вік” фольклорного демінутива
 української мови

Вихідний простір 1	Вихідний простір 2	Загальний простір	Змішаний простір (бленд)
Панас ЛСГ “Власні імена”	Діти		Панасики ЛСГ “Вік”
Власне ім’я, назва дитячої гри	Сини й дочки різного віку, маленькі, майбутнє покоління	Особливе ім’я, маленький	Маленькі дітки

Українській мові притаманні не лише іменникові метафоричні моделі, але й **прикметникові** (Див. Таб. 4.12). Наприклад, у колисковій українського фольклору “Ой красно-ясно” (Довженок, 1986) прикметниковий демінутив “студененький”, в якому ономасіологічна ознака “студений” та ономасіологічний базис *-еньк-ий* (зменшено-пестливий суфікс) є результатом концептуальної інтеграції двох вихідних просторів. Атрибути *вихідного простору 1* “Температура” (дуже холодний) співвідносяться з атрибутами *вихідного простору 2* “Стан” певними характеристиками (*нерідний, чужий, не свій,*

нечутливий, нечуйний), утворюючи загальний простір, в який в процесі метафоричного конструювання проектується спільні ознаки з обох просторів, такі як дуже холодний, нечутливий, нечуйний. Ознаки з загального простору проектується в бленд, утворюючи нову структуру “байдужа матінка”, що є новою інференцією та виступає засобом репрезентації оцінного значення (Див. Таб. 4.12).

У колисковій українського фольклору “Ой у саду зелененькім пташата співають” (Довженко, 1986) прикметниковий демінутив “солоденький”, в якому ономасіологічна ознака “солодкий” та ономасіологічний базис -еньк-ий (зменшено-пестливий суфікс) є результатом концептуальної інтеграції двох вихідних просторів. Атрибути *вихідного простору 1* “Смак” (має приємний смак, викликає приємні відчуття, дає насолоду) співвідносяться з атрибутами *вихідного простору 2* “Стан” (приємний для ока, виражає задоволення, радість, насолоду, безтурботний), утворюючи загальний простір, в який в процесі метафоричного конструювання проектується спільні ознаки з обох просторів, такі як *приємний, безтурботний*. Ознаки з загального простору проектується в бленд, утворюючи нову структуру “спокійна дитина”, що є новою інференцією та виступає засобом репрезентації оцінного значення (Див. Таб. 4.12).

Таблиця 4.13

Прикметникові метафоричні моделі “Температура” – “Стан”
 “Смак” – “Стан” “Риси характеру” – “Смак” “Колір” – “Стан”
 фольклорних демінутивів української мови

Вихідний простір 1	Вихідний простір 2	Загальний простір	Змішаний простір (бленд)
Студений ЛСГ “Температура”	Байдужий		Студенький ЛСГ “Стан”
Дуже холодний	Нерідний, чужий, не свій, який не виявляє співчуття, нечутливий,	Дуже холодний, нечутливий, нечуйний	Байдужий (матінка)

	нечуйний		
Солодкий ЛСГ “Смак”	Спокійний		Солоденький ЛСГ “Стан”
Який має <i>приємний</i> смак, смачний, викликає приємні відчуття, дає насолоду	<i>Приємний</i> для ока, виражає задоволення, радість, насолоду, безтурботний	Приємний, безтурботний	Спокійний (дитинка)
Добрий ЛСГ “Риси характеру”	Смачний		Добренький ЛСГ “Смак”
Для якого характерна взаємна прихильність, симпатія, близький, який приносить добро, задоволення, радість, доброзичливий	Приємний на смак	Приємний на смак, який приносить добро, задоволення	Смаченький
Білий ЛСГ “Колір”	Здоровий		Біленький ЛСГ “Стан”
Який кольором наближається до крейди, молока, снігу; світлий, чистий, прозорий, світлошкірий	Той, що має здоров’я, непошкоджений, неуражений, сильний, дужий	Світлошкірий, непошкоджений, неуражений	Здоровенький (тіло)

Українська мова вирізняється серед інших мов дослідження **прислівниковою** метафоричною моделлю. (Див. Таб. 4.13). Наприклад, у колисковій українського фольклору “Баю, баю, дитино” (Довженок, 1986) прислівниковий демінутив “*біленько*”, в якому ономасіологічна ознака “*біло*” та ономасіологічний базис *-еньк-о* (зменшено-пестливий суфікс) є результатом концептуальної інтеграції двох вихідних просторів. Атрибути *вихідного простору 1* “Колір” (який кольором наближається до крейди, молока, снігу; світло, чисто,

прозора) співвідносяться з атрибутами *вихідного простору 2* “Якість” певними характеристиками (*не брудно, не замазане, випране, свіже, не ношене, охайне*), утворюючи загальний простір, в який в процесі метафоричного конструювання проектується спільні ознаки з обох просторів, такі як *дуже світло, чисто, прозора, охайно*. Ознаки з загального простору проектується в бленд, утворюючи нову структуру “чистенько”, що є новою інференцією та виступає засобом репрезентації оцінного значення (Див. Таб. 4.13).

Таблиця 4.14

Прислівникова метафорична модель
 “Колір” – “Стан” фольклорного демінутива української мови

Вихідний простір 1	Вихідний простір 2	Загальний простір	Змішаний простір (бленд)
Біло ЛСГ “Колір”	Чисто		Біленько ЛСГ “Якість”
Який кольором наближається до крейди, молока, снігу; світло, чисто, прозора	Не брудно, не замазане, випрано, свіжо, не ношено, охайно	Світло, чисто, прозора, свіжо, охайно	Чистенько

Прикладом *метонімічної моделі* “Рослина”–“Рослина” у колисковій української мови “Ой люлі, дитя, спать” (Довженок, 1986) є фольклорний демінутив “*берізка*”, в якому ономасіологічна ознака “*береза*” та ономасіологічний базис *-к-* (зменшено-пестливий суфікс) є результатом концептуальної інтеграції двох вихідних просторів. Атрибути 2 *вихідних просторів* “*Рослина*” утворюють загальний простір, в який в процесі метафоричного конструювання проектується спільні ознаки з обох просторів, такі як *невеликий боковий відросток, тоненьке довге гілля*. Ознаки з загального простору проектується в бленд, створюючи нову концептуальну структуру з новими ознаками, такими як, “тонка гілочка”, що значно звужує пряме значення слова на основі метонімії (Див. Таб. 4.14).

Таблиця 4.15

Метонімічні моделі “Рослина” – “Рослина” фольклорних демінутивів української мови

Вихідний простір 1	Вихідний простір 2	Загальний простір	Змішаний простір (бленд)
Береза ЛСГ “Рослина”	Гілка		Берізка ЛСГ “Рослина”
Лісове білокоре дерево, тоненьке довге гілля і серцевидним листям	Невеликий боковий відросток, пагін дерева	Невеликий боковий відросток, тоненьке довге гілля	Тонка гілочка
Дуб ЛСГ “Рослина”	Дерево		Дубочок ЛСГ “Рослина”
Багаторічне листяне дерево з міцною деревиною та плодами, твердий, надійний, великий	Багаторічна рослина з твердим стовбуром і гіллям, що утворює крону	Багаторічне, міцне дерево	Невеличке дерево

Метонімічною моделлю вирізняється українська мова (Див. Таб. 4.15). у колисковій українського фольклору “Баю, баю, дитино” (Довженок, 1986) прикметниковий демінутив “сіренький”, в якому ономасіологічна ознака “сірий” та ономасіологічний базис *-еньк-ий* (зменшено-пестливий суфікс) є результатом концептуальної інтеграції двох вихідних просторів. Атрибути *вихідного простору 1* “Колір” (середній між білим і чорним, барва попелу, неяскравий, тьмяний, безбарвний, однотонний) співвідносяться з атрибутами *вихідного простору 2* “Тварина” певними характеристиками (Свійська тварина родини котячих, що знищує мишей і щурів, сірий, білий, чорний, різнокольоровий), утворюючи загальний простір, в який в процесі метафоричного конструювання проектується спільні ознаки з обох просторів, такі як сіренька тварина. Ознаки з загального простору проектується в бленд, утворюючи нову структуру “сіренький” (*котик*),

що є новою інференцією та виступає засобом репрезентації оцінного значення (Див. Таб. 4.16).

Таблиця 4.16

Метонімічна модель “Колір” – “Тварина” фольклорного демінутива української мови

Вихідний простір 1	Вихідний простір 2	Загальний простір	Змішаний простір (бленд)
Сірий ЛСГ “Колір”	Кіт		Сіренький ЛСГ “Тварина ”
Колір, середній між білим і чорним, барва попелу, неяскравий, тьмянний, безбарвний, однотонний	Свійська тварина родини котячих, що знищує мишей і щурів, сірий, білий, чорний, різнокольоровий	Сірий кіт	Сіренький (котик)

Концептуальна картина світу з його морально-етичними правилами закладається у ранньому дитячому віці насамперед через колискові пісні. Як і в загальнонаціональній народнопоетичній творчості, у колискових піснях, центральними виступають образи дитини і матері. Поетичний образ дитини виступає у формі звертання, найчастіше звертання-словосполучення у формі демінутивів, котрі вживаються як у прямому, так і в метафоричному значенні у всіх мовах дослідження, але їхню найбільшу кількість виявлено у новогрецькій мові, наприклад: *αρνάκι, πουλάκι, αηδονάκι, αυγούλα, αστεράκι, διαμαντάκι, λουλουδάκι; жагъенце, пиленце, звездице; циганочко*. Подані приклади доводять, що у колискових піснях відбиваються усталені асоціативні зв’язки з образами рослинного і тваринного світу.

4.4 Зіставлення когнітивних метафоричних та метонімічних моделей фольклорних демінутивів у колискових піснях новогрецької, сербської та української мов

Таблиця 4.17

Когнітивні метафоричні моделі новогрецької, сербської та української мов та їхня граматична та морфонологічна комбінаторика

№	Когнітивна метафорична модель	Мова	Приклад ФД	Демінутивний суфікс та його рід, частина мови	Морфонологічні зміни
1	“Тварина” – “Вік”	новогрецька	αρνάκι	-άκι (с.р.), іменник	відсутні
		новогрецька	πουλάκι	-άκι (с.р.), іменник	відсутні
		новогрецька	αηδονάκι	-άκι (с.р.), іменник	зміна наголосу
		українська	котик	-ик (ч. р.), іменник	чергування /i/ у закритому складі з /o/, /e/
2	“Нежива природа” – “Вік”	новогрецька	αστεράκι	-άκι (с.р.), іменник	зміна наголосу
		новогрецька	διαμαντάκι	-άκι (с.р.), іменник	зміна наголосу
		сербська	звездица	-ица (ж.р.), іменник	відсутні
3	“Тварина” – “Родинні зв’язки”	сербська	јагњенце	-енце (с.р.), іменник	відсутні
		сербська	пиленце	-енце (с.р.), іменник	відсутні
4	“Природне явище” – “Вік”	новогрецька	αυγούλα	-ούλα (ж.р.), іменник	лабіалізація приголосного, регресивна акомодация за м’якістю
5	“Природне явище” – “Речовина”	сербська	росица	-ица (ж.р.), іменник	відсутні
6	“Частина тіла” – “Вік”	новогрецька	карδούλα	-ούλα (ж.р.), іменник	лабіалізація приголосного

7	“Частина тіла” – “Абстрактне поняття”	сербська	криленце	-енце (с.р.), іменник	відсутні
8	“Рослина” – “Вік”	новогрецька	λουλουδάκι	-άκι (с.р.), іменник	зміна наголосу
9	“Абстрактне поняття” – “Вік”	новогрецька	αγγελούδι	-ούδι (с.р.), іменник	зміна наголосу
10	“Персонім” – “Вік”	новогрецька	φιλαράκι	-άκι (с.р.), іменник	вставка, зміна наголосу
11	“Іжа” – “Речовина”	українська	бражка	-к-а (ж.р.), іменник	консонантна акомодация
12	“Назва етносу” – “Вік”	українська	циганочка	-очк-а (ж.р.), іменник	лабіалізація приголосного
13	“Власні імена” – “Вік”	українська	Панасики	-ик-и (множина)	відсутні
14	“Рослина” – “Абстрактне поняття”	українська	квіточки	-очк-и (множина)	лабіалізація приголосного
15	“Колір” – “Стан”	українська	біленький	-еньк-ий (прикметник)	зміна наголосу
16	“Колір” – “Тварина”	українська	сіренький	-еньк-ий (прикметник)	зміна наголосу
17	“Риси характеру” – “Смак”	українська	добренький	-еньк-ий (прикметник)	відсутні
18	“Смак” – “Стан”	українська	солоденьки й	-еньк-ий (прикметник)	зміна наголосу
19	“Температура” – “Стан”	українська	студенький	-еньк-ий (прикметник)	зміна наголосу
20	“Колір” – “Якість”	українська	біленько	-еньк-о (прислівник)	зміна наголосу

Найпродуктивнішими КММ у мовах дослідження виявилися: “Тварина” – “Вік”, “Нежива природа” – “Вік”, “Тварина” – “Родинні зв’язки” (Див. Таб. 4.17).

4 КММ “Тварина” – “Вік”: 3 КММ виявлено у новогрецькій мові *αρνάκι* – *παιδάκι* (ягнятко – дитинка), *πουλάκι* – *παιδάκι* (пташка – дитинка), *αηδονάκι* – *παιδάκι* (соловейко – дитинка) та одну в українській мові *котик* – *дитинка*. Для

цієї КММ у новогрецькій мові продуктивним є демінутивний суфікс **-όκι**, граматична валентність якого виявляється у частиномовній приналежності до іменника середнього роду, морфонологічні зміни, а саме, зміна наголосу відбувається лише в одній КММ (*αηδονάκι – παιδάκι*). Для КММ “Тварина” – “Вік” української мови продуктивним є демінутивний суфікс **-ик**, граматична валентність якого виявляється у частиномовній приналежності до іменника чоловічого роду, а фонемна дистрибуція полягає у чергуванні /i/ у закритому складі з /o/.

З КММ “Нежива природа” – “Вік”: 2 КММ новогрецької мови *αστεράκι–παιδάκι* (зірочка – дитинка) *διαμαντάκι – παιδάκι* (діамантик – дитинка) та одна сербської мови *звездица – дитина* (зірочка – дитинка). Для цієї КММ новогрецької мови продуктивним є демінутивний суфікс **-όκι**, граматична валентність якого виявляється у частиномовній приналежності до іменника середнього роду, фонемна дистрибуція полягає у зміні наголосу з кореня іменника на демінутивний суфікс. Для КММ “Тварина” – “Вік” сербської мови продуктивним є демінутивний суфікс **-иц-а**, граматична валентність якого виявляється у частиномовній приналежності до іменника жіночого роду, морфонологічні зміни відсутні.

КММ “Тварина” – “Родинні зв’язки” є продуктивною лише для сербської мови *јагњенце – син* (ягнятко – син), *пиленце – син* (курчатко – син), демінутивний суфікс **-енц-е**, граматична валентність якого виявляється у частиномовній приналежності до іменника середнього роду, морфонологічні зміни відсутні.

Наявність в українській і новогрецькій мовах майже однакової кількості КММ (в українській – 11, в новогрецькій – 10) сигналізує про психоментальну сутність характеру українців і греків максимально поетизувати та естетично сприймати навколишній світ, осмислювати його та образно матеріалізувати емоції.

У десятиох з двадцяти КММ вихідним простором є лексема, що належить до ЛСГ “Вік” (дитинка, дівчинка) або “Родинні зв’язки” (синок). Отже, національно-мовна (ментально-психічна) оцінка дійсності активізує демінутивні форми, щоб виразити почуття (голубливість, мрійливість, пестливість, замилювання, ніжність, захоплення), а також оцінне ставлення до істоти (дитинки, дівчинки, синка). Називаючи дитинку *ягнятком*, представники балканських народів – греки та серби – за давньою магічною дією заплакане дитя відносили до отари овець, аби йому “відбекали плач”, тобто для балканської картини світу є важливим, щоб дитина була спокійною. Українці, називаючи дитинку *котиком*, прагнули, щоб вона швидко та міцно заснула, бо для українців кіт – це тотемна тварина, що легко засинає.

Таблиця 4.18

Когнітивні метонімічні моделі новогрецької, сербської та української мов та їхня морфонологічна та граматична комбінаторика

№	Когнітивна метонімічна модель	Вид Когнітивної метонімічної моделі	Мова	Приклад ФД	Демінутивний суфікс, його рід, частина мови	Морфонологічні зміни
1	“Рослина” – “Рослина”	Рід – Вид	укр.	дубочок	-очок (ч.р.), іменник	зміна наголосу, лабіалізація приг.
		Рід – Вид	новогр.	χортара́κι	-а́κι (с.р.), іменник	зміна наголосу
2	“Абстрактне поняття” – “Абстрактне поняття”	Рід – Вид	укр.	жменечка	-ечк-а (ж.р.), іменник	Регресивна акомодация за м’якістю
		Рід – Вид	укр.	мірочка	-очк-а (ж.р.), іменник	лабіалізація приг.
3	“Рослина” – “Частина рослини”	Вид – Рід	укр.	берізка	-к-а (ж.р.), іменник	чергування /i/ у закритому складі з /o/, /e/, консонантна акомодация
4	“Частина рослини” –	Рід – Вид	новогр.	κλαράκι	-а́κι (с.р.), іменник	відсутні

	“Рослина”					
5	“Розмір” – “Розмір”	Рід – Вид	укр.	дрібненьк ий	-еньк-ий (прикметни к)	відсутні
6	“Темпе ратура” – “Темпе ратура”	Рід – Вид	укр.	холодочо к	-очок (ч.р.) іменник	зміна наголосу, лабіалізація приг.
7	“Час” – “Час”	Рід – Вид	укр.	часинок, часочок	-инок (ч. р.), -очок (ч. р.) іменник	зміна наголосу, лабіалізація приг.

Біатріс Уоррен [Warren 1990], досліджуючи метонімію, зазначає, що, якщо метафора – це семантична операція (що передає певні якості), то метонімія – синтаксисична. Метафора як семантична операція пов'язана з перенесенням лише частини ознак з області-джерела на область-мету. З'єднання частини одного концепту з іншим обумовлює вертикальний характер цього зв'язку, її парадигматичність (на що, як відомо, вказував ще Р. Якобсон, протиставляючи метафору метонімії). Таке по'єднання довільне, його не існує в реальності, що і обумовлює у результаті гіпотетичний характер метафори.

У метонімії відбувається цілісне накладання концепту-джерела (*сіренький*) на концепт-мету (*сіренький котик*). Мовна лінійність, або синтагматичність є наслідком суміжності на ментальному рівні концептуальних одиниць, що взаємодіють в метонімії. Ця суміжність реальна, а не гіпотетична, як в метафорі: наявна властивість області-мети (*сіренький котик*) виділяється через експліцитне представлення області-джерела (*сіренький*).

Саме множинність можливих асоціативних зв'язків, тобто, проєкцій, що зв'язують дві концептуальні області метафори, обумовлює наявність в мові різних мовних виразів, що реалізують концептуальну метафору. Метонімії на відміну від метафор завжди одиничні, одиничним є зв'язок їх складових одиниць. Цей зв'язок може бути різного виду: зв'язок частини і цілого, виробника і продукту, посудини і його вмісту та інше, але між двома концептами, що взаємодіють у метонімії, зв'язок завжди один.

Метафора, як правило, виходить за межі синтагми, метонімія залишається у рамках однієї синтагми. Також, у метафорі область-джерело і область-мета можуть бути пов'язані різними асоціаціями, а в метонімії основним є лише одне відношення. У метонімії йдеться не про приписування частини ознак одного концепта іншому, а про референційне зрушення: в результаті цілісного накладання концепту-джерела на концепт-мету (*сіренький* на *котик*) лексична одиниця, що реалізує перший концепт переймає на себе референційну функцію лексичної одиниці, що реалізує другий концепт [Warren 1990]

З розвитком когнітивних підходів розуміння традиційного визначення метонімії як переносу значення на основі суміжності набуло додаткових рис. Антоніо Барселона зазначає, що в метонімії сфера-джерело та сфера-мішень належать *одному концептуальному простору*, але більш широкому [Barcelona 2000, с. 236-240].

Найпродуктивнішими когнітивними метонімічними моделями у мовах дослідження виявилися: “Рослина” – “Рослина”(2) та “Абстрактне поняття” – “Абстрактне поняття” (2) (Див. Таб. 4.18).

Для когнітивної метонімічної моделі “Рослина” – “Рослина” у новогрецькій мові продуктивним є демінутивний суфікс **-óki**, граматична валентність якого виявляється у частиномовній приналежності до іменника середнього роду, на морфологічному рівні відбувається зміна наголосу. Для української мови продуктивним є демінутивний суфікс **-очок**, граматична валентність якого виявляється у частиномовній приналежності до іменника чоловічого роду, а фонемна дистрибуція полягає у зміні наголосу та лабіалізації приголосного.

Когнітивна метонімічна модель “Абстрактне поняття” – “Абстрактне поняття” є продуктивною для української мови. Демінутивні суфікси **-ечк-а** та **-очк-а** граматична валентність яких виявляється у частиномовній приналежності до іменників жіночого роду, а фонемна дистрибуція полягає у регресивній акомодатії за м’якістю та лабіалізації приголосного.

Висновки до розділу 4

Підсумком механізму концептуальної інтеграції є бленд, внаслідок якого створюється новий простір, новий концепт, що функціонує в нових умовах. Механізм інтеграції ментальних просторів не зводиться лише до лінійного складання початкових елементів. Бленд утворює “амальгаму” ментальних просторів, здатну до подальшого розвитку.

У новогрецькій мові побудовано 10 метафоричних та 2 метонімічні моделі фольклорних демінутивів. В усіх (10 з 10) метафоричних моделях фольклорних демінутивів другим вихідним простором є “*Вік*”, що проектується в бленд з різними відтінками значень, наприклад, *спокійна, голосиста, цінна (дитинка)*. Ці відтінки значень надаються вихідним простором 1, що разом з вихідним простором 2 проектується в загальний простір, створюючи бленд з архісемою “*Дитина*”. Найуживанішою (3 з 10) метафоричною моделлю ФД новогрецької мови виявилася модель “*Тварина*”–“*Вік*”, а метонімічною моделлю ФД (2 з 2) “*Рослина*”–“*Рослина*”.

У сербській мові виявлено лише 5 метафоричних моделей ФД, метонімічних моделей ФД виявлено не було. Це найменша кількість метафоричних моделей, у порівнянні з іншими мовами дослідження. Найуживанішою метафоричною моделлю ФД (2 з 5) виявилась модель “*Тварина*” – “*Родинні зв’язки*”.

В українській мові виявлено найбільшу кількість метафоричних (11) та метонімічних (7) моделей ФД у порівнянні з іншими мовами дослідження. Найуживанішими метонімічними моделями ФД є “*Рослина*” – “*Рослина*” (2 з 7) та “*Абстрактне поняття*” – “*Абстрактне поняття*”(2 з 7). Особливістю української мови є наявність не лише іменникових, але й прикметникових метафоричних та метонімічних моделей ФД, наприклад, “*Колір*” – “*Стан*”, “*Температура*” – “*Стан*”, “*Розмір*” – “*Розмір*” та прислівникової метафоричної моделі ФД “*Колір*” – “*Якість*”.

Когнітивні метафоричні моделі у мовах дослідження, що внаслідок концептуальної інтеграції утворили бленд, який належить до ЛСГ “Вік” або ЛСГ “Родинні зв’язки” присутні у всіх мовах та найбільше поширені у новогрецькій: “Тварина” – “Вік” *αρνάκι – παιδάκι* (ягнятко – спокійна дитинка), *πουλάκι – παιδάκι* (пташка – дитинка, що рано прокидається), *αηδονάκι – παιδάκι* (соловейко – голосиста дитинка), “Нежива природа” – “Вік”: *αστεράκι – παιδάκι* (зірочка – яскрава дитинка) *διαμαντάκι – παιδάκι* (діамантик – цінна дитинка), “Природне явище” – “Вік” *αυρούλα – παιδάκι* (зоренька – дитинка, що рано прокидається), “Рослина” – “Вік” *λουλουδάκι – παιδάκι* (квіточка – красива дитинка), “Абстрактне поняття” – “Вік” *αγγελούδι – παιδάκι* (янголятко – дитинка, божественної (нелюдської краси), “Частина тіла” – “Вік” *καρδούλα – παιδάκι* (серденько – дорога, рідна дитинка), “Персонім” – “Вік” *φιλαράκι – παιδάκι* (дружок – дитинка). У сербській мові 3 КММ “Тварина” – “Родинні зв’язки” *јагњенце – син* (ягнятко – спокійний синочок), *пиленце – син* (курчатко – беззахисний синочок) та “Нежива природа” – “Вік” *звездице – дитина* (зірочка – яскрава дитинка), в українській мові також 3 КММ “Тварина” – “Вік” *котик – дитинка – сонько*, “Власні імена” – “Вік” *Панасики – дітки*, “Назва етносу” – “Вік” *циганочка – смуглява дівчинка*.

Найпродуктивніші КММ у мовах дослідження – це “Тварина” – “Вік”(4 КММ), “Нежива природа” – “Вік” (3 КММ), “Тварина” – “Родинні зв’язки”(2 КММ), когнітивні метонімічні моделі: “Рослина” – “Рослина”(2) та “Абстрактне поняття” – “Абстрактне поняття”

Наявність в українській і новогрецькій мовах майже однакової кількості КММ (в українській – 11, в новогрецькій – 10) сигналізує про психоментальну сутність характеру українців і греків максимально поетизувати та естетично сприймати навколишній світ, осмислювати його та образно матеріалізувати емоції.

Національний світогляд, що проєктується колективною мовною свідомістю, формується у межах когнітивних метафоричних моделей певної етномовної культури.

ВИСНОВКИ

Теоретична концепція дисертації базується на таких положеннях.

Комбінаторний потенціал демінутивів розкривається у семасіологічному (від форми до значення) та ономасіологічному (від значення до форми) аспектах. Демінутивна деривація пов'язана із взаємодією двох морфем: кореневої та афіксальної, в ході якої трансформується семантика смислів і, відповідно, відображаються знання про світ. Демінутивний суфікс, приєднуючись до твірної основи, трансформує та уточнює її семантику. Внутрішня валентність (потенційна сполучуваність) демінутивного суфікса виражається у їх вибірковій комбінаториці з основами певних частин мови. Внутрішня семантична валентність афікса відбувається за рахунок прирощення зменшеного (об'єктивно-логічного), зменшувально-оцінного та емоційно-оцінного компонента.

У реалізації кожним демінутивним суфіксом зменшувально-пестливого та емоційно-оцінного значення важливу роль відіграє рід основи, до якої він приєднується. Особливістю новогрецької мови є сполучуваність демінутивного суфікса середнього роду *-άκι* з твірними основами всіх трьох родів та суфіксів середнього роду *-ούδι* та *-όπουλο* з твірними основами чоловічого роду. При додаванні цих суфіксів рід іменника змінюється на середній, наприклад, *ο φίλος – το φίλαράκι, ο άγγελος – το αγγελούδι, ο ρήγας – το ρηγόπουλο*.

Усі три порівнювані мови належать до флективних мов синтетичного ладу, тому на граматичному рівні зумовлюється пріоритетність у вираженні категорії демінутивності за допомогою синтетичного словотвірного способу – суфіксації. Окрім суфіксації, до синтетичного способу належить суплетивне вираження категорії демінутивності – що, як правило, представлене в групі фольклорних демінутивів на позначення дитинчат. Суплетивні утворення представлені в колискових піснях сербської мови і зазвичай виражають об'єктивну зменшеність (наприклад: *ован – јагње, мачор – маце, петао – пиле*).

Багатство демінутивних утворень і значень саме в українській мові пояснюється її приналежністю до східнослов'янської підгрупи мов, які

вирізняються не лише з-поміж мов індоєвропейської родини, але й серед інших слов'янських великою кількістю демінутивів. Етноспецифіка мовної картини світу проявляється на всіх рівнях мовної структури. Українське колективне несвідоме – наскрізь позитивне, українці вирізняються емоційністю, чутливістю та ліризмом.

Аналізуючи демінутиви у колискових піснях трьох мов, виявлено найбільшу частотність їх уживання: у новогрецькій мові – це демінутив середнього роду *το παιδάκι* (“дитинка”), вжитий 11 разів, у сербській мові – демінутив чоловічого роду *санак* (“сонок”), ужитий 20 разів, та в українській мові прикметник *маленький* – ужитий 19 разів.

Творення демінутива передбачає формування ономасіологічної структури на підставі виявлення мотиваційної бази та селекції мотиватора з різних сфер: істинних (пропозитивно-диктумна сфера), оцінних (сфера модусу), метафоричних (асоціативно-термінальна сфера) та змішаних (пропозиційно-диктумна та асоціативно-термінальна сфери). Когнітивні механізми пропозитивно-диктумної сфери базуються на метонімії та розкриваються у широкому контексті. Когнітивні механізми модусної мотивації демінутивів розкриваються в умовах внутрішньої комбінаторики, коли ономасіологічний базис активізує оцінний компонент модусу, який впливає на формування у демінутива семантики “малості” та “пестливості”. Зовнішня комбінаторика модусної мотивації демінутивів розкривається у широкому контексті як концептуальне переміщення від іменника до фольклорного демінутива.

Комбінаторна семантика демінутивів виражається в їхній парадигматиці (семантиці) та синтагматиці (комбінаториці). Парадигматичні відношення демінутивів представлені дев'ятьма спільними ЛСГ: “Тварини”, “Рослини”, “Нежива природа”, “Родинні зв'язки”, “Артефакти”, “Приміщення”, “Вік”, “Стан”, “Частини тіла”.

Процес концептуальної інтеграції – це основа для конструювання метафоричного значення демінутивів, що моделюється через часткові

відповідності між вихідними ментальними просторами і вибірковою проєкцією атрибутів кожного з вихідних просторів у новий змішаний простір (бленд), де відбувається виникнення емерджентної (нової) структури.

Метафоричне моделювання демінутивів відбувається через вербалізацію корелятивних в асоціативному плані понять, тобто за допомогою зв'язку між поняттєвими сферами, що утворюють метафоричні моделі. Метафорична модель містить вихідну і нову поняттєві сфери метафоричної проєкції та семантико-когнітивний формант, який інтегрує ці сфери за схожою рисою, такою як форма, колір, звук, стан, оціночність, функціональність та ін.

У новогрецькій мові виявлено 10 метафоричних та 2 метонімічні моделі фольклорних демінутивів. В усіх (10 з 10) метафоричних моделях фольклорних демінутивів другим вихідним простором є “Дитина”, що проєктується в бленд з різними відтінками значень. Ці відтінки значень надаються вихідним простором 1, що разом з вихідним простором 2 проєктуються в загальний простір, створюючи бленд з архісемою “Дитина”, що належить до ЛСГ “Вік”. Найуживанішою (3 з 10) метафоричною моделлю ФД новогрецької мови виявилася модель “Тварина” – “Вік”, а метонімічною моделлю ФД (2 з 2) “Рослина” – “Рослина”.

У сербській мові виявлено лише 5 метафоричних моделей ФД. Найуживанішою метафоричною моделлю ФД (2 з 5) виявилась модель “Тварина” – “Родинні зв'язки”.

В українській мові виявлено найбільшу кількість метонімічних (7) моделей ФД порівняно з іншими мовами дослідження. Найуживанішими метонімічними моделями ФД є “Абстрактне поняття” – “Абстрактне поняття”(2 з 7). Особливістю української мови є наявність не лише іменникових, але й прикметникових метафоричних та метонімічних моделей ФД та прислівникової метафоричної моделі “Колір”–“Якість”.

Найпродуктивніші КММ у трьох мовах дослідження – це “Тварина” – “Вік” (4 КММ), “Нежива природа” – “Вік” (3 КММ), “Тварина” – “Родинні зв'язки”

(2 КММ), когнітивні метонімічні моделі: “Рослина” – “Рослина”(2) та “Абстрактне поняття” – “Абстрактне поняття” (2).

Демінутивне семантичне градування притаманне українській та сербській мовам, в новогрецькій мові на матеріалі колискових пісень цього явища не виявлено.

Наявність в українській і новогрецькій мовах майже однакової кількості КММ (в українській – 11, в новогрецькій – 10) сигналізує про психоментальну сутність характеру українців і греків максимально поетизувати та естетично сприймати навколишній світ, осмислювати його та образно матеріалізувати емоції.

Національний світогляд, що проєктується колективною мовною свідомістю, формується у межах когнітивних метафоричних моделей певної етномовної культури. Представники балканських народів – греки та серби немовля – маленьку дитину найчастіше називають *ягнятком*, *зіронькою*, а українці – *котиком*. Це пояснюється тим, що балканські народи за давньою магичною дією заплакане дитя відносили до отари овець, аби йому “відбекали плач”, тобто для балканської картини світу є важливим, щоб дитина була спокійною і не плакала, а для українців кіт – це тотемна тварина, що легко засинає, цього бажали і для дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абросимова Л. С. Рефлексия когнитивности в экспрессивном словообразовании. *Проблемы истории, филологии, культуры*. Москва–Магнитогорск–Новосибирск. 2011. №1(31). С. 247–254.
2. Андрамонова Н. А. Синтагматические постулаты Казанской лингвистической школы. *Филология и культура*. 2013. №1. С. 7–11.
3. Антонов С. К. Сопоставительная характеристика русских и болгарских деминутивов в сфере имен существительных. Автореф. канд. дис... Москва. 1976.
4. Апресян Ю. Д. Избранные труды: Лексическая семантика (синонимические средства языка). Москва : Языки русской культуры. 1995. Т. I. 472 с.
5. Аракин В. Д. Типология языков и проблемы методического прогнозирования. Москва : 1989.
6. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике. Москва. 2003.
7. Арутюнова Н. Д. *Язык и мир человека*. Москва : Языки русской культуры. 1999.
8. Асимопулос П. Уменьшительные суффиксы: сопоставительный анализ морфосемантических особенностей в современном греческом, русском и сербском языках. *Филолог* (1) 23–31. 2016.
9. Бабина Л. В. Вторичная репрезентация концептов в языке : дисс. ... док. филолог. Тамбов. 2003. 341 с.
10. Баган М. П. Конотативний простір сучасної української дитячої поезії. *International journal of philology*. 2021. Vol. 12. № 1. С. 22-29.
11. Березин Ф. М. История лингвистических учений. Москва. 1984. 319 с.
12. Беркешук І. С. Демінутиви та аугментативи – виразники українського менталітету. *Філологічні студії*. 2016.14. С. 20–26.

13. Білоусенко І. О., Іншакова К. А. [та ін.] Нариси з історії українського словотворення (іменникові конфікси) : [монографія]. Запоріжжя; Кривий Ріг : ЛПС. 2010. 482 с.
14. Бодуэн де Куртенэ И. А. Избранные труды по общему языкознанию : в 2 т. Москва : Изд-во Академии наук СССР. 1963. Т. 1. 384 с.
15. Бодуэн де Куртенэ И. А. Языковедение и язык: Исследования, замечания, программы лекций. Москва : Издательство ЛКИ. 2010. 212 с.
16. Бондарко А. В. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии. Ленинград : Наука. 1983. 208 с.
17. Бошквич Р. Основы сравнительной грамматики славянских языков: Фонетика и словообразование. Москва. 1984. 304 с.
18. Бук С. Н. Основи статистичної лінгвістики: навчально-методичний посібник / відп. редактор проф. Ф. С. Бацевич. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка. 2008. 124 с.
19. Будагов Р. А. Сравнительно-семасиологические исследования: романские языки. 2004.
20. Бурка Н. А. Зміни синтагматики приголосних фонем на початку слова у давньоанглійський період. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*: серія «Філологія». Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69). Ч. 1. С. 77–80.
21. Быбина З. И. Категория диминутивности в современном немецком языке : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Минск. 1978. 20 с.
22. Валюх З. О. Словотвірна парадигматика іменника в українській мові : монографія. Київ : АСМІ. 2005. 356 с.
23. Васильев Л. М. Теория семантических полей. *Вопросы языкознания*. 1971. № 5. С. 105 – 113.
24. Ващенко В. С. Стилiстичнi явища в українській мові. Харків : Вид-во Харківського університету. 1958.

25. Вендина Т. И. Введение в языкознание. Москва: Высшая школа. 2001. 288 с.
26. Вендина Т. И. Дифференциация славянских языков по данным словообразования. Москва: Наука, 1990. 168 с.
27. Виноградов В. В. Из истории русского синтаксиса. Москва : Изд-во Московского университета. 1958.
28. Влавацкая М. В. Взаимосвязь семантики и сочетаемости слова как проблема комбинаторной семасиологии. *Культурология, филология, искусствоведение: актуальные проблемы современной науки*: сб. ст. по матер. VII междунар. науч.-практ. конф. № 2(6). Новосибирск : СибАК. 2018. С. 88–93.
29. Влавацкая М. В. Комбинаторная лингвистика: теоретико-методологические основы зарождения и развития. *Научный диалог*. 2012. № 3. С. 8–23.
30. Влавацкая М. В. Синтагматика vs. комбинаторика: основы комбинаторной лингвистики. *Научный диалог*. Москва. 2017. № 1. С. 35–45.
31. Воркачев С. Г. Эталонность в сопоставительной семантике. *Язык, сознание, коммуникация*. Вып. 25. Москва. 2003. С. 6–15.
32. Гак В. Г. К проблеме семантической синтагматики. Проблемы структурной лингвистики 1971. *IV. Вопросы грамматики и семантики*. Москва : АН СССР Институт русского языка. 1972. С. 367–395.
33. Гак В. Г. О контрастивной лингвистике. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. XXV. Контрастивная лингвистика. Москва. 1989. С. 5–17.
34. Головин Б. Н. Язык и статистика. Москва : Просвещение. 1970. 190 с.
35. Довженок Г. В. *Дитячий Фольклор. Збірка. Бібліотека української усної народної творчості*. Київ : Дніпро. 1986. С. 20–97.
36. Довженок Г. В. Український дитячий фольклор: Віршовані жанри. Київ : Наукова думка. 1981. 272с.
37. Дитячий фольклор. Колискові пісні та забавлянки. Київ : Наукова думка. 1984. 472 с.

38. Довженок Г.В., Луганська К. М. Українські народні колискові пісні та забавлянки. Дитячий фольклор. Колискові пісні та забавлянки. Київ : Наук. думка. 1984. С. 11–44.
39. Докулил М. К. вопросу о морфологической категории. *Вопросы языкознания*. 1967. №6. С. 3–16.
40. Долозова О. Н. Формальные и функционально-семантические особенности категории диминутивности (на материале ительменского языка) автореф. дис. ... канд.филол.наук : 10.02.19. Санкт-Петербург. 2007. 18 с.
41. Душ Р. Типологические особенности словообразования в разносистемных языках (диминутивы в русском и португальском). автореф. дис. ... канд.филол.наук : Минск. 1996.
42. Елоева Ф. А. Понтийский диалект: (На материале бесписьменных греческих говоров Грузии и Краснодарского края): дис. ... докт. филол. наук. Санкт-Петербург. 1997. 319 с.
43. Ельмслев Л. Прологомены к теории языка. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва. 1960. Вып. 1. С. 264–389.
44. Есперсен О. Философия грамматики. Москва. 1958. 400 с.
45. Жаботинская С. А. Концептуальная метафора: процедура анализа для множественных данных. *Актуальні проблеми менталінгвістики* : зб. ст. за матер. VII Міжнар. наук. конф. Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького. 2011. С. 3–6.
46. Земская Е. А. Современный русский язык. Словообразование. Москва : Просвещение. 1973. 304 с.
47. Іваницька Н. Б. Tertium comparationis у міжмовному зіставленні дієслівних систем. *Мовознавство*. Київ. 2009. С. 46–59.
48. Искандарова Г. Р. О когнитивно-ономасиологическом подходе к словообразованию (на материале немецкого языка). *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2011. №2 (027). С.18–25.

49. Капица О. И. Детский фольклор : песни, потешки, дразнилки, сказки, игры. Ленинград : Прибой. 1928.
50. Кіліченко Л. М., Лещенко П. Я. Народнопоетична творчість для дітей. Київ : Вища школа. 1979. С. 29–51.
51. Киреева Д. М. Происхождение теории концептуальной интеграции. *Мир науки, культуры, образования*. №4 (35). 2012. С. 78–80.
52. Клименко Н. Ф. Вияви категорії демінутивності в науковому стилі. *Українська мова*. 2017. № 2. С. 3–13.
53. Ковалик І. І. Загальне мовознавство. Історія лінгвістичної думки : навч. посіб. для студ. філол. Київ : Вища школа. 1985. 215 с.
54. Колесова Н. В., Колесова А. В. Виды диминутивов в английской детской поэзии. С. 62–66.
55. Корольова А. В. Типологія наративних кодів інтимізації в художньому тексті [монографія]. Київ: Київський національний лінгвістичний університет. 2002.
56. Косовский Б. И. Общее языкознание. Предмет языкознания. Сущность языка. Язык и мышление. Происхождение и развитие языка. Минск : Издательство БГУ, 1969. 107 с.
57. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ: Академія. 2000.
58. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства : підручник. Київ : Академія. 2006. 424 с.
59. Кочерган М. П. Теорія функціонально-семантичного поля і її застосування в зіставному мовознавстві. *Мовознавство*. 2007. №4–5. С. 13–19.
60. Кравцова Ю. В. Метафорическая мотивация и ее основные типы (на материале русской художественной метафорики). *Наукові праці. Серія "Філологія. Мовознавство"*. Вип. 209. Т. 221. Миколаїв : 2014. С. 46–51.
61. Кравцова Ю. В. Методологические основы семантико-когнитивного исследования метафорики. *Система і структура східнослов'янських мов*. 2015. Вип. 8. С. 86–95.

62. Кубрякова Е. С. Язык и знание. На пути получения знания о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира. Москва. 2004.
63. Кубрякова Е. С. Основы морфологического анализа. (на материале германских языков). Москва : Наука. 1974. 319 с.
64. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова. Москва : Наука. 1987. 200 с.
65. Кукушкина О. В. Морфонология современного русского литературного языка. Москва : Издательство Московского университета. 2016.
66. Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные вещи: Что категории языка говорят нам о мышлении. Москва. 2004.
67. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем. Москва : 2004.
68. Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість : Підручник. 3-тє вид., стер. Київ : Знання-Прес. 2005. 591 с.
69. Левицкий В. В. Основы сравнительной морфологии германских языков. Черновцы : Рута. 2004. 127 с.
70. Либерт Е. А. *Диминутив в западногерманских языках*. Новосибирск : Издательство НГУ. 2017.
71. Лоя Я. В. История лингвистических учений : материалы к курсу лекций. Москва : Высш. школа. 1968. 308 с.
72. Макарьев Б. В. Словообразовательная структура и семантикофункциональные особенности диминутивных образований в английском и немецком языках: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва. 1974.
73. Маковский М. М. Лингвистическая комбинаторика : опыт топологической стратификации языковых структур. Москва : КомКнига. 2006. 232 с.
74. Максимович М. А. Украинские народные песни. Москва : 1834.
75. Мартынова А. Опыт классификации русских колыбельных песен. Советская этнография. 1974. № 4. С. 58–64.

76. Марчун О. В. Матеріали до вивчення дитячого фольклору: навч. посібник. Київ: ВПЦ Київський університет. 2010. Ч. 1. 201 с.
77. Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр Академия. 2001. 208 с.
78. Мельников М. Н. Русский детский фольклор. Учеб. пособие. Москва : Просвещение. 1987. 240 с.
79. Мельчук И. А. Язык: от смысла к тексту. Москва : Языки славянских культур. 2012. 176 с.
80. Метафора: в языке и тексте. Москва : Наука. 1988. 176 с.
81. Мурзин Л. Н. О динамической природе языка. *Спорные вопросы русского языкознания : Теория и практика*. Ленинград : Изд-во ЛГУ. 1983. С. 61–68.
82. Немзер У. Проблемы и перспективы контрастивной лингвистики. Новое в зарубежной лингвистике. Москва. 1989. Вып. 25. С. 128–143.
83. Никитин М. В. Лексическое значение слова (структура и комбинаторика). Москва : Высшая школа. 1983.
84. Німчук В. В. Мовознавство на Україні в XIV-XVII ст. : монографія. Київ : Наукова думка. 1985. 223 с.
85. Овчиннікова І. І. Лексико-граматична класифікація дієслів конкретної фізичної дії з семантикою створення об'єкта в українській мові : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Київ. 1993. 212 с.
86. Орендарчук О. Л. Теоретико-методологічні засади вивчення валентності дієслів тематичної групи “чуттєвої сфери”. *Вісник Черкаського університету. Сер. Філол. науки*. 2010. Вип. 193. С. 51–58.
87. Поливанов Є. Д. Російська граматики у зіставленні з узбецькою мовою. Ташкент. 1933. 182 с.
88. Помірко Р. С., Лесько Х. С. Словотворна категоризація суфіксів демінутивності та аугментативності . *Zbiór raportów naukowych. “Nauka w świecie współczesnym”* (29.05.2013 – 31.05.2013) Łódź : Wydawca : Sp. z o.o. Diamond trading tour. 2013. С. 56-62.

89. Потебня А. А. Объяснение малорусских и сродных народных песен: Колядки и щедровки. Варшава. 1887. Т. 2. 810 с.
90. Пристай Г. В. Функціональні моделі творення демінутивів у англійській та українській мовах. *Молодий вчений*. 2017. № 4.3. С. 212–215.
91. Протасова Е. Ю. Роль диминутивов в современном русском языке. *Труды по русской и славянской филологии. Лингвистика. Новая серия*. V: Тарту: Издательство Тартуского университета. 2001. С. 72–88.
92. Резниченко Л. Ю. Концептуальная деривация как когнитивная основа диминутивной деривации. *Вестник ТГУ*. Выпуск 4 (72). 2009. С. 118–123.
93. Резниченко Л. Ю. Прагматика диминутивности в английском и немецком языках: Дисс. канд. филол. наук: СПб. Рос. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена. 2000. 176 с.
94. Реформатский А. А. Введение в языковедение: Учебник для вузов. 6-е изд. Москва : Аспект Пресс. 2004. 536 с.
95. Руда Н. В. Мовна репрезентація категорії демінутивності: універсальне та ідіоетнічне. Автореф. дис. канд. філол. наук. Національний університет ім. Т. Шевченка. Київ. 2009.
96. Руснак І. Є. Український фольклор: навч. пос. Київ : Академія. 2010. 304 с.
97. Сагач Г. М. *Морфолого-стилістичні особливості емоційних суфіксів іменників чоловічого роду : -ок, -ик, -чик, -ець, -очок, -ечок, -ичок*. Мовознавчі студії. Київ : Наук. думка. 1976. С. 7–11.
98. Сальникова О. О. Лінгвістична природа демінутивних суфіксів. Актуальні проблеми сучасної філології: Мовознавчі студії: Зб. наук. праць. Рівне : РДГУ. 2005. Вип. 13. С. 85–89.
99. Сальникова О.О. Функціонально-семантичне поле як спосіб дескрипції мови. Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Донецьк : ДонНУ. 2006. Вип. 14. С. 49–53.
100. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология: монография. Київ : Изд-во украинского фитосоциологического центра. 2000.

101. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К. 2006. 716 с.
102. Семанюк І. Особливості функціонування демінутивів у колискових. Режим доступу: http://deminutyv1semanuk.blogspot.com/2017/12/blog-post_42.html
103. Серебренников Б. А. Как происходит отражение картины мира в языке. Роль человеческого фактора в языке : Язык и картина мира. Москва : Наука. 1988. С. 87–107.
104. Ситенко О. О. Функціонально-семантичне поле здрібнілості в слов'янських та германських мовах. автореф. дис. ... канд.філол.наук : 10.02.15. Донецьк. 2008.
105. Смирницкий А. И. Синтаксис английского языка. Москва : Эдиториал УРСС. 2009. 296 с.
106. Солодилова И. А. Метонимия: границы феномена. Вестник Оренбургского государственного университета. 2017. №1 (201). С. 53–57.
107. Соссюр Ф. Курс общей лингвистики. Москва : УРСС. 2004. 256 с.
108. Статеева В. И. Деминутивация в украинском языке: автореф. дис. канд. філол. наук. Ужгород. 1982. 19 с .
109. Степанова М. Д. О “внешней” и “внутренней” валентности слова. *Иностранные языки в школе*. 1967. № 3. С. 13–19.
110. Стернин Й. А. Контрастивная лингвистика. Москва : Восток-Запад. 2006.
111. Сутуліна Л. Г. Метафорична модель реальне-ірреальне у наративній структурі іспанських романів - спогадів 20-21 століття : дис. ... канд. філолог. Київ. 2016. 223 с.
112. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса. Москва : Прогресс. 1988. 656 с.
113. Удинська А. Г. Метонімічні переноси на позначення людини в англійській і українській мовах : автореф. дис. Донецьк. 2007.

114. Улуханов И. С. Единицы словообразовательной системы русского языка и их лексическая реализация. Москва. 1996. 224 с.
115. Усик Л. М. Модусний тип мотивації фітонімів у германських і слов'янських мовах. *Scientific and Educational Consulting Group "World Science"*. № 10 (14). 2016. С. 38 – 41.
116. Успенский Б. А. Поэтика композиции (Структура художественного текста и типология композиционной формы). Москва : Искусство. 1970. 224 с.
117. Уфимцева А. А. Слово в лексико-семантической системе языка. Наука. 1968. 272 с.
118. Фортунатов Ф.Ф. Избранные труды. Москва : Учпедгиз. 1956. Т. 1. 450 с.
119. Фурист Н. П. Особливості фольклорної інтимізації. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. № 8. 2010.С. 615–620.
120. Филлмор Ч. Дело о падеже. Звегинцев В. А. *Новое в зарубежной лингвистике*. Вып. X. М.: Прогресс. 1981. С. 369–495.
121. Цивьян Т. В. Язык: тема и вариации. Избранное. Книга 1: Москва : Наука. 2008. 314 с.
122. Чудинов А. П. Россия в метафорическом зеркале: когнитивное исследование политической метафоры (1991-2000) : монография. Урал. гос. пед. ун-т. Екатеринбург. 2001. 238 с.
123. Шарафутдинова Н. С. Теория и история лингвистической науки: учебник. Ульяновск : 2012. 153 с.
124. Шмелев Д. Н. Очерки по семасиологии русского языка. Москва : Просвещение. 1964. 244 с.
125. Щерба Л. В. Фонетика французского языка. Москва. 1963.
126. Щерба Л. В. Языковая система и речевая деятельность. Ленинград : Наука. 1974. 427 с.

127. Элиаш Н. М. Русские народные колыбельные песни (Опыт классификации фольклорного жанра). Автореф. дис. канд. филол. наук. Сызрань. 1944. 24 с.
128. Янко-Триницкая Н. А. Закономерность связей словообразовательного и лексического значения в производных словах. *Развитие современного русского языка*. Москва: Изд-во АН СССР. 1963. С. 83-97.
129. Янценецкая М. Н. Семантические вопросы теории словообразования. Монография. Томск : Изд-во Томского ун-та. 1979. 242 с.
130. Грицкат Ирена. Деминутивни глаголи у српскохрватском језику. *Јужнословенски филолог*. 1955–1956. XXI/1–4. С 45–96.
131. Грицкат Ирена. Значења афиксалне глаголске деминуције. *Први лингвистички научни скур у спомен на Радосава Бошковића. Научни скурови ЦАНУ*. Титоград. 1988. С. 131-139.
132. Грицкат Ирена. О неким особеностима деминуције. *Јужнословенски филолог*. 1995. LI. С. 1-30.
133. Даничић Ђуро. Српска деминуција и аугментација. *Гласник Друштва србске словесности*. 1860. XII. С. 474–499.
134. Јовановић В. Деминутивне и аугментативне именице у српском језику Београд : Институт за српски језик САНУ. 2010. 176 с.
135. Палмира Легурска, Ничка Бечева. Проблеми на семантиката на деминутивите в руския, срџбския и бџлгарския език и представянето ѝ в двуезичен речник. *Јужнословенски филолог*. София. LVI/1–2. С. 577–588.
136. Учительица Драгана. Народне успаванке. Режим доступу: <https://draganauciteljica.wordpress.com/2016/01/20/народне-успаванке>
137. Polonijo Perić. Razine klasifikacije - Klasifikacija usmenih lirskih pjesama s obzirom na zapis i primjenu. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*. 1995. Vol.32 No.1. С. 55– 67.

138. Čubelić Tvrtko. Izvorna narodna uspravanka – sinteza vjerovanja i poetskih dostignuća, u: Korijeni i staze izvornog, narodnog, usmenog stvaralaštva, Školska knjiga. Zagreb. 1993. C. 57–61.
139. Hameršak Marijana. Usmenost za djecu u hrvatskoj etnologiji i folkloristici. Stud. ethno. Croat., vol. 21. 2009. Zagreb. 233–254.
140. Καρρά Αθανασία. Προβλήματα κλίσης και υποκορισμού στην ελληνική και στα ευρωπαϊκά συστήματα. Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πατρών, Τμήμα Φιλολογίας. 2006
141. Λουίζα Μπάντη. Τα λαϊκά νανουρίσματα ως ποιητικό είδος: Διδακτορική διατριβή. Αθήνα, 1996. 150 σ.
142. Μελισσαροπούλου Δήμητρα. Η μορφολογική διαδικασία του υποκορισμού στη διαλεκτική ποικιλία της Ελληνικής-Σύγκριση με την ΚΝΕ. Μεταπτυχιακή εργασία. Πανεπιστήμιο Πατρών. Τμήμα Φιλολογίας. 2006.
143. Μπαμπινιώτης Γεώργιος. Ο διά συνθέσεως υποκορισμός εις την Ελληνικήν. Αθήνα : Φιλοσοφική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. 1969.
144. Παπαγεωργίου Γ. Η παραγωγή και η σύνθεση λέξεων στην νέα ελληνική γλώσσα. Σοφία : Νέα βιβλία. 1973. 156 σ.
145. Ράλλη Α. Η Σύνθεση λέξεων: Διαγλωσσική Μορφολογική Προσέγγιση. Αθήνα : Εκδόσεις Πατάκη. 2005.
146. Ράλλη Α. Μορφολογία. Αθήνα : Εκδόσεις Πατάκη. 2005.
147. Σταυριανάκη Αικατερίνη. Κατασκευασμένες λέξεις σε –άκι: είναι δυνατή μια ενιαία ανάλυση. Στο Μελέτες για την ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 22ης ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκη : Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών. 2002. Σ. 605–615.
148. Τα λαϊκά νανουρίσματα ως ποιητικό είδος. 1996. Αθήνα.
149. Τριανταφυλλίδης Μ. Νεοελληνική γραμματική. Αθήνα: Οργανισμός εκδόσεως διδακτικών βιβλίων. 2000. 776 σ.

150. Τσερές Νικόλαος. Η λειτουργία των υποκοριστικών στην προφορική συνομιλία. Ο προφορικός λόγος στα Ελληνικά. Καβάλα : 2014. Σ. 139–161.
151. Barcelona A. Metaphor and Metonymy at the Crossroads: A Cognitive Perspective. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 2000. 356 p.
152. Coulson S. Metaphor and the space structuring model. *Metaphor & symbol. L.*; N.Y. 2001. Vol. 16. N 13. P. 295–316.
153. Coulson S. Blending basics. *Cognitive linguistics*. 2000. 11(3/4). P.175-196.
154. Davidson D. What Metaphors Mean. *Pragmatics*. Edited by Steven Davis. Oxford Univ. Press. New York. 1991. P. 495–506
155. Dressler, Wolfgang & Merlini – Barbaresi, Lavinia Morphopragmatics: diminutives and intensifiers in Italian, German and other languages. Berlin. 1994.
156. Fauconnier G. Mental spaces . N.Y. : Cambridge Univ. Press. 1994. 190 p.
157. Fauconnier, G. Conceptual integration. *Cognitive science*. Norwood. 1998. Vol. 22. N 2. P.133-187.
158. Fauconnier G. Mental spaces: conceptual integration networks. *Cognitive linguistics: basic readings: edited by Dirk Geeraerts*. KG. 2006. P. 303-371.
159. Fauconnier G., Turner M. The way we think: conceptual blending and the mind's hidden complexities. New York. 2002.
160. Grady J. Cognitive mechanisms of conceptual integration. *Cognitive linguistics*. Berlin. 2000. 11(3/4). P. 335–345.
161. Grady J., Oakley T., Coulson S. Blending and Metaphor. Philadelphia : John Benjamins. 1999. 124 p.
162. Harris Z. A Grammar of the Phoenician Language. Ph.D. dissertation. *American Oriental Series*. 8. 1936.
163. Jurafsky D. Universal Tendencies in the Semantics of the Diminutive. *Language* 72. 1996.

164. Lado R. *Linguistics Across Cultures*: University of Michigan Press. 1957. 141 p.
165. Lakoff G. *The Contemporary Theory of Metaphor*. Cambridge. 1993. 166 p.
166. Milenova M. Diminutive Suffixes in Bulgarian. *Patras Working Papers in Linguistics*. 2009. № 1. P. 127–147.
167. Multi Text finder. Интересные решения. <http://interestingsolutions.ru/MultiTextFinder.aspx>. 2017.
168. Warren B. The Importance of Combining Forms. *Contemporary Morphology*. Berlin, NY: Mouton de Gruyter. 1990. P. 51-62.
169. Whorf B. L. *Language, Thought and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. N. Y. : Wiley. 1956.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

170. Ахманова О. С. *Словарь лингвистических терминов*. Москва : УРСС. 2004. 576 с.
171. *Граматики славянских языков: фонетика и словообразование*. Москва : Высшая школа.
172. Жеребило Т. В. Терміни і поняття лінгвістики: Загальне мовознавство. Соціолінгвістика: Словник-довідник. Назрань : 2011. 280 с.
173. *Краткий словарь когнитивных терминов*. Издательство Московского государственного университета. Москва. 1996. 245 с.
174. *Словарь сочетаемости слов русского языка*. ред. Денисов П. Н. Морковкин В. В. Москва : Русский язык. 1983. 688 с.
175. Meizon. *Ελληνικό λεξικό*. Αθήνα, ΑΡΜΟΝΙΑ. 2006. 1484 σ.

Таблиця 1. Комбінаторні морфонологічні зміни у фінальній позиції іменників, прикметників та дієслів з демінутивними суфіксами новогрецької мови

Іменникові демінутивні суфікси	Відсутні комбінаторні морфонологічні зміни	Наявні комбінаторні морфонологічні зміни			
		Лабіалізація приголосного	Регресивна акомодация за м'якістю	Вставка	Зміна наголосу
-όκ-ας (ч.р.)	<i>ο γιός – ο γιόκας</i>				
-ούκ-ας (ч.р.)	<i>ο γιός – ο γιούκας</i>				
-ούλ-α (ж.р.)		<i>η καρδιά – η καρδούλα η αυγή – η αυγούλα</i>	<i>η αυγή – η αυγούλα</i>		<i>ο σάκος – η σακούλα</i>
-οπούλ-α (ж.р.)				<i>ο αγάς – η αγαδοπούλα, ο παπάς – η παπαδοπούλα</i>	<i>ο αγάς – η αγαδοπούλα, ο παπάς – η παπαδοπούλα</i>
-άκι (с.р.)	<i>το κλαρί – το κларάκι, το παιδί – το παιδάκι, το αρνί – το арνάκι, το μαντρί – το μαντράκι, το πουλί – το πουλάκι, το κουτί – το κουτάκι, το μωρό – το μωράκι</i>			<i>το ρούχο – το ρουχαλάκι ο φίλος – το φιларάκι,</i>	<i>το χορτάρι – το χορταράκι το λουλούδι – το λουλουδάκι το λουκουμί – το λουκουμάκι το μοναστήρι – το μοναστηράκι, το νάνι – το νανάκι, το μάτι – το ματάκι, το αηδόни – το αηδονάκι, το χάδι – το χαδάκι, το στήθος – το στηθάκι, το ρούχο – το ρουχαλάκι το ψάρι – το ψαράκι,</i>

					το ποτάμι – το ποταμάκι, το αστέρι – το αστεράκι, το διαμάντι – το διαμαντάκι ο φίλος – το φιλαράκι, το τραγούδι – το τραγουδάκι
<i>-ούδι (с.р.)</i>	<i>ο γιός – το γιούδι</i>				<i>ο άγγελος – το αγγελούδι το παλικάρι – το παλικαρούδι</i>
<i>-όπουλ-ο (с.р)</i>					<i>Ο ρήγας – το ρηγόπουλο</i>
Прикметниковий демінутивний суфікс	Відсутні комбінаторні морфологічні зміни				
<i>-ούλ-ης</i>	<i>μικρός – μικρούλης</i>				
Дієслівний демінутивний префікс					
γλυκο-	<i>γλυκοξυπνώ</i>				

Таблиця 2. Комбінаторні морфологічні зміни у фінальній позиції іменників з демінутивними суфіксами чоловічого роду сербської мови

Іменникові демінутивні суфікси	Відсутні комбінаторні морфологічні зміни	Наявні комбінаторні морфологічні зміни	
		Консонантна акомодация	Прогресивна акомодация за м'якістю (палаталізація)
-ић	<i>сам – сатић, цвет – цветић</i>	<i>зец – зечић</i>	
-ак	<i>пуп – пупак, дан – данак, син – синак</i>	<i>сњег – сњижак</i>	<i>сан – сањак</i>
-ац	<i>реп – репац</i>		

Таблиця 3. Комбінаторні морфонологічні зміни у фінальній позиції іменників з демінутивними суфіксами жіночого роду сербської мови

Іменникові демінутивні суфікси	Відсутні комбінаторні морфонологічні зміни	Наявні комбінаторні морфонологічні зміни	
		Консонантна акомодация	Зміна наголосу
-ица	<i>ружа — ружица, пчела — пчелица, гора — горица, трава — травица, баба — бабица, шума — шумица, песма — песмица, роса — росица, чела — челица, жена — женица, кајба — кајбица, цура — цурица, беба — бебица, пчела — пчелица, звезда — звездица, кућа — кућица, соба — собица, крава — кравица</i>	<i>рука — ручица, љулька — љуљчица, мајка — мајчица, овца — овчица, птица — птичица</i>	<i>година — годиница</i>

Таблиця 4. Комбінаторні морфонологічні зміни у фінальній позиції іменників з демінутивними суфіксами множини сербської мови

Демінутивні суфікси множини	Відсутні комбінаторні морфонологічні зміни	Наявні морфонологічні фонетичні зміни
		Консонантна акомодация
-иц-а		деца – дечица

Таблиця 5. Комбінаторні морфонологічні зміни у фінальній позиції іменників з демінутивними суфіксами чоловічого роду української мови

Іменники в демінутивні суфікси чоловічого роду	Відсутні комбінаторні морфонологічні зміни	Наявні комбінаторні морфонологічні зміни					
		Лабіалізація останнього приголосного основи	Чергування /i/ у закритому складі з /o/, /e/	Чергування /o/, /e/ з фонетичним нулем	Консонантна акомодация	Прогресивна палаталізація фіналі основи	Зміна наголосу
-ик			кіт – котик куліш–кулешик	вітер–вітрик			
-ок		сон – сонок, кіт – коток син – синок чобіт–чобіток	кіт – коток				сон –сонок син –синок чобіт – чобіток кіт – коток
-очок		час –часочок сад –садочок голос –голосочок виріст – виросточок син – синочок дуб – дубочок горіх – горошок	виріст – виросточок горіх – горошок кіт – коточок		горіх – горошок вінок – віночок		час – часочок сад – садочок голос –голосочок виріст – виросточок син –синочок дуб –дубочок горіх –горошок, чобіт –чобіточок

		<i>чобіт – чобіточок холод –холодочок кіт –коточок вінок –віночок</i>					<i>холод –холодочок кіт –коточок</i>
-ечок					<i>верх – вершечок</i>		<i>верх –вершечок</i>
-инок			<i>кіт –котинок</i>				<i>час –часинок кіт –котинок</i>
-ул-я		<i>син –синуля</i>					<i>син –синуля</i>
-ець							<i>вітер – вітерець</i>
юш-а		<i>Іван –Ванюша</i>				<i>Іван – Ванюша</i>	<i>Іван – Ванюша</i>

Таблиця 6. Комбінаторні морфологічні зміни у фінальній позиції іменників з демінутивними суфіксами жіночого роду української мови

Іменникові демінутивні суфікси жіночого роду	Відсутні комбінаторні морфологічні зміни	Найявні комбінаторні морфологічні зміни						Зміна наголосу
		Лабіалізація приголосного	Чергування /i/ у закритому складі з /o/, /e/	Чергування /o/, /e/ з фонетичним нулем	Консонантна акомодация	Регресивна асиміляція за глухістю	Регресивна акомодация за м'якістю	
-ка	<i>доля –долька Марія –Марійка кошуля – кошулька каша –кашка мама – мамка ніч –нічка яблуня –яблунька дитина –дитинка полонина полонинка</i>		<i>ягода– ягідка нога –ніжка брага –бражка береза– берізка голова– голівка</i>		<i>мамка –мамця рука –ручка, нога –ніжка, брага – бражка пшениця – пшеничка</i>	<i>ягода –ягідка нога –ніжка брага – бражка береза–берізка голова–голівка</i>		<i>голова– голівка рука –ручка, нога – ніжка</i>

-инка	<i>хата –хатинка, лоза –лозинка</i>			<i>день – днинка</i>				<i>хата –хатинка день – днинка</i>
-очка		<i>колиска –колисочка міра –мірочка квітка –квіточка кістка –кісточка голова –головочка повитка– повиточка дитина – дитиночка циганка – циганочка, ожина –ожиночка година –годиночка луцина – луциночка галка – галочка рута – руточка, м'ята — м'яточка яблуня –ябліночка ягода –ягідочка</i>	<i>яблуня –ябліночка ягода –ягідочка</i>				<i>яблуня –ябліночка</i>	<i>голова –головочка</i>
-онька		<i>голова – головонька дитина – дитинонька колиска – колисонька малина – малинонька билина – билинонька кістка – кістонька</i>						<i>голова –головонька</i>
-енька	<i>вервечка – вервеченька</i>		<i>нога –ніженька</i>		<i>онука – онученька,</i>		<i>дуля –дуленька</i>	<i>нога –ніженька рука –рученька</i>

					<i>пшениця – пшениченька рука – рученька нога – ніженька</i>		
-иченька	<i>трава – травиченька</i>						
-ечк-а	<i>чайка – чаєчка</i>					<i>зозуля – зозулечка жменя – жменечка</i>	
-ичка	<i>вода – водичка</i>						

Таблиця 7. Комбінаторні морфологічні зміни у фінальній позиції іменників з демінутивними суфіксами середнього роду української мови

Іменникові демінутивні суфікси середнього роду	Відсутні комбінаторні морфологічні зміни	Наявні комбінаторні морфологічні зміни			
		Дієреза (спрощення)	Консонантна акомодация	Прогресивна акомодация за м'якістю (палата лізація)	Зміна наголосу
-ко			<i>яблуко – яблучко</i>		
-ятко	<i>дитя – дитятко ягня – ягнятко</i>				
-ячко	<i>зілля – зіллячко, листя – листячко, здоров'я – здоров'ячко</i>				<i>спання – спанячко</i>
-енько	<i>горе – горенько</i>	<i>серце – серденько</i>			
-ечко	<i>дерево – деревечко</i>	<i>сонце – сонечко серце – сердечко</i>			
-це				<i>крило – крильце</i>	<i>крило – крильце</i>

Таблиця 8. Комбінаторні морфологічні зміни у фінальній позиції іменників з демінутивними суфіксами множини української мови

Демінутивні суфікси множини	Відсутні комбінаторні морфологічні зміни	Наявні морфологічні фонетичні зміни	
		Лабіалізація приголосного	
-ик-и	<i>Панас– Панасики</i>		
-очк-и		<i>квітка – квіточки</i>	

Таблиця 9. Комбінаторні морфологічні зміни у фінальній позиції прикметників, дієслів, прислівників з демінутивними суфіксами української мови

Прикметникові демінутивні суфікси	Відсутні комбінаторні морфологічні зміни	Наявні комбінаторні морфологічні зміни	
		Прогресивна акомодация за м'якістю (палаталізація)	Зміна наголосу
- еньк-	<i>мала –маленька, нова – новенька, пристиглі – пристигленькі здоровий – здоровенький хороший – хорошенький молода – молоденька добра – добренька тонка –тоненька</i>		<i>тепла – тепленька, зелені –зеленькі, біла –біленька, п'яна –п'яненко, рада – раденька, сірий – сіренький, рідний– рідненко, солодка – солоденька студена –студенька</i>
-есеньк -	<i>малі –малесенькі дрібні – дрібнесенькі</i>		<i>рідні –ріднесенькі</i>

- юсінък-		<i>мале –малюсіньке</i>	
Дієслівні демінутивні суфікси	Відсутні комбінаторні морфологічні зміни	Лабіалізація приголосного	Зміна наголосу
-к-	<i>спати–спатки</i>		
-оньк-		<i>спати – спатоньки рости – ростоньки</i>	<i>рости –ростоньки</i>
Прислівні кові демінутивні суфікси	Відсутні комбінаторні морфологічні зміни	Регресивна асиміляція за дзвінкістю	Зміна наголосу
-еньк-		<i>тяжко– тяженько</i>	<i>тяжко – тяженько, біло – біленько</i>